

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE UYGULANAN MALİYE
POLİTİKALARI VE MALİ ÇARPAN
2002-2016 DÖNEMİ**

NAGİHAN DEMET YAVUZ BAHADIR

**İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

HAZİRAN 2019

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARI
VE MALİ ÇARPAN
2002-2016 DÖNEMİ**

Nagihan Demet YAVUZ BAHADIR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

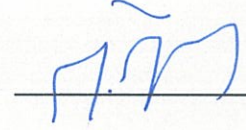
HAZİRAN 2019

Nagihan Demet YAVUZ BAHADIR tarafından hazırlanan Türkiye Ekonomisi'nde Uygulanan Maliye Politikaları Ve Mali Çarpan: 2002-2016 Dönemi adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi İktisat Anabilim İktisat Teorisi Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU

İktisat, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

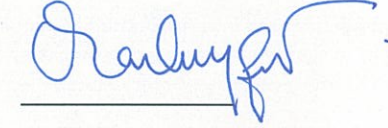
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan : Prof. Dr. Hakkı Ozan ERUYGUR

İktisat, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

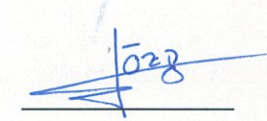
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Doç. Dr. Özgür TEOMAN

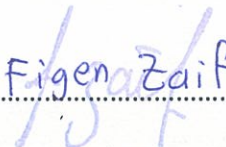
İktisat, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .

Tez Savunma Tarihi: 25 / 06 / 2019

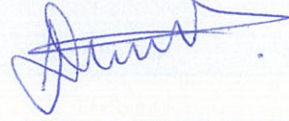
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr.

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nagihan Demet YAVUZ BAHADIR

25 / 06 / 2019

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARI VE
MALİ ÇARPAN 2002-2016 DÖNEMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Nagihan Demet YAVUZ BAHADIR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2019

ÖZET

Bu çalışmada öncelikli amaç son dönemlerde dünyada ve Türkiye’de maliye politikalarında ortaya çıkan değişiklikleri ve mali çarpan kavramını incelemektir. Çalışmanın ilk bölümünde maliye politikasının temel hedefleri ve araçları hakkında Klasik, Keynesyen ve Neo-Klasik iktisat yaklaşımlarının görüşlerine değinilmektedir. İkinci bölümde, maliye politikası çarpanına yönelik son dönemlerde değişen yaklaşımlara yer verilmiş ve mali çarpanın hesaplanması için geliştirilen metotlar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye ekonomisindeki maliye politikaları 1923-1980, 1980-2002 ve 2002-2016 dönemleri için ayı bölümler halinde incelenmiş; sonrasında 2002-2016 yılları için mevcut metotlara alternatif olarak sunulan Kova Yaklaşımı kullanılarak Türkiye ekonomisinde mali çarpanın büyüklüğü hesaplanmıştır. Son bölümde ise bulgular değerlendirilerek Türkiye için yapılan diğer çalışmalarla benzer nitelikler taşıdığı görülmüştür.

Bilim Kodu : 111907

Anahtar Kelimeler : Türkiye Ekonomisi, Maliye Politikası, Mali Çarpan, Kova Yaklaşımı

Sayfa Adedi : 95

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İbrahim Tokatlıoğlu

FISCAL POLICIES IN TURKISH ECONOMY AND FISCAL MULTIPLIER
2002-2016 PERIOD
(M.S. Thesis)

Nagihan Demet YAVUZ BAHADIR

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

June 2019

ABSTRACT

This study focuses on the concepts of the fiscal policy and fiscal multiplier in the world economy and specifically in Turkey. In the first part of the study, the views of Classical, Keynesian and Neo-Classical approaches to fiscal policy are discussed. In the second part, the recent approaches to the fiscal policy multiplier and the methods developed for the calculation of the financial multiplier have been addressed. In the third part, fiscal policies in Turkish economy were examined for 1923-1980, 1980-2002 and 2002-2016 periods. Additionally, the size of fiscal multipliers in Turkish economy for the years 2002-2016 are calculated with the bucket approach. In the last chapter findings were evaluated and shown to have similar characteristics with other studies for Turkey.

Science Code : 111907
Key Words : Turkish Economy, Fiscal Policy, Fiscal Multiplier, Bucket Approach
Page Number : 95
Supervisor : Prof. Dr. İbrahim Tokatlıoğlu

TEŐEKKÖR

Çalıőmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışmanım Prof. Dr. İbrahim TOKATLIOğLU'na, ömür boyu süren manevi destekleri için sevgili anneme, babama, değerli eşim Selim'e; yiğenim Zeynep'e arkadaşlarım Gökçe, Çiğdem, Sema, Türkan, Burçin, Meltem, Ayşegöl ve Betöl'e; son olarak da Kurumum TÜBİTAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. MALİYE POLİTİKASI TEMEL KAVRAMLARI VE YAKLAŞIMLARI.....	7
2.1. Maliye Politikası Temel Kavramlar	7
2.2. Maliye Politikasına Temel Hedefler ve Araçlar.....	8
2.2.1. Maliye Politikası Tanımı ve Amaçları	8
2.2.2. Maliye Politikası Araçları	8
2.3. Maliye Politikasına Yönelik Farklı Yaklaşımlar.....	9
2.3.1. Klasik İktisat Yaklaşımı.....	9
2.3.2. John Maynard Keynes'in Görüşleri.....	12
2.3.3. Keynes İktisadının Farklı Yorumları	21
2.3.4. Neo-Klasik Yaklaşımlar.....	29
2.3.4.1. Monetarizm.....	29
2.3.4.2. Arz yanlı iktisat	31
2.3.4.3. Kamu tercihi teorisi	32
2.3.4.4. Yeni klasik iktisat	34
3. MALİYE POLİTİKASI ÇARPANI	35
3.1. Maliye Politikası Çarpanı İçin Temel Yaklaşımlar.....	35
3.2. 2008 Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikasında Değişimler ve Mali Çarpan	44
3.2.1. Doğrusal Stokastik Denge Modelleri.....	44
3.2.2. Vektör Otoregresif Modeller.....	46
4. TÜRKİYE'DE MALİYE POLİTİKALARI VE MALİ ÇARPAN	53
4.1. Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikalarının Genel Yapısı	53
4.1.1. 1923-1980 Dönemi	53

4.1.2. 1980-2002 Dönemi	62
4.1.3. 2002-2016 Dönemi	64
4.2. Türkiye’de Mali Çarpan ve Kova Yaklaşımı	67
4.2.1. Kova Yaklaşımının Birinci Adımı: Göstergelerin Ölçülmesi	71
4.2.1.1. Ticaret serbestliği	72
4.2.1.2. İşgücü piyasası	74
4.2.1.3. Otomatik dengeleyiciler	75
4.2.1.4. Döviz kuru rejimi	76
4.2.1.5. Kamu borç stoğu	77
4.2.1.6. Kamu harcaları	78
4.2.2. Kova Yaklaşımının İkinci Adımı: Mali Çarpanın Belirlenmesi	78
4.2.3. Kova Yaklaşımının Üçüncü Adımı: Mali Çarpanın Ölçeklendirilmesi	80
5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	87
5.1. Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuç	87
KAYNAKLAR	89
ÖZGEÇMİŞ	95

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge		Sayfa
Çizelge 4.1.	Harcama Yöntemiyle Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Cari Fiyatlarla)	73
Çizelge 4.2.	İthalat / Yurtiçi Talep Oranı	74
Çizelge 4.3.	Dünya Bankasının İşgücü Piyasası Etkinliği Endeksi.....	75
Çizelge 4.4.	Cari Fiyatlarla GSYİH ve Kamu Harcamaları	76
Çizelge 4.5.	Cari Fiyatlarla GSYİH / Kamu Harcamaları.....	77
Çizelge 4.6.	Çarpan Aralıkları.....	79
Çizelge 4.7.	Türkiye'nin Karakteristik Puanı	79
Çizelge 4.8.	İş Döngüsü Dikkate Alınarak Atanan Ölçek Değeri.....	82
Çizelge 4.9.	Para Politikası Duruşu İçin Atanacak Ölçek Değerleri.....	84
Çizelge 4.10.	Ölçeklendirme Sonrası Yıllara Göre Mali Çarpan Aralığı.....	85

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 4.1. Türkiye İçin İş Döngüleri	81
Şekil 4.2. Türkiye İçin Faiz Koridoru ve Nominal Faiz Oranı	83

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar**Açıklamalar**

DSGE	Dynamic Stochastic General Equilibrium
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
SVAR	Smooth VectorAutoregression
STVAR	SmoothTransitionVectorAutoregression
VAR	Vector Auto Regression
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TVAR	Treshold Vector Auto Regression
WB	World Bank

1. GİRİŞ

Ekonominin modern bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı,1800'lü yıllarda Adam Smith'in "Görünmez El" teorisi ile olmuştur. Smith'e göre piyasa görünmez bir el tarafından kontrol edilmekte ve bu sayede her zaman kendiliğinden dengeye ulaşmaktadır. Bu nedenle de piyasada, devlet veya devlet benzeri düzenleyici mekanizmalara ihtiyaç bulunmamaktadır. Smith'in görüşleri ortaya çıktığı ilk zamanlardan 1930'lu yıllara kadar popülerliğini korumuş, bu dönemde birçok ülke ekonomi yönetiminde liberal politikalar benimseyerek müdahaleci yaklaşımlardan kaçınmış ve serbest ticaret politikaları teşvik edilmiştir (McDonough, 2008).

1930'larda Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan ve hızla dünyaya yayılan 20. yüzyılın en büyük ekonomik buhranı, sadece bireylerin ve firmaların yaşantılarına değil aynı zamanda mevcut ekonomi politikalarına da yıkıcı etkiler bırakmıştır. John Maynard Keynes (1936) bu dönemde Adam Smith'in bahsettiği dengenin uzun dönemli olduğunu altını çizmiş ve bu uzun dönem dengenin hâlihazırda yaşayan insanların hayatlarına hiç bir faydasının olamayacağını vurgulamıştır. Keynes bu düşüncesini bir motto haline gelen "uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız" cümlesiyle özetlemektedir. Keynes kısa vadede piyasayı dengede tutmak için devlet müdahalesinin zorunlu olduğunu savunmaktadır. Keynes'e göre devlet yapacağı harcamalarla piyasada oluşabilecek dengesizlik durumunun kolaylıkla önüne geçebilir ve piyasanın kısa vadede hızla dengeye ulaşmasını sağlayabilir. Yaşanan büyük buhranın da etkisiyle Keynes'in görüşleri ekonomi camiasında hızla destek kazanmıştır. Kısa bir sürede Smith'in liberal politikaları yerini Keynes'in müdahaleci politikalarına bırakmıştır. Bu dönemden itibaren dünya iktisat tarihi liberal ve müdahaleci politikalar arasındaki mücadeleden ibaret olmuştur. Ne zaman bu politikalardan biri güç kaybetse diğeri popülerliğini arttırmakta ve ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla iktisat tarihinin bu iki politikanın mücadelesini kaleme alan bir roman olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır (McDonough, 2008).

Keynes'in fikirleri uzun bir süre ekonomi literatüründe baskın ideoloji olmayı başarmış olsa da 1980'li yıllarda liberal fikirler tekrar üstünlüğü ele almış ve dünya büyük bir globalleşme akımına ve sermaye hareketliliğine tanıklık etmiştir. Bu durum 2007 - 2008 yıllarında başta Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ve birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede etkisini hissettiren Mortgage krizine kadar devam etmiştir

(McDonough, 2008) Mortgage krizi ile birlikte piyasalarda devlet müdahalesinin gerekliliği tekrar sorgulanmaya başlanmıştır. Birçok ülke mali paketler hazırlayarak harcamalarını arttırmış ve piyasadaki talebi canlı tutmayı hedeflemiştir. Ancak modern çağda ekonomideki durgunluğun önlenmesi, GSYİH'nin arttırılması ve işsizliğin azaltılması için devlet harcamalarının arttırılması her ne kadar hala iyi bir çözüm olarak görülse de, 1930'larda olduğu kadar basit bir kavram olarak algılanmamıştır (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012).

Son dönemlerde ekonomi literatüründe en çok tartışılan konulardan biri devlet harcamalarının toplam harcama üzerindeki etkisidir. Birçok iktisatçı krizden çıkış yolu olarak devlet harcamalarının arttırılması gerektiği yönündeki reçetenin her ülkeye koşulsuz şartsız verilebileceği yönünde kaygılar taşımaktadır. Bilindiği üzere ülkelerin ekonomileri birbirinden farklı dinamikler üzerine kurulmuştur. Bu nedenle mali çarpanın, her ekonomide aynı oranda pozitif bir etkisi olduğunu varsaymak mümkün değildir. Mali çarpan her ülkede farklı bir değere sahip olabilir (Corsetti, Meier ve Muller, 2012). Bununla birlikte mali çarpan sadece farklı ülke veya bölge ekonomilerinde değil aynı ekonomi içinde de birbirinden ayrı zaman dilimlerinde farklı ölçülebilir (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012). Yani Türkiye ekonomisi için 1980'lerde hesaplanan mali çarpanın 2000'lerde hesaplanan mali çarpan ile aynı değere sahip olmasını beklemek bir yanılgıdır. En sade şekliyle ifade edilecek olursa mali çarpan, mekana ve zamana göre farklılık gösterebilir. Tüm bu değerlendirmeler dikkate alındığında mali çarpanın değerini bilmeden ülkeler için kamu harcamalarına dayalı krizden çıkış reçeteleri oluşturmak; halihazırda kırılan olan ekonomileri daha da çıkmaza sokmak anlamına gelecektir (Ilzetki, Mendoza ve Vegh, 2011). Dolayısıyla bu tarz bir karar verilmeden önce mali çarpanın değerinin belirlenmesi son derece önem arz etmektedir. Ancak tahmin edilebileceği üzere mali çarpanı hesaplamak oldukça zor bir işlemdir.

Literatürde kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkisi ile ilgili en yaygın kaygı, kamu harcamalarının özel harcamalar üzerinde yarattığı dışlama etkisidir. Kamu harcamalarının arttırmak için bu harcamaların kaynağını oluşturan vergileri de arttırmak gerekmektedir. Bu durumda bireylerin gelirlerinde azalma olacağından özel tüketim azalacaktır. Bu da kamu harcamalarının toplam harcama üzerinde oluşturduğu pozitif etkiyi azaltacak veya negatife düşürecektir (Tervala, J. 2008). Bu etkinin toplamını yani kamu

harcamalarındaki değişimin toplam harcama üzerindeki etkisini, kısaca ifade edilecek olursa mali çarpanı hesaplamak için araştırmacılar farklı metotlar kullanmaktadır.

Mali çarpanın hesaplanmasında kullanılan birçok teknik bulunmaktadır. Bu teknikler genellikle indirgenmiş form denklemlerine ve model tabanlı tahminlere dayalıdır. Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE – Dynamic Stochastic General Equilibrium Models) analizi yeni Keynesyen modellerde yaygın olarak kullanılan bir tahmin yöntemidir. Bu metot, ekonomi teorisinin kurumsal çerçevesine yakın olduğundan; saf istatistiksel analizlerde karşılaşılan yorum güçlüklerinden kaçınılmasını sağlar. DSGE modelleri, reel ekonomiye dayalı varsayımları sayesinde bulguların yorumlanmasında oldukça güçlü sonuçlar ortaya koyar (Ganelli ve Tervala, 2016).

Mali çarpanı tahmin etmek için araştırmacıların sıklıkla kullandığı bir başka metot ise varyans (Vector Auto Regression - VAR) analizidir. Mortgage krizi öncesinde maliye politikalarının toplam çıktı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların birçoğunda doğrusal (linear) VAR modelleri kullanılmıştır. Bununla birlikte araştırmalarda doğrusal VAR analizine farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bazı makalelerde bu yaklaşımlar dört gruba ayrılmıştır (Caldara ve Kamps, 2008). Bunlardan ilki Blanchard ve Perotti (2002) tarafından ortaya atılan maliye politikasındaki şokları karar mekanizmalarındaki gecikmeler ile vergi ve kamu harcamalarındaki esnekliği hesaba katarak tanımlayan yaklaşımdır. İkinci yaklaşım ise kukla değişkenler yardımıyla askeri harcamalardaki ani artış vb. beklenmedik senaryolarda mali çarpanı hesaplamayan yaklaşımdır (Ramey ve Shapiro, 1998). Üçüncü yaklaşım modellemedeki doğrusal kısıtlar yerine etki-tepki ilişkisi üzerine işaret kısıtı getirmektedir (Mountford ve Uhlig, 2009). Sonuncu yaklaşım ise mali politika şoklarını Cholesky sıralamasına dayanarak tanımlamaktadır (Fatas ve Mihov, 2001).

2008 mortgage krizi sonrasında ise önceki VAR analizlerindeki mali politika araçları ve toplam çıktı arasındaki doğrusal ilişki varsayımı sorgulanmaya başlanmıştır. Konu hakkında yapılan güncel araştırmalarda doğrusal olmayan VAR modellerine ağırlık verildiği oldukça barizdir. Bu çalışmalarda doğrusal olmayan ilişki varsayımının yanısıra mali çarpanın büyüme döngüsüne göre durgunluk ve yüksek büyüme dönemlerinde farklı değerler alabileceği savunulmuştur (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012). Bu iddianın analizinde doğrusal olmayan VAR modellerinden Treshold VAR (TVAR) ve Yumuşak Geçişli VAR (STVAR-SmoothTransitionVectorAutoregression) kullanılmış ve varsayım

ispatlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte mali çarpanın sadece durgunluk ve yüksek büyüme dönemine göre değişmediği, çarpanın alacağı değeri etkileyen başka makroekonomik faktörlerin de olabileceği düşünülmüştür. Corsetti, Meier ve Muller (2012) tarafından 1975-2008 yılları arasındaki veriler kullanılarak 17 ülke için yapılan çalışmada, sabit kur rejimi altında, finansal krizler geçiren veya kamu borç stoğu yüksek olan ülkelerde mali çarpanın diğerlerine oranla daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir. Ilzetzki, Mendoza ve Vegh (2011) yılındaki araştırmalarında 44 ülkeden oluşan veri seti ile çalışmış ve kamu harcamaları çarpanının gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere oranla daha düşük olduğunu; serbest kur politikası izleyen ülkelere sabit kur politikası izleyen ülkelere oranla daha düşük olduğunu; açık ekonomilere kıyasla kapalı ekonomilere göre daha düşük olduğunu ve son olarak yüksek borç düzeyindeki ülkelere düşük borç düzeyindeki ülkelere göre daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Görülebileceği üzere DSGE ve VAR modelleri oldukça kapsamlı ekonometrik analizlere dayalı karmaşık metotlardır. Bu metotlarda çalışma yapmak için istatistiki verilerin mevcut ve sağlıklı olması gerekli koşuldur. Ancak her ekonomide istatistiki verilerin kapsamlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle az gelişmiş ülkelere bu makroekonomik göstergelerin ne kadar kapsamlı olduğu tartışmalı bir husustur. Bu sebeple IMF 2014 yılında Kova Yaklaşımı'nı (Bucket Approach) ortaya atarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere son derece basit bir şekilde mali çarpanın hesaplanmasını sağlamaya çalışmıştır (Batini, Eyraud ve Weber, 2014).

Kova yaklaşımında analiz üç adımdan oluşmaktadır. İlk adımda ülkelere bazı karakteristik ekonomik özelliklerine göre puan atanmaktadır. Bu özellikler toplamda altı adettir. İlk özellik dış ticaret serbestliği ölçüsüdür. Son beş yıl ortalaması alındığında ithalat / toplam iç talep oranı %30'un altında kalan ülkeler, yeteri kadar ticaret serbestisini sağlayamamış olarak varsayılmaktadır. İkinci özellik işgücü piyasasının esnekliği ile alakalıdır. Bunu anlayabilmek için ülkedeki işçi sendikaları gücüne ve işgücü piyasasının katı bir şekilde düzenlenmiş olup olmadığına bakılır. Otomatik düzenleyicilerin (stabilizers) verimsiz olması üçüncü özelliği oluşturmaktadır. Kamu Harcaması / Nominal GSYİH oranı %40'ın altında olan ülkelere otomatik düzenleyicilerin verimsiz olduğu belirtilmektedir. Dördüncü özellik kur politikasıdır. Serbest kur rejimi uygulamayan ülkeler dışındaki tüm ülkelerin bu özelliği sağladığı düşünülmektedir. Kamu borç stokunun düşük olması beşinci özelliği oluşturmaktadır. Kamu borçları / GSYİH oranının eşik değerinin altında ise bu koşul sağlanmış

kabul edilmektedir. Altıncı ve son özellik kamu harcamalarının ve vergi toplama idaresinin etkin olup olmadığıdır. Kova yaklaşımın ilk aşamasında ülkelerin bu özellikleri sağlayıp sağlamadığı tespit edilir ve eğer sağladığına kanaat getiriliyorsa her bir özellik için ülkeye bir puan atanır. İkinci aşamada bu puanlar toplanarak ülkenin skoru belirlenir. 0-3 arasında puan alan ülkelerde mali çarpanın 0.1-0.3 arasında değer aldığı dolayısıyla düşük bir çarpanın olduğu düşünülmektedir. Eğer skor 3-4 arasında ise orta seviyede bir çarpan söz konusudur ve değeri 0.4-0.6 arasındadır. Yüksek seviyeli bir çarpan için ülkenin 4-6 arasında skor alması gerekmektedir. Bu durumda da çarpan 0.7-1 arasında bir değerdedir. Kova yaklaşımının son aşamasında, güncel literatürde vurgulanan ekonominin durumuna göre mali çarpanın değişebileceği görüşü dikkate alınarak çarpanda ölçeklendirme yapılması tavsiye edilmektedir. Ekonomide durgunluk söz konusu ise çarpan için tahmin edilen alt ve üst sınırların %60 oranında arttırılması, ekonomide hızlı bir büyüme söz konusu ise çarpan için tahmin edilen alt ve üst sınırların %60 oranında azaltılması gerektiği belirtilmektedir. Benzer şekilde para politikalarına göre de ölçeklendirme tavsiye edilmektedir. Aşağıdaki formülde bu ölçeklendirme anlatılmaktadır. M_{nt} ikinci aşamada hesaplanan normal zamanlarda gözlenen mali çarpanı ifade etmektedir. Cycle -0.4 ile 0.6 arasında değer alan döngü faktörünü; M_{on} ise para politikası tutumunu göstermekte ve 0 ile 0.3 arasında değer alabilmektedir.

$$M = M_{nt} * (1+Cycle) * (1+M_{on})$$

Kova yaklaşımında ilk adımda araştırılan ülkenin bazı karakteristik ekonomik özellikleri taşıyıp taşımadığına bakılmaktadır. Bu analiz yapılırken bazı varsayımlar kullanılmaktadır. İlk özellik olan dış ticaret serbestliği koşuluna bakılırken son beş yıl ortalaması alındığında ithalat / toplam iç talep oranı %30'un altında ise ülkenin ticaret serbestisini sağlayamamış olduğu varsayılmaktadır. Diğer bir varsayım ise otomatik düzenleyiciler hakkındadır. Kamu Harcaması / Nominal GSYİH oranı %40'ın altında olan ülkelerde otomatik düzenleyicilerin etkisinin küçük olduğu varsayılmaktadır. Son olarak Kamu Borçları / GSYİH oranı %40 değerinin altında ise ülkenin kamu borç stokunun düşük ve sürdürülebilir olduğu varsayılmaktadır (Batini, Eyraud ve Weber, 2014).

Bu çalışmada Kova yaklaşımın tercih edilmiş olmasının sebebi hem kolay bir metot olması hem de daha önce Türkiye için bu yaklaşımı kullanan bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Bu çalışmada Türkiye Ekonomisinin 2002-2016 dönemi ele alınacaktır.

Çalışmanın yapılabilmesinin için en önemli faktör doğru verilerin kullanılmasıdır. Yapılan ön araştırmaya göre bu verilerin elde edilebileceği düşünülmektedir. Çalışmada kullanılacak verilerin mevcut kaynaklardan derlenmesi düşünülmektedir. Herhangi bir anket, görüşme, gözlem, örnek olay vb. bilimsel metot kullanılmayacaktır. Gereken veriler ulusal ve uluslararası kuruluşların veri tabanlarında mevcuttur.

Sonuç olarak, bu çalışmada öncelikli amaç son dönemlerde dünyada ve Türkiye’de maliye politikalarında ortaya çıkan değişiklikleri incelemektir. Çalışmanın ilk bölümünde maliye politikasının temel hedefleri ve araçları hakkında detaylı bir literatür taramasına yer verilecektir. Klasik, Keynesyen ve Neo-Liberal iktisat yaklaşımlarının maliye politikası hakkındaki görüşlerine ilk bölümde ayrı başlıklar altında yer verilecektir. İkinci bölümde maliye politikası çarpanı hakkındaki temel görüşler ve 2008 krizi sonrasında mali çarpanın hesaplanması için ortaya atılan yeni metotlar anlatılacaktır. Üçüncü bölümde Türkiye ekonomisindeki maliye politikaları 1923-1980, 1980-2002 ve 2002-2016 dönemleri için ayrı bölümler halinde incelenecek; sonrasında ise 2002-2016 yılları için Kova yaklaşımı kullanılarak Türkiye ekonomisinde mali çarpanın büyüklüğü ölçülecektir. Son bölümde ise bulgular değerlendirilerek benzer çalışmalardaki yaklaşımlarla kıyaslanacaktır.

2. MALİYE POLİTİKASI TEMEL KAVRAMLARI VE YAKLAŞIMLARI

2.1. Maliye Politikası Temel Kavramlar

İnsanlık tarihi boyunca insanların temel ihtiyaçları değişmemekle birlikte ihtiyaçların çeşitleri ve nitelikleri boyut değiştirmiştir. Modern insan beslenme, barınma vb. temel ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılar hale gelmiş bununla birlikte toplum ve devlet düzenini oluşturmuştur. Belli ihtiyaçların karşılanması beraberinde yeni isteklerin ve gerekliliklerin ortaya çıkması anlamını taşımaktadır. Örneğin insanlar barınma ihtiyaçları için ilk çağlarda ağaç kavuklarını veya mağaraları kullanmaktayken, tarım yapılmaya başlanması ile mahsullerini depolayacak alanlara ihtiyaç duymuşlardır. Kısaca insan ihtiyaçları dinamiktir ve her dönemde yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarının dinamik olması, devletlerin amaç ve fonksiyonlarının da dinamik olmasını doğurmuştur (Ulusoy, 2016:13-15).

1400'lü yıllarda krallıklar yani devletler güvenlik ihtiyacını karşılayan ve bunun karşılığı olarak da vergi toplayan mekanizmalardı. Vergilerin artması veya tarım arazilerinin güvenli olmaması krala karşı isyan başlatılması için yeterli sebeplerdi. Günümüzde ise devlet mekanizmasından beklentiler çok daha fazladır. Modern çağda vatandaşlar devletin sosyal ve mali politikalarda etkin olmasını talep etmektedir. Devlet sadece bireylerin fiziksel değil aynı zamanda ekonomik ve sosyal güvenliğini de sağlamakla yükümlüdür (Ulusoy, 2016:13-15). Başka bir deyişle devletin fonksiyonlarında geçmişe kıyasla bir nitelik değişikliği gerçekleşmiştir. Günümüz devletleri "ekonomik ve sosyal refah devleti" ideali oluşmuştur. Farklı bir ifadeyle, günümüzde devletler, klasik anlayışın aksine, iktisadi ve sosyal refahtan, kalkınmadan ve istikrardan sorumludur. Bu sorumluluk elbette devletin mali faaliyetlerinin, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik anlam kazanması olarak da yorumlanabilir.

Bu bölümde öncelikle maliye politikasının amaçları ve araçları hakkında kısaca bilgi verilecek sonrasında ise devletin mali politikalarında üzerindeki beklentilerin tarihsel olarak nasıl değiştiği ve temel iktisadi yaklaşımların maliye politikasını nasıl yorumladığı üzerinde durulacaktır.

2.2. Maliye Politikasına Temel Hedefler ve Araçlar

Ekonomi yönetiminin en önemli araçlarından biri olan maliye politikasının amacı ve araçları genel geçer iktisat bilgileri olmakla birlikte aşağıda kısaca değinilecektir.

2.2.1. Maliye Politikası Tanımı ve Amaçları

Maliye politikasının amaçları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, benimsedikleri ekonomik ekole, toplumun sosyo-ekonomik yapısına ve içinde bulunulan döneme göre değişebilmektedir. Söz konusu faktörlere rağmen yine de genel bir çerçeve çizilerek maliye politikasının amacı üç başlıkta özetlenebilir. Bunların ilki ekonomik istikrarın sağlanması; ikincisi gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanması ve üçüncüsü de ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle ekonomik kalkınma ve büyüme amacıyla maliye politikasına yönelindiği görülmektedir (Ulusoy, 2016:35-48).

2.2.2. Maliye Politikası Araçları

Maliye politikası temel olarak iki ayrı koldan ilerlemektedir. Bunlardan biri gelirler politikası diğeri ise harcama politikasıdır. Gelirler politikası, devlete gelir sağlayan araçları ifade etmektedir. Bunlardan en önemli ikisi vergi gelirleri ve borçlanma politikalarıdır. Harcama politikası ise reel harcamalar ve transfer harcamaları olarak ayrılmaktadır. Reel harcamalar cari ve yatırım harcamalarını kapsamaktadır (Ulusoy, 2016:35-48). Devletlerin, gelirleri ve harcamaları üzerindeki yönetim kabiliyetleri aracılığıyla ekonominin genel gidişatını etkilemeleri maliye politikası olarak adlandırılmaktadır. Maliye politikası uygulanırken, arzulanan amaçlara ulaşabilmek için araçların kullanımı son derece önemli bir husustur. Her bir aracın ekonomi üzerinde yaratacağı etki birbirinden farklı boyutlarda olmaktadır. Dolayısıyla hedeflenen amaçlara yönelik araçların seçilmemesi durumunda maliye politikası istenilenin çok aksi bir yönde sonuç doğurabilir. Bu sebeple politika yapıcıların amaç ve araç uyumuna dikkat ediyor olması elzemdir.

2.3. Maliye Politikasına Yönelik Farklı Yaklaşımlar

2.3.1. Klasik İktisat Yaklaşımı

18. yüzyılın sonlarında, ekonomideki devlet otoritesini en aza indirmeyi benimseyen klasik iktisat teorisi, başta ünlü iktisatçı Adam Smith olmak üzere birçok bilim adamının katkısıyla gelişmiştir. John Stuart Mill, David Ricardo ve Thomas Robert Maltus klasik iktisat ekolonün ünlü temsilcileridir (Ekelund ve Hebert, 2014: 107-183).

Klasik iktisat yaklaşımı temel olarak serbest girişimciliği ve liberal iktisadi düşünceyi sistematik hale getirmeyi hedeflemiş ve bir önceki dönemde hakim olan Merkantalist düşüncenin aksine devlet faaliyetlerinin küçülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Ekelund ve Hebert, 2014: 107-183) Adam Smith iktisat tarihinin en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen "Milletlerin Zenginliği" adlı kitabında, ülkelerin yapay altın ve gümüşe sahip olarak değil, üretim ve ticaret sayesinde zengin olabileceğini anlatmaktadır. Smith'e göre uluslararası ticaret sayesinde uzmanlaşma ve işbölümü artacak bu da verimlilik artışına sebep olacaktır. Bu sayede topyekün olarak üretim ve refah artacaktır. Devletlerin özellikle uluslararası ticarete yönelik müdahaleci yaklaşımları, ülkelerin üretim potansiyellerine, bir diğer deyişle sahip oldukları asli zenginliklerine zarar vermektedir. Bu nedenle devlet serbest girişimin ve ticaretin önünde engel olmaktan geri durmalıdır (Ulusoy, 2016:57-62).

Hiç kuşkusuz ki bu görüşe göre devlet piyasayı düzenleyici bir yapı olarak istenmemektedir. Bu durumda akla gelen soru piyasanın krizler vb. ile nasıl mücadele edeceğidir. Adam Smith ve destekleyicileri piyasanın görünmez bir el tarafından en iyi şekilde idare edildiğine inanmaktadır. Bu görünmez el tabiri fiyat mekanizması yerine kullanılmaktadır. Piyasada ortaya çıkan krizler ve olumsuzluklar uzun vadede tam rekabet şartları altında fiyatların ve ücretlerin esnekliği sayesinde kendiliğinden aşılabilmektedir (Öztürk, 2012:20-33). Bu nedenle devletin müdahalesi gereksizdir. "Mali Gelenekçilik" olarak da adlandırılan bu yaklaşımda devlet sadece iç ve dış güvenliği sağlamalı, bununla birlikte özel sektörün yüksek maliyetler nedeniyle dahil olmadığı ancak toplumsal yarar sağlayan alanlara yatırım yapmak dışında ekonomiye müdahil olmamalıdır. Tabi ki devletin kamu yararı içeren sektörlerde de varlığı minimum düzeyde tutulmalıdır, aksi

halde devlet harcamalarını finanse etmek için vergileri arttıracak bu da özel sektör yatırımlarının azalmasına neden olacaktır (Ulusoy, 2016:57-62).

Klasik iktisat yaklaşımının savunduğu geleneksel maliye politikasının temel ilkelerinin dayandığı üç temel varsayım bulunmaktadır. Bu varsayımların ilki tüketici devlet varsayımdır. Klasiklere göre devlet üretici bir niteliğe sahip değildir, aksine tüketme fonksiyonu dışında bir yararı bulunmamaktadır. Devletin kendi üstüne yüklenmiş olan fonksiyonların dışındaki alanlara müdahale etmesi kaynak israfına yol açacaktır (Ulusoy, 2016:57-62). İkinci varsayım kamu girişimlerinin özel sektör tarafından girişimlere göre daha az verimli olduğudur. Bu varsayıma göre devletin özel sektör gibi sadece kar odaklı çalışması, ölçek ekonomiler oluşturması ve yeni yatırımları destekleyecek yüksek kar oranlarına ulaşması; siyasal yapısı ve kamuya karşı olan sosyal sorumlulukları dolayısıyla mümkün değildir. Klasiklere göre üretim kaynakları ancak esas amacı kar elde etmek olan girişimci özel sektör tarafından verimli kullanılabilir. Kamu girişimcileri ancak kaynak israfına yol açmaktadır (Ulusoy, 2016:57-62). Klasiklerin geleneksel maliye politikası anlayışlarının son varsayımı ise tarafsız vergi ve tarafsız kamu harcaması varsayımdır. Devletin yapacağı harcamaların ve toplayacağı verginin bileşiminin ve hacminin; özel sektörün ekonomik davranışlarını etkilemeyecek nitelikte olduğu varsayılmaktadır (Ataç, 2013:5-8). Bu varsayımda diğer bir ifadeyle; düşük kamu harcaması ile düşük ve çoğunlukla dolaylı vergi oranları ima edilmektedir.

Klasiklere göre üretici değil tüketici olarak nitelenen devletin, zorunlu haller dışında özel sektör tarafından kurgulanan piyasaya müdahalesi; yarar sağlamayacak aksine optimal dengeyi bozacaktır. Çünkü, piyasa görünmez el yani fiyat mekanizması sayesinde her zaman dengededir (Öztürk, 2012:20-33). Klasikler piyasada görülen istikrarsızlığın ancak geçici olarak oluştuğunu savunmaktadır. Tam rekabet şartları ve fiyat esnekliği gerçekleştiği takdirde ekonomi daim ve kendiliğinden tam istihdama ulaşacaktır. Fiyatlar genel seviyesi, hem enflasyonist hem de deflasyonist baskılara yol açmadan istikrarını koruyacaktır. Bu sebeple de piyasa istikrarsızlığı ortaya çıktığında maliye politikaları yerine para politikaları tercih edilmelidir. Zaten mali araçlar para politikasının da birer aracıdır. Örneğin kamu harcamalarını arttırmak aynı zamanda para arzını arttırmak anlamına gelmektedir (Ataç, 2013:5-8).

Klasikler, ekonomik istikrarsızlığın geçici olduğunu savunduklarından devletin ekonomik ve sosyal müdahalelerini gereksiz olarak nitelerler. İstikrarsızlığın piyasa tarafından giderilebilmesi için kamu harcamalarının ve vergilerin tarafsız olması gerekmektedir. Kamu harcamaları veya vergilerdeki artışlar bireylerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarında sapmalara neden olacaktır. Vergiler arttıkça bireylerin gelirleri ve gelirin bir fonksiyonu olan yatırımları azalacaktır. Klasikler, devlet harcamalarının toplum için üretilen mal ve hizmetlerin arzını da azalttığını düşünmektedir. Devletin mili gelirden aldığı payın artması ise toplumun alacağı hasılayı azaltmaktadır (Ekelund ve Hebert, 2014: 107-183).

Klasik iktisat görüşüne göre maliye politikasının dayanması gereken temel ilkeler bulunmaktadır. Bunlardan ilki kuşkusuz ki kamu harcamalarının mümkün olan en düşük seviyede tutulmasıdır. Kamu harcamalarının düşük tutulmasının altında yatan sebep devletin kaynakları israf etme potansiyelinin yüksek olmasıdır. Kamuya zorunlu kamu hizmetlerinin sağlanmasının dışında kaynak sağlanması; kaynağın israfına yol açmakla birlikte dolaylı vergilerin de artması anlamına gelmektedir (Ulusoy, 2016:57-62). Kısaca ifade edilmesi gerekirse; kaynak israfının önüne geçilmesi ve ekonominin optimal dengesinin bozulmaması için, kamunun hem gelirleri hem de harcamaları düşük seviyede tutulmalıdır.

Mali gelenekçiliğin dayandığı diğer bir ilke ise devlet bütçesinin denk olması prensibidir. Kamu harcamalarının dolayısıyla kamu hizmetlerinin sınırlı ve düşük düzeyde tutulması için denk ve küçük bütçe zorunludur. Bütçe küçük olarak dizayn edilirse harcamaların seçimi ve finansmanı daha duyarlı ve rasyonel olarak planlanacaktır. Aksi durumda harcamalarda keyfilik ve kaynak israfı kaçınılmaz olacaktır (Öztürk, 2012:20-33). Bütçenin yüksek tutulması zorunlu kamusal mal ve hizmetlerin dışında harcamaların yapılmasını teşvik edecek, bu harcamaların finansmanı için ise borçlanma veya vergi artışı gerekecektir. Bu gereklilik ekonomideki istikrarı bozacaktır. Klasiklerin yaşadığı dönemde borçlanma korkutucu bir ekonomik faaliyet olarak görülmektedir. Ancak günümüzde modern ekonomik sistemlerde borçlanma sürdürülebilir olduğu müddetçe önemli bir finansman yöntemi olarak kabul görmektedir. (Ekelund ve Hebert, 2014: 107-183).

Kamu harcamalarının dolaylı vergilerle karşılanması diğer bir mali gelenekçilik prensibidir. Dolaysız vergiler ekonomik ve sosyal hayata, satın alma gücüne, tasarruf eğilimine ve yatırımlara doğrudan müdahalede bulunmaktadır. Dolaylı vergiler ise

harcamalar üzerinden alındığından harcamaları azaltan ve tasarrufu teşvik eden bir yapıya sahiptir (Öztürk, 2012:20-33). Klasik iktisatçılara göre tasarruf yapmak ekonomide asli öneme sahip erdemli bir davranıştır. Bu nedenle tasarrufu teşvik eden vergi sistemlerinin seçilmesi gerekmektedir.

Mali gelenekçiliğin dayandığı son ilke ise, borçlanmanın ekonomiyi etkilemeyecek seviyede sadece olağanüstü dönemlerde başvurulabilecek bir yöntem olarak kabul edilmesidir. Borçlanma para arzını arttırarak tam istihdam koşullarını bozacaktır (Öztürk, 2012:20-33). Savaş, doğal afetler ve altyapı çalışmaları dışında borçlanmaya gidilmesi kesinlikle önerilmemektedir. Borçlanma gelecek nesillere hak etmedikleri bir yükü bırakmak olarak algılanmaktadır. David Ricardo, borçlanmayla ilgili olarak "*ülkelerin başka ülkeleri sömürmek için icat ettikleri en korkunç silah*" ifadesini kullanmıştır (Ulusoy, 2016:57-62). Zaruri durumlarda dahi borçlanmaya gidilirken borcun kaynağı önem teşkil etmektedir. Klasik iktisat anlayışına göre devlet, sermaye piyasalarından sadece kısa süreli olarak borçlanmalıdır. Borçlanma bir anlamda erken tahsil edilen vergi olarak kabul edilmektedir. Bir sonraki dönemde borç ödemeleri için yeni vergilerin konulması veya vergi oranlarının arttırılması kaçınılmazdır (Ulusoy, 2016:57-62).

Sonuç olarak klasik iktisat yaklaşımı; tüketici devlet, verimliliği düşük kamu girişimleri ve tarafsız vergi ve kamu harcamaları varsayımlarında bulunarak; kamu harcamalarının finansmanı amacıyla alınacak ek vergilerin bireylerin gelirlerini düşüreceğini ve piyasadaki harcamaların dengesini bozarak piyasada istikrarsızlığa yol açacağını savunmuştur (Ulusoy, 2016:57-62). Fiyat mekanizması sayesinde oluşan piyasadaki doğal dengeyi korumak için kamu harcamalarının düşük seviyede tutulması, devlet bütçesinin denk olması, vergi sisteminin dolaylı vergilere dayanması ve borçlanmadan kaçınılması gerekli koşullardır (Öztürk, 2012:20-33).

2.3.2. John Maynard Keynes'in Görüşleri

1929 yılında Amerika'da başlayan ve sanayileşmiş diğer batılı devletlerde de etkisini gösteren büyük buhran şiddetli bir durgunluğa ve kitlesel işsizliğe neden olmuştur. Çözüm arayışında o güne kadar kabul gören arz yanlı / klasik ekonomik anlayışın yetersiz kalması, mevcut ekole karşı tepkileri de beraberinde getirmiştir. John Maynard Keynes'in 1936 yılında yayınladığı "*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*" adlı kitabı o döneme kadar

hakim olan klasik iktisat anlayışına yönelik bir başkaldırı niteliğindedir. Keynes, belirsizliğin iktisadi analizlerdeki önemini, paranın değişen rolünü ve eksik istihdam varsayımını savunarak Klasik iktisat anlayışını temelinden sarsmıştır.

Keynes'in ideal ekonomi politikasının nasıl olması gerektiğine dair görüşlerini açıklamadan önce klasik iktisat anlayışına yönelttiği itirazların üzerinde durulması gerekir. Keynes, Klasik iktisadi anlayışın savunduğu uzun dönem varsayımına karşı **kısa dönemi**; Say yasasına karşı **her talebin kendi arzını yarattığı** ilkesini; faiz teorisine karşı **likidite tercihlerini**; tam rekabet piyasasına karşı **eksik rekabet piyasasını**; fiyat ve ücretlerin tam esnekliğine karşı **fiyat ve ücretlerin katılığını**; paranın yansızlığına karşı **paranın yanlılığını**; minimum devlet müdahalesine karşı **müdahaleci devleti** savunur. Bu bölümde Keynes'in bu itirazları ve arkasında yatan argümanlar üzerinde durulacaktır.

Keynes'in Klasik İktisat anlayışına yönelttiği ilk eleştiri uzun vade kavramına yöneliktir. Klasik iktisatçılar görünmez bir el tarafından yönetilen piyasa mekanizmasının uzun dönemde her zaman dengeye geleceğinin iddia ederler. Keynes'e göre ise piyasadaki dengesizliklerin kendi kendine düzeleceğini beklemek oldukça fazla zamana ve maliyete neden olmakla birlikte insan ömrünün süresi bu çözümleri görmeye vefa etmeyecektir. Bir motto haline gelen "**uzun dönemde hepimiz ölmüş olacağız**" ifadesiyle bu fikrini açıkça dile getirmektedir. Piyasadaki dengesizlikler uzun dönemli toplumsal eşitsizliklere neden olacağından toplumun asıl ihtiyacı olan hızlı çözümlerdir, insanlardan uzun vadeli otomatik çözümleri beklemelerini istemek haksızlıktır (Coddington, 1976: 1258-1273).

Keynes'in Klasik iktisat anlayışının savunduğu Say yasasına yönelik de itirazları bulunmaktadır. Keynes'e göre Say yasasında belirtildiği gibi her arzın kendi talebini yaratıyor olsaydı 1929 Büyük Buhranının hiç yaşanmamış olması gerekirdi. Satın alma gücündeki azalış, ücretlerin ve faizlerin otomatik tepkisiyle telafi edilememektedir. Ücretler azaldığında toplam talep de azalmakta, toplam talep azaldığında faizler de düşmekte ancak faizdeki azalış beklendiği gibi yatırımları arttırmamakta ve ekonomik durgunluk 1929 Büyük Buhranında olduğu gibi devam etmektedir. Keynes'e göre Say yasasında ilkeleri, Büyük Buhran döneminde tüm sanayileşmiş batılı devletlerin yüzleştiği ekonomik atmosferle bağdaşmamaktadır. Sadece dönemin mevcut ekonomik durumunu gözlemleyerek dahi **her arzın kendi talebini yaratmadığı** oldukça belirgin bir gerçektir (Barber,1995:312-316).

Klasik İktisat yaklaşımı piyasanın kendi kendine işleyen otomatik fiyat mekanizması aracılığıyla her zaman dengeye geleceğine inanmakta, diğer bir ifadeyle piyasanın uzun vadede her zaman tam istihdam düzeyinde dengede kalacağını savunmaktadır. Klasik İktisatçılara göre piyasa eksik istihdam koşulları altında da işleyebilir ancak bu sadece geçici bir dengesizlik halidir ve uzun dönemde piyasa tekrar tam istihdam altındaki dengeye ulaşacaktır. Keynes bu analize şiddetle karşı çıkmaktadır. Ekonomi tam istihdam seviyesinin altında **eksik istihdam** koşullarında da dengeye gelebilmektedir, hatta bu denge tam istihdam koşulları altındaki dengeden daha sıklıkla gerçekleşmektedir (Türk, 1998:7). Örneğin, eksik istihdamın yaşandığı ve işsizlik oranının yüksek seyrettiği ekonomilerde, firmalar ücretleri arttırmadan diledikleri kadar iş gücü istihdam edebilirler. Bu durumda ortalama üretim maliyeti değişmemektedir. Ortalama üretim maliyeti sabit olduğundan çıktıya olan talep ne kadar artarsa artsın fiyatlar artmamakta, firmalar mevcut fiyat düzeyi üzerinden diledikleri kadar çıktı üretebilmektedirler. Talebin artması sadece faiz oranını ve çıktı düzeyini etkilemektedir. Kısaca eksik istihdam altında fiyatları arttırmadan çıktı üretimini arttırmak ve oluşan talebi karşılamak mümkündür. Ekonomi büyük miktarlarda işsizliğe yol açacak kadar alt düzeylerde de dengeye ulaşabilmektedir (Gerrard, 1995). Otomatik fiyat mekanizmalarının işleyerek eksik istihdam altında ekonomiyi tam istihdam dengesine ulaştırması bu örnekte mümkün gözükmemektedir. 1929 Büyük Buhranında kanıtladığı üzere ekonomide tam istihdamdan ziyade eksik istihdam koşulları daha sıklıkla hakim olmaktadır. Keynes'e göre bu arzu edilmeyen dengenin sebebi efektif talebin yetersizliğidir. Keynes, toplumu oluşturan milyonlarca insanın tüketim ve yatırım kararlarının birleşerek toplam talep ve toplam arzı oluşturduğunu belirtmektedir. İstihdam seviyesi toplam talebe, toplam talep ise tüketim, yatırım ve kamu harcamalarına bağlıdır. Durgunluk içinde bulunan ekonomiyi tekrar canlandırmak efektif talep düzeyini arttırmaktan geçmektedir. Efektif talebi arttırmak için ise en etkili araç devlet harcamalarıdır (Coddington, 1976: 1258-1273.)

Keynes'in Klasik İktisatçılara yönelttiği eleştiriler sadece piyasadaki dengenin varlığına yönelik olmakla kalmamakta; bu dengenin sağlayıcısı olarak görünen mekanizmalar da gerçek dışı bulunmaktadır. Bir önceki bölümde anlatıldığı üzere klasik iktisatçılar ücret ve fiyatların esnek olduğuna ve arz talep dengesindeki uyumsuzlukların bu esneklik sayesinde ortadan kalkacağına inanmaktadır. Bahsedilen fiyat mekanizması sayesinde ekonomi sürekli tam istihdam seviyesindedir. Örneğin emek arzı fazla ise ücretler düşmekte, düşen ücretler ise emek talebini arttırarak işsizliği ortadan

kaldırmaktadır. Keynes'e göre ise bu durum gerçekte olanla bağdaşmamaktadır. Keynes tam aksine **ücret ve fiyatların katılığını** savunmaktadır. Ekonomilerde yüksek oranlarda işsizlik olması Klasik İktisatçıların iddia ettiği gibi emek piyasasının işlemediğini göstermektedir. Keynes'e göre bazı durumlarda ücretlerin tam istihdam seviyesini sağlayacak kadar aşağıya düşmesi; asgari ücret uygulamaları, işçilerin belirli ücretler altında çalışmak istememesi, gelenekler, sendikal faaliyetler vb. gibi sebeplerle mümkün olmamaktadır (Gerrard, 1995) Ücretler tüm bu faktörlere karşın tam istihdam seviyesini sağlayacak kadar düşük düzeylere ulaşsa dahi bu durumun doğuracağı birçok ekonomik ve sosyal sorunlar olacaktır. Ücretler işçilerin normal bir yaşam standardı sağlayacak seviyenin altında gerçekleşirse hırsızlık, kaçakçılık, grevler vb. gibi negatif sosyal dışsallıklar oluşacaktır (Öztürk, 2012:35-65). Keynes aynı ücretlerde olduğu gibi fiyatlarda da esneklik olduğunu düşünmemektedir. Talep azaldığında üreticilerin fiyatları azaltması her zaman mümkün değildir. Sabit maliyetlerin varlığı, işçi çıkarmanın yasal engeller ve sendikal faaliyetler sebebiyle her zaman mümkün olmaması gibi nedenlerle talep azaldığında firmaların fiyatları azaltmasını beklemek hatalı olacaktır (Gerrard, 1995). Talebin arttığı durumlarda da firmaların hızla fiyatları arttıracaklarını beklemek de hatalıdır. Fiyat artışı öncesi firmaların stoklarının kontrolü gerekmektedir. Stok miktarına göre fiyat artışı kısa vadede veya uzun vadede gerçekleşebilmektedir. Firmaların stoklarının yüksek oranlarda seyrediyor olması fiyat artışlarının gecikmeli olacağını göstermektedir. Benzer şekilde firmaların monopol piyasalarda faaliyet gösteriyor olmaları da fiyatların esnek olmasını engelleyecek bir husustur. Firmalar yatırım planlamalarına bağlı olarak fiyatları azaltmak yerine üretim miktarlarını azaltmayı da tercih edebilmektedir. Kısacası Klasik görüşte belirtildiği gibi ücretlerin ve fiyatların esnek olduğunu varsaymak gerçek hayatla uyumlu değildir (Türk, 1998:7-14).

Keynes'in itirazlarına yol açan diğer bir konu ise faiz hususudur. Keynes'e göre Klasik iktisadi ekolün iddia ettiği gibi ekonomideki faiz oranı her zaman tasarruf ve yatırım eşitliğinde gerçekleşmeyebilir. Bunun nedeni bireylerin ihtiyat ve spekülasyon güdüsüyle de para talep edebiliyor olmalarıdır. Faiz oranlarındaki değişimler tahvillerin piyasa fiyatlarını etkileyebilmekte bu da tahvil talebini etkileyerek spekülasyona neden olmaktadır. Örneğin faiz oranlarının yükseleceğine ilişkin bir beklenti bireylerin tahvil almak yerine paralarını likit tutmalarına neden olmaktadır. Faiz oranları yükseldiğinde ise spekülasyon saikiyle para talebi azalmakta ve tahvil talebi artmaktadır. Dolayısıyla ekonomide dinamik bir talep söz konusudur (Barber, 1995:317-321). Örneğin bireyler kriz

dönemlerinde spekülasyonsaikiyle ellerinde para tutmak isteyebilmektedir. Bu kapsamda para arzı ne kadar yüksek olursa olsun bireyler ellerinde para tutmak isteyecek bu sebeple de paranın dolaşım hızı azalacağından ekonomi likidite tuzağına düşecektir. Ekonomide likidite tuzağı söz konusu olduğunda, para arzını arttırarak faizleri düşürmek, yatırımları gelir seviyesini ve istihdam düzeyini yükseltmek mümkün değildir. Bir bakıma bireylerin para bulundurma tercihleri para politikasını etkisiz hale getirmektedir. Keynes'in diğer bir itirazı ise yatırım fonksiyonunun faiz esnekliğinin yüksek kabul edilmesine yöneliktir. Keynes, bunun tam aksini savunmaktadır, yatırımların marjinal etkinliğinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Barber, 1995:323-327). Keynes benzer şekilde tasarruf fonksiyonunun da sadece faize bağlı olduğunu reddetmektedir. Bireylerin tasarruf kararlarında faiz kadar gelir düzeyinin de etkisi bulunmaktadır. Hatta bunun yanında kişisel tercihler ve psikolojik nedenler gibi birçok ek faktör de bireylerin tasarruf kararlarında önemli rol almaktadır (Ball, Mankiw ve Romer, 1988). Temel olarak Keynes, klasik anlayışın **likidite tercihleri kuramını** dikkate almıyor olmasını ve yatırım ile tasarruf fonksiyonlarını sadece faiz oranları ile açıklamaya çalışmasını eleştirmektedir.

John Maynard Keynes 'in bir diğer eleştirisi ise Klasiklerin paranın bir sembol ve ölçü birimi olduğu yaklaşımına yöneliktir. Bir ekonomide para, öncelikle, geleceğe ilişkin beklentileri doğurmaktadır. Bu beklentiler istihdamın bugünkü hacmi üzerinde de etki yapabilmektedir. İktisadi analizinde, paranın etkisiz bir değişken olarak kabul edilmesi hatalıdır, aksine para reel değişkenleri etkileyen aktif bir değişken olarak kabul edilmelidir. Diğer bir ifadeyle **para yansız değildir**. Paranın yanlılığının düşüncesiyle parasal sektör - reel sektör ayırımının hatalı olduğu savunulmaktadır. Keynes'e göre parasal olgular; istihdam düzeyi ve çıktı miktarı gibi reel değişkenlerin oluşmasında temel faktörlerdir (Ball, Mankiw ve Romer, 1988).

Keynesyen yaklaşımın Klasik İktisat anlayışına yönlendirdiği son ve en kapsamlı eleştiri devletin ekonomideki rolü üzerinedir. Şüphesiz ki literatürde jandarma devlet anlayışına yönelik en büyük eleştiri Keynes tarafından yapılmıştır. Klasik İktisat anlayışına göre devletin güvenlik, adalet vb. asli görevlerinin dışına çıkması yersizdir. Ekonomi yönetiminde bir aktör olarak yer alması piyasada verimsizlikler ve negatif dışsallıklar doğurmak dışında bir etki yaratmayacaktır. Piyasa kendi kendine fiyat mekanizmaları aracılığıyla zaten dengede seyredecektir. Bu sebeple devletin müdahalesi anlamsızdır. Keynes'e göre ise Klasik İktisatçıların tam istihdam ve otomatik fiyat mekanizması

yaklaşımları gerçek dışıdır. Klasiklerin görünmez el olarak tabir ettiği piyasayı dengede tutan mekanizmayı gerçekte ancak devletin ekonomideki varlığı işletebilir. Keynesyenlere göre görünmez el devlettir. Devletin dolaylı teşvik mekanizmaları, doğrudan harcama yöntemleri, faiz oranlarını düşürmek vb. birçok müdahale aracı bulunmaktadır. Bunların etkin kullanımı halinde piyasada dengesizlik oluşumu zorlaşacaktır (Gerrard, 1995) Etketif talebin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için devletin yerinde müdahaleleri gereklidir. Keynesyen ekolde devlet, klasiklerin savunduğu jandarma devlet anlayışının çok ötesinde **müdahaleci sosyal devlet** olarak konumlandırılmıştır (Ulusoy, 2016:62-68) .

Araştırmanın bu kısmına kadar Keynes'in Klasik İktisat ekolüne yönelttiği eleştirileri üzerinde durulmuştur. Sonraki kısımlarda ise Keynes'e göre Büyük Buhran'ın atlatılması için yapılması gerekenlerin neler olduğu üzerinde durulacaktır. Diğer bir ifadeyle Keynes'in işleyen bir ekonomik sistem için ideal düzenin nasıl olması gerektiğine dair görüşleri detaylandırılacaktır.

İktisadi dalgalanmaların geçici olduğu, ekonominin fiyat mekanizması aracılığıyla her zaman kendiliğinden tam istihdamda dengede olacağı, dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesinin gereksiz olduğu varsayımına dayanan Klasik İktisat teorisi, 1929 yılında başlayan ve sanayileşmiş batılı devletlerde etkisini gösteren bunalım açıklamakta yetersizdir. 1929 bunalımı akabinde John Maynard Keynes "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı kitabı ile Klasik İktisat teorisinin varsayımlarına gerçeklikten uzak olduğunu savunarak Klasik İktisat ekolünü temelinden sarsmıştır. Keynes'in "Genel Teori"sinin başarısı, yaşadığı çağın hem ekonomik ve sosyal şartlarına, hem de savunduğu yeni teorinin bilimsel özelliklerine bağlıdır. Keynes'in kitabında belirttiği teorik çerçeve serbest piyasa ekonomisinin çoğunlukla tam istihdamda olmadığı ampirik gözlemine dayanmaktadır. 1930'lu yıllarda başta Amerika ve İngiltere olmak üzere birçok ülkenin yaşadığı ve mevcut iktisadi yaklaşımın açıklayamadığı endüstriyel durgunluk veyoğun işsizlik deneyimi bu gözlemin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Bu ekonomik atmosferde Keynes, belirsizliğin iktisadi analizlerdeki önemini, paranın reel bir değişken olduğunu, eksik istihdamın varlığını, toplam talep analizini ve müdahaleci sosyal devlet anlayışını savunarak iktisat literatüründe gerçek bir devrim yaratmıştır (Bleaney, 1985:2). Keynes'in Genel Teori'si çok kısa sürede içerisinde Klasik İktisat yaklaşımını tahtından etmiş ve birçok destekçi bulmuştur. Bu durum aynı zamanda teorisinin birçok farklı kişi tarafından yorumlanmasına yol açmıştır. Bu farklı yorumlarda öne sürülen görüşlerin ne ölçüde Keynes'e ve Keynesyen iktisatçılara ait olduğu

sorusu iktisat tarihçeleri arasında yoğun bir gündem doğurmuştur. Keynesyen teori, temelde Keynes'in argümanlarına dayalı olmasına rağmen Keynes'in iktisadı ile Keynesyen iktisat arasında bariz farklılıkların bulunduğu yaygın kanıdır. İktisat tarihçeleri bu dönemi üç esas bölüme ayırmaktadır. Bunlar; Keynesyen Teori, Post Keynesyen Teori ve Neo-Keynesyen Teori olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte bütün Keynesyenler, ekonomideki çıktı düzeyinin dalgalanmalar gösterdiği, paranın ekonomik analizde reel bir değişken olduğu ve devlet müdahalesinin ekonomideki dengeyi sağlamadaki tek yöntem olduğu fikirlerinde uzlaşmaktadır (Ball, Mankiw ve Romer, 1988). Çalışmanın bundan sonraki kısmında Keynesyen Teori, Post Keynesyen Teori ve Neo-Keynesyen Teori üzerinde durularak, ortak ve farklı noktaları tartışılacaktır.

Öncelikle John Maynard Keynes'in ideal bir ekonomi yönetimi için kurgulamaya çalıştığı sistemden bahsedilmesi gerekmektedir. Keynes, klasik arz yanlı iktisat anlayışının ekonomide önemli yapısal bozuklukları getirdiğini savunmaktadır. Sürekli ve yaygın işsizlik, kronik dış ödemeler bilançosu açığı, istikrarsız büyüme rakamlarının kaynak dağılımında ortaya çıkardığı etkin olmayan yönelimler ekonomide yapısal bozukluğun önemli göstergeleridir. Bu bozukluklar arttıkça ülkeler büyük sosyal patlamalara gebe kalmaktadır. 1930'lu yıllardaki yaygın grevler ve işçi eylemleri yapısal bozuklukların bir kanıtıdır. Keynes'e göre bu gibi istenmeyen durumların önlenemesinin tek yolu, devletin toplumun iktisadi ve sosyal refahını kendi sorumluluğu olarak benimsemesinden geçmektedir. Keynes'e göre devlet yalnızca yönetsel işlevle kendini sınırlamamalı gelir dağılımı, ekonomik büyüme ve konjonktürel dalgalanmaların dengelenmesi gibi alanlarda da etkin rol oynamalıdır. Bu kapsamda devletin toplum düzenindeki yeni rolü, jandarma devlet olmak yerine müdahaleci sosyal refah devleti olmalıdır (Öztürk, 2012:35-65). Keynes'e göre devlet, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasında, ekonomik kalkınmanın, fiyat istikrarı ile tam istihdamın gerçekleştirilmesinde ve gelir dağılımının daha adil hale getirilmesinde aktif rol almalıdır.

Bununla birlikte Keynes'in devletin rolüne yönelik yaklaşımının, kapitalist ekonomik sisteme yönelik topluca bir başkaldırı olduğu düşünülmemelidir. Keynesyen iktisat kapitalizmin bir başka yansıması olarak değerlendirilmelidir. Keynes'in amacı kapitalist düzeni yıkmak değil aksine kapitalist sistemin karşılaştığı krizlerin aşılmasını kolaylaştırmaktır. Keynes de özel mülkiyeti ve kar odaklı üretimi ekonomik sistemin olmazsa olmazı olarak kabul etmektedir (Barber, 2009:223-259). Keynes'in itirazı bu

sistemin içinde devletin konumu ve işlevine yöneliktir. 1929 Büyük Buhranı sonucunda oluşan ortamın sadece ekonomik bir durgunluk olarak ele alınması mümkün değildir. Kriz sonucunda işsizlik, açlık vb. sorunlarla mücadele etmek zorunda kalan toplumda büyük çaplı sosyal ve siyasal krizler başgöstermiştir. Kapitalist sistemin yaşadığı krizler Sosyalizmin güç kazanmasına buna karşı bir tepki olarak da faşizmin yükselmesine neden olmuştur. Tüm bu yaşananlar devletin, ekonomik krizleri ve onların doğurduğu toplumsal eşitsizliği hafifletmek için maliye politikaları yardımıyla ekonomik yaşama müdahale etmesini öngören "müdahaleci sosyal devlet" anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu anlayış özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında sanayileşmeye önem veren devletlerarasında kabul görmüştür (Öztürk, 2012:35-65).

Keynes'in kurumsal çıkış noktası tam istihdamın kendi kendine işleyen otomatik fiyat mekanizması tarafından sağlanacağı teorisini hatalı bulmasıdır. Klasik ekolde Say yasası ile ifade edilen "her arz kendi talebini yaratır" anlayışı Keynes ile "her talep kendi arzını yaratır" anlayışına dönüşmektedir. Keynes'in Genel Teorinin kuramsal çerçevesinin altında üç önemli analiz yatmaktadır. Bunlardan ilki efektif talep, ikinci likidite tercihler teorisi üçüncüsü ise sermayenin marjinal etkinliğidir (Meltzer,1988: 122). Keynes'e göre, istihdam oranı üretim hacmi tarafından belirlenmektedir. Üretim miktarı ise efektif talebin bir fonksiyonudur. Efektif talep, toplumu oluşturan ekonomik aktörlerin satın alma gücüyle oluşturulan talebi ifade etmektedir. Keynes'e göre ekonomideki talep tüketim mallarına veya yatırım mallarına yönelik olabilir. Keynes toplam talebi belirleyen ögenin temel psikolojik yasa olduğunu savunur. Temel psikolojik yasa bireylerin tüketim tercihlerinde, yatırım kararlarında ve likidite tercihlerinde etkilidir. Diğer bir ifadeyle Keynes, insan doğasının psikolojik karakterinin iktisadi hayata bu üç kanalla etki ettiğini düşünmektedir. Yatırım kararı alma eğiliminde olan bir yatırımcının fikirleri, elinde para mı yoksa tahvil mi bulundurmanın daha rasyonel olacağını düşünen bireylerin düşünceleri ve yine gelirlerinin ne kadarını tasarrufa, ne kadarını tüketime ayıracıklarını düşünen tüketicilerin davranışları Keynes'in genel teorisinde dışsal kabul edilmiştir (Meltzer, 1988: 122).

Keynes, tüketimi harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olarak kabul etmektedir. Temel psikolojik yasaya göre insanlar gelirleri artarken tüketim harcamalarını da attırmaktadır, ancak bu artış oranı gelirdeki artış oranından daha küçüktür. Marjinal tüketim eğilimi pozitif olmakla birlikte azalarak artan bir trende sahiptir. Marjinal tasarruf eğilimi ise artarak artan bir trende sahiptir. Tüketici davranışlarını belirleyen gelir dağılımı ve gelir

dağılımını belirleyen toplumsal yapılar ve psikolojik nitelikteki etkenler kısa dönemde sabit olacağı için Keynes'e göre tüketim fonksiyonunun konumu ve eğimi büyük ölçüde istikrarlıdır (Kazgan,1991: 270).

Keynes'in Genel Teorisinde yatırım fonksiyonu oldukça kapsamlı yer tutmaktadır. Keynes yatırımları sermaye mallarına olan talep olarak yorumlayarak toplam talebin diğer bir unsuru olduğunu belirtmiştir. Keynes, yatırım kararlarının altında iki faktörün bulunduğunu vurgulamaktadır. Bunlardan ilki Klasik İktisadi Yaklaşımda olduğu gibi faiz oranıdır. Diğer faktör ise sermayenin marjinal etkinliğidir. Keynes'e göre yatırımcılar yatırım kararı alırken, piyasadaki faiz oranlarını dikkate almakla birlikte sermayenin marjinal etkinliğine yönelik beklentileri ile nihai sonuca varmaktadırlar. Sermayenin marjinal etkinliği yatırım malının (makine vb.) beklenen getirisinin malın fiyatına oranıdır. Dolayısıyla yatırım malının marjinal etkinliği kredi faizinden büyük olduğu müddetçe yatırım mallarına olan talep artar. Kısaca, girişimcinin yatırım kararı alması için sadece kredinin faizlerinin düşük olması yeterli değildir. Yatırım kararları, "karlılık beklentisi boyutunda" değerlendirilmelidir. Keynes'in Klasik İktisat Ekolünden ayrıldığı temel nokta, yatırım kararlarının sermayenin marjinal verimliliği haricinde sermayenin gelecekteki beklenen getirisine de bağlı olduğunu vurgulamasıdır (Meltzer, 1988: 122).

Daha önce de belirtildiği üzere Keynes'in kuramında insan davranışları ve psikolojisi derin yer tutmaktadır. Keynes'in analizlerinde geleceğe ilişkin beklentiler ve beraberinde getirdiği belirsizlik kavramı sıklıkla dile getirilmektedir. Keynes'e göre belirsizlik olgusu endişe, korku ya da güvensizlik anlamı taşımakta ve geleceğin bugünden anlaşılmadığı bir atmosferde bireylerin para, tahvil veya hisse senedine yönelik taleplerinde ve yatırım kararlarını etkilemektedir (Alada, 2000: 78). Keynes'e göre belirsizlik, sermayenin marjinal etkinliğinin faiz esnekliğinin düşük olması ve spekülasyon saikiyle para talebinin faiz esnekliğinin ise yüksek olması sonuçlarını doğurmaktadır. Kısaca, belirsizlik hem sermayenin marjinal etkinliğini, hem de elde bulunduracağımız para miktarının biçimini etkilemektedir.

Keynes'in kuramsal çerçevesinin temel unsurlarından sonuncusu da likidite tercihlerine verdiği önemdir. Keynes, Klasik İktisatçıların faiz getirisi olmadığı için rasyonel bulmadığı likidite tercihini diğer bir ifadeyle spekülasyon saikiyle para talebini, psikolojik bir ihtiyacın giderildiği rasyonel bir davranış kalıbı olarak ele almaktadır.

Keynes'e göre bireyler tahvil fiyatlarındaki bir yükselişi geçici olarak değerlendirebilir ve ileride fiyatların düşmesini bekledikleri için ellerindeki tahvilleri satarak yatırım araçları yerine likit para tutmayı tercih edebilirler. Her ne kadar bu karar faiz getirisinden vazgeçmek anlamını taşısa da, tahvil fiyatlarında beklenen değişiklik tarafından telafi edileceği için rasyonel bir davranış olacaktır. Bu örnekte bireylerin likidite tutma tercihleri tahvil fiyatlarının artmasını ve faizlerinin düşmesini engelleyecektir. Kısaca, para miktarı veri iken spekülâtif para talebi, faiz hadlerindeki oynamaların ve tasarruf ile yatırım eğrilerindeki kaymaların önüne geçecektir. Klasik iktisatçılara göre faiz oranı tasarruf ve yatırım teorisi ile açıklanırken, Keynes'e göre faiz likidite tercihleri ile açıklanabilir (Barber, 2009:223-259).

Sonuç olarak Keynes, eksik rekabet piyasalarının hakimiyeti, ücret ve fiyatların katılığı, paranın yanlılığı ve likidite tercihleri gibi sebeplerle Klasik İktisatçıların iddia ettiği kendiliğinden oluşan dengeye ulaşmanın yıllar süreceğini ve bu süreçte bir çok yaşayanın ölmüş olacağını vurgulamaktadır. Keynes'e göre tam istihdam düzeyinde oluşması arzulanan denge ancak ve ancak devlet müdahalesi sonrasında doğacak olan toplam talep sayesinde gerçekleştirilebilir. Maliye patikaları kapsamında kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin ekonomik konjontüre uygun olarak düzenlenmesi sayesinde toplam talep üzerinden meydana gelen değişimler, çarpan ve hızlandıran mekanizmaları aracılığıyla üretim ve istihdam düzeyini etkileyebilir ve bu sayede kısa vadede hedeflenen dengeye ulaşılabilir. Bunun için devletin jandarma devlet anlayışından uzaklaşarak ekonomi yönetiminde daha fazla söz sahibi olması ve toplam talebi yönlendirmesi zaruridir (Ekelund ve Hebert, 2014: 528-552).

2.3.3. Keynes İktisadının Farklı Yorumları

Temelde John Maynard Keynes'in fikirlerine dayalı olan Keynesyen İktisat, 1930'lardan günümüze kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. Literatürde "Keynesyen" olarak bahsedilen kavram oldukça geniş bir anlam ifade etmektedir. Ekonomideki dalgalanmaları "Walrasyan" paradigma dışında, Keynes'in Genel Teori'sinde açıkladığı kuramsal çerçevesi ile bağdaşarak açıklamaya çalışan bir çok iktisatçı bulunmaktadır. Greenwald ve Stiglitz'e göre bir iktisadi yaklaşımın "Keynesyen" olabilmesi için, herşeyden önce bu yaklaşımın Walrasyan olmayan özellikler taşıması ve klasik dikotomiye dışlaması gerekir. Bununla birlikte tüm Keynesyenler, GSYİH ile ölçülen ekonomik

aktivitelerin toplamında ciddi dalgalanmalar olduğu, bazı dönemlerde mevcut reel ücretlerden fazla bir emek arzı bulunabileceği; para politikası büyük bunalım dönemi gibi dönemlerde etkili olmasa da paranın çoğunlukla önemli olduğu ve son olarak devlet müdahalesinin istikrar için gerekli olduğu önermelerinde hemfikirdirler (Greenwald ve Stiglitz,1993:42).

Bu genel uzlaşya rağmen yine de Keynesyen İktisatçıların temel konulara yönelik farklı görüşleri bulunmaktadır. Örneğin ünlü iktisatçılardan James Tobin fiyat ve ücret katılıklarının Keynes'in görüşleri içindeki önemini abartıldığını savunmaktadır. Tobin'e göre Keynes'in esas çıkış noktası fiyat katılığı değil, efektif taleptir. Ücretler ve fiyatlar esnek olsa da toplam talep yetersizliği halinde piyasaların kısa vadede dengeye gelmesi mümkün olmayacak, üretim ve istihdam artmayacaktır (Tobin, 1993:48). Avusturyalı iktisatçı ve siyaset bilimci Joseph Alois Schumpeter de James Tobin gibi ücret katılıklarının önemli olmadığını Keynes'in asli amacının eksik rekabet şartlarına ve temel sonuçlara ulaşmanın önemine vurgu yapmak olduğunu savunmuştur. John Hicks'e göre ise Genel Teori'nin asıl anlatmak istediği likidite tuzağının önemidir. Benzer şekilde Franco Modigliani asli noktaların likidite tuzağı ve ücret katılığı olduğunu vurgulamaktadır. Genel Teori Karl Brunner'e göre ise uzun dönemli emeği ve finansal varlık anlaşmalarını içeren bir teoridir. Alan Coddington ise Keynes'in yaklaşımını, kısa dönemli işsizlik teorisi olarak ifade etmektedir (Meltzer,1988:255-256). Görüldüğü üzere Keynes'in Genel Teorisine yönelik birçok farklı görüş bulunmaktadır. Bununla birlikte literatürde bu görüşlerin üç tanesinin önemli olduğu yönünde yaygın bir fikir birliği bulunmaktadır. Bu görüşler; Keynesyen Teori, Post Keynesyen Teori ve Neo-Keynesyen Teori olarak sınıflandırılmaktadır.

Keynesyen Teori, Keynes'in Genel Teorisinin yorumları arasında en önemlisi olarak ifade edilmektedir. Keynesyen Teorinin bir ayağı Klasik Teoride, diğer ayağı ise Genel Teoride bulunduğu görüşü hakimdir. Bundan kaynaklı olarak "Neo-Klasik Sentez" olarak da ifade edilmektedir. John Hicks'in 1937 yılında *Econometrica*'da yayınlanan "Mr.Keynes and The Classics" başlıklı makalesi ile Keynesyen Teori ortaya çıkmıştır. Lars Peter Hansen, John Hicks, Lawrence Klein, Franco Modigliani, Paul Samuelson ve James Tobin başlıca savunucuları arasındadır. Hicks Keynes'in görüşlerini Klasik Teori'nin temel ilkeleriyle bütünleştirerek iki farklı yaklaşımın sentezini ortaya koymuştur. Keynes,

IS-LM analizini onaylamakla birlikte kendi düşüncelerini tam olarak yansıtmadığını da belirtmektedir.

Neo-Klasik Sentez, hem geleneksel, hem de Keynesyen İktisadın özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Keynes'in teorisine başlıca bir itiraz noktası olsa da Neo-Klasik İktisatta Pigou etkisi kabul görmektedir. Arthur Cecil Pigou, fiyat ve ücretlerin azalma yönünde esnek olması halinde, bireylerin reel varlıkları artacağı için tasarruf eğilimleri azaları ve tüketimleri artar, bu durumda devlet müdahalesine gerek duyulmaksızın tam istihdam düzeyindeki dengenin tekrar sağlanacağını düşünmektedir. Pigou'nun bu görüşü yaygınlık kazanmış ve Neo-Klasik Sentez'in temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Stewart,1986:116).

Pigou'nun analizi ücret katılıklarının, işsizliğin temel sebebi olduğunu göstermektedir. Keynes'in Genel Teorisinde göre işsizlik, her zaman enflasyondan daha fazla öncelikli bir sorun olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple Keynes'in fiyat hareketlerine yönelik bir teorisi bulunmamaktadır. Neo-Klasik Sentezciler ise fiyat düzeylerindeki hareketleri Phillips Eğrisi ile açıklamaya çalışmışlardır. tam istihdam öncesinde ortaya çıkan fiyat hareketlerini açıklamak için Phillips Eğrisi'ni benimsemişlerdir. İngiliz İktisatçı William Phillips tarafından ortaya atılan bu teoriye göre işsizlik ve enflasyon arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Enflasyonda meydana gelecek artış, işçilerin nominal ücretlerinin sözleşmeler tarafından belirlenmiş olması sebebiyle reel ücretler düşecek ve firmaların emek talebi artacaktır. Phillips Eğrisi, Keynesyen teorinin “talep yönetimi” politikası için uygun bir kuramsal çerçeve oluşturmuş ve Neo-Klasik Sentezciler tarafından benimsenmiştir. Bununla birlikte 1970'li yıllarda enflasyon ve işsizliğin bir arada görünmesi sonucunda önemini yitirmiştir (Coddington, 1976: 975).

Keynes'in Genel Teorisinin farklı yorumlarından biri Neo-Klasik Sentez'e tepki olarak ortaya çıkan Post-Keynesyen İktisat'tır. 1970'li yıllarla birlikte görülen enflasyon ve işsizlik Neo Klasik Sentez'in popüleritesini azaltmıştır. Paul Samuelson, “Economics” adlı kitabında Keynesyen iktisadı mevcut mikro iktisat ile harmanlamış ve böylelikle Marshallyan ve Walrasyan Yaklaşımlar arasındaki farkı ortadan kaldırmıştır. Samuelson'agöre, Keynesyen görüşler sadece çeşitli piyasa aksaklıklarının sebebiyle Neo-Klasik teorinin görünmez el olarak ifade ettiği mekanizmanın işlemediği kısa vadede geçerlidir. Uzun dönemde ise, Klasik İktisat anlayışının kuramları geçerliliğini

korumaktadır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı Post Keynesyenler Neo Klasik Sentezcilerin görüşlerini hatalı bulmaktadır. Post Keynesyenlere göre 1950'lerle birlikte ekonomi yönetiminde ortaya çıkan teorik ve politik karmaşa Neo-Klasik Sentezcilerin analitik olmayan yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Neo-Klasik Sentez, genel dengenin fiyat değişimleri ile sağlanacağını öne sürerken Keynes'in Genel Teorisinde devlet harcamalarının doğuracağı çarpan etkisine vurgu yapılmaktadır. Neo-Klasik Sentez gerçekte Klasik iktisadın bazı makro Keynesyen terimlerle tekrar ifade edilmesinden ibarettir. Keynes'in politika önerileri dikkate alınmakla birlikte, Keynes'in teorisinin temel mantığı kuramsal çerçeveden çıkarılmıştır. Bu sebeple bir sentez olduğunu söylemek hatalı olacaktır (Savaş,1984:154-155).

Post Keynesyen Ekolün öncüleri literatürde "Cambridge" grubu olarak bilinmekte ve öncülüğünü Joan Robinson yapmaktadır. Cambridge grubunda yer alan diğer Post Keynesyen İktisatçılar Geoff Harcourt, Richard Kahn ve Nicholas Kaldor'dur. Post Keynesyen Okulun ikinci önemli grubu ise "American" olarak bilinmekte ve Victoria Chick, Alfred Eichner, Hyman Minsky, Sidney Weintraub ve Paul Davidson gibi iktisatçılardan oluşmaktadır (Holt ve Pressman, 2001:4). Post Keynesyenler, Keynes'in efektif talep yaklaşımını ekonominin temeli olarak kabul etmektedirler. Post Keynesyenlere göre toplam arz, sermaye stoku ve teknoloji seviyesi veri iken, beklenen talebe göre şekillenmektedir. Post Keynesyenlerin fazlasıyla önem verdiği yatırım fonksiyonun belirleyicisi de benzer şekilde beklenen taleptir. Gerçekleşen talep ise üreticilerin bir önceki dönemde, gelecekte kendi malları için bekledikleri talebi dikkate alarak verdikleri yatırım ve üretim kararları sonucunda oluşan gelir tarafından belirlenmektedir. Bu kapsamda, toplam talep ve toplam arz temelde birbirinin belirleyicisi konumundadır (Palley, 1996:71). Görüldüğü üzere Post Keynesyen yaklaşımda "beklentiler" ve "zaman" unsurları öne çıkmaktadır. İktisadi kararlar geçmişin değişmez ve geleceğin belirsiz olduğu şimdiki zamanda alınmaktadır. Post Keynesyenlere göre iktisadi aktörlerin bu belirsizlik altında alacakları kararları, rasyonel beklentiler veya matematiksel beklenti hesapları ile tahmin etmek mümkün değildir. Paul Davidson başta olmakla birlikte Post Keynesyenler, klasik iktisadın olasılık hesaplarına dayalı risk ile ifade edilen belirsizlik anlayışına farklı bir yorum katmıştır. Davidson'a göre geleceğin belirsizliği stokastik bir sistemden kaynaklıdır. Bu nedenle güncel veya geçmiş piyasa verileri ile yapılacak olasılık hesapları güvenilir tahminler üretmemektedir. Post Keynesyenlere göre üretim ve istihdamın temel belirleyicisi olan efektif talepteki azalış ve artışların en önemli

nedeni, tahmin edilmesi imkansız olan beklentiler tarafından belirlenen yatırım harcamalarıdır. Belirsizlik ortamı yatırımcıların kar beklentisini olumsuz etkilemekte ve yatırım güdüsünü azaltmaktadır. Bunun sonucu olarak da üretim ve istihdam düzeyi dalgalanmaktadır (Davidson, 2002: 50-51).

Post Keynesyenler ekonomideki kısa süreli dalgalanmalar ile uzun dönemli büyüme eğilimleri arasında ilişki kurmaktadır. Roy Harrod'a ait Keynesyen büyüme modelinde tasarruf eğilimleri ve sermayenin marjinal verimliliği üzerinde durularak uzun dönemli büyümenin koşulları ortaya konmuştur. Harrod'ın modelini dikkate alarak Joan Robinson, Nicholas Kaldor ve Luigi Pasinetti de farklı analitik araçlar kullanarak Post Keynesyen büyüme teorisine katkı sağlamıştır. Karlılık, yatırım planları, teknolojik değişimler ve tasarruf eğilimleri arasındaki ilişkileri açıklayarak ekonominin potansiyel büyüme oranını belirlemeye çalışan Post Keynesyen büyüme teorisi, yatırımların tasarruflardan daha önemli kabul edilmesi ve tam istihdam düzeyindeki dengeyi gerçekçi bulmaması nedeniyle Klasik büyüme modellerinden farklılık gösterir. Post Keynesyen büyüme teorisinin diğer teorilerden farklılık gösteren bir diğer yanı ise gelir dağılımına atfettiği önemdir. Post Keynesyenler, tasarruf - yatırım dengesi ve tam istihdam düzeyini sağlayacak olan talebin belirlenmesinde, gelir dağılımının son derece kritik olduğunu savunurlar (Palley, 2003: 183).

Post Keynesyenlerin bir diğer özelliği ise paranın miktar teorisini yanıltıcı bulmalarıdır. Post Keynesyenlere göre para arzı içseldir ve merkez bankaları aracılığıyla ancak sınırlı bir şekilde etkilenebilir. Para arzındaki dalgalanmalar, büyük ölçüde nominal gelirdeki değişmelerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Nominal geliri etkileyen diğer bir ifadeyle talebi baskılayan tüm faktörler para arzını etkilemektedir. Post Keynesyenler, benzer şekilde paranın yansızlığına da karşı çıkmaktadır. Para, kısa ve uzun vadede reel iktisadi karar alma süreçlerini etkilemektedir (Palley, 2003:183).

Özetlemek gerekirse, Post Keynesyen yaklaşım piyasalardaki istikrarsızlık, zaman kavramı, belirsizlik, yatırımların önceliği, paranın içselliği, fiyat ve ücret katılıkları gibi temel kavramlar üzerine inşa edilmiştir. Post Keynesyenleri diğer iktisadi yaklaşımlardan ayıran sadece bu kavramsal çerçeve değil aynı zamanda metodolojik farkındalığıdır. Post Keynesyenler, reel olanı anlamaya gayret ederler. Gerçeklik karmaşıktır ve zaman içinde evrimleşmektedir. Bu nedenle, gerek iktisadi aktörler için mutlak bilginin varlığından söz edilemez. Sosyal ortamın, kurumların insan davranışlarının ve psikolojisinin iktisadi

kararlar üzerinde önemli bir rolü vardır. Bu sebeple, ana-akım iktisadi analizlerin mutlak bilgiyi temel ölçüt olarak kabul eden metodolojisi gerçekte olanı anlamak için yeterli değildir. Post Keynesyenler iktisadi süreçleri organik bir yaklaşımla ele almaktadır. Ana-akım iktisadın benimsediği ekonomik yapıyı oluşturan tüm unsurların ayrı ve değişmez kabul edildiği varsayımlara dayalı teoriler gerçekçi değildir. Fayda maksimizasyonuna dayalı 'homo economicus' varsayımına karşı çıkan Post Keynesyenler, bireyleri sosyal bir varlık olarak görmektedirler, bu sebeple ana akım iktisadın salt matematiksel yöntem ve esaslara dayanan kapalı sistemine karşı karmaşık sistemlerde sorunların pek çok farklı açılardan ve farklı yöntemlerle ele alınmasına dayalı açık bir sistemi savunmaktadır (Dow, 1991: 204-5).

1960'ların sonuna doğru Neo-Klasik Sentez'e karşı çıkan Keynesyen Teori'ye yeni bir yorum getiren bir fikir akımı daha ortaya çıkmıştır. Robert Clower ve öğrencisi Axel Leijonhufvud'un Keynes'in Genel Teorisini yeniden yorumlaması, "Neo Keynesyen Teori" olarak bilinen akımı ortaya çıkarmıştır. Neo Keynesyenler, 1970'li yıllarla birlikte etkinliğini kaybetmeye başlayan Keynesyen makro iktisada mikro temeller kurarak teorinin ayakta kalmasını sağlamaya çalışmıştır. Neo Keynesyen Teori, Walrasyan özellik taşımaya rağmen piyasaların sürekli dengede olması konusunda ısrarcı olmayan, böylelikle de Keynesyen sonuçlara ulaşan, bireysel fayda maksimizasyonuna dayanan mikro veya makro bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. (Kutlu ve Horváth, 2017: 95-129)

Keynes ve takipçileri piyasalarda eksik rekabet koşullarının daha yaygın olduğuna ve piyasaların dengeden çok dengesizliğe yatkın olduğuna inanmaktaydı. Büyük Buhran sırasında yaşanan kitlesel işsizlik ve ekonomik durgunluk, serbest piyasa ekonomisinin bir sonucuydu. Keynesyen İktisatçılar, piyasa ekonomisinin yol açtığı sorunları veri kabul edilmiş ve makro çözümlere odaklanmışlardır. Neo Keynesyenler ise bu makro problemlerin hangi mikro davranışların sonucunda oluştuğunu belirlemeye çalışmışlardır. Bu kapsamda Post Keynesyenler gibi gerçek dünyanın anlaşılması gerektiğinin üzerinde durarak, analizlerine eksik rekabet, asimetrik bilgi, fiyat ve ücretlerin ayarlanamaması gibi bir çok piyasa aksaklığını dahil etmişlerdir. Neo Keynesyenler, mikro yaklaşımlar aracılığıyla dengesizlik sorununa yönelik makro modeller geliştiren iktisatçılardır. N. Gregory Mankiw, Michael Parkin, Arthur Melvi Okun, Joseph E. Stiglitz, Alan Blinder, Jannet Yellen Neo Keynesyen iktisadın temsilcileridir (Greenwald ve Stiglitz, 1988:251).

Mankiw ve Romer 1991 yılındaki çalışmalarında Neo Keynesyen yaklaşımın kuramsal çerçevesini "Maliyetli Fiyat Ayarlaması", "Ücretlerin ve Fiyatların Düzenlenmesindeki Zaman Farklılıkları", "Koordinasyon Başarısızlıkları", "Eksik Rekabet", "Emek Piyasası", "Kredi Piyasası" ve "Mal Piyasası" gibi ana başlıklarda ele almışlardır. Maliyetli fiyat ayarlaması para arzında değişimler olduğunda firmaların nominal fiyatları değiştirmelerinin etiket değişikliklerinin sabit maliyetleri nedeniyle mümkün olmaması olarak açıklanmaktadır. Fiyatların ayarlanmasına engel olan bu esneksizlikler piyasaların neden Walrasyen olmayan özellikler taşıdığına bir açıklaması olarak sunulmaktadır. Mankiw ve Romer, geçmiş dönemin nominal ücret sözleşmelerinin, tüm ekonomik aktörlerin tam bilgiye sahip olmaları halinde bile içinde bulunulan dönemin nominal ücret düzeyinin oluşumunda bir çıpa etkisi yaptığını savunmaktadır. Yani ekonomide uzun vadeli nominal sözleşmelerin varlığı fiyatlar ve ücretler eşanlı olarak değişmelerini diğer bir ifadeyle toplam talepteki değişmelerin reel etkilerinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Bir diğer varsayım ise tam rekabet koşullarının var olmadığıdır. Ekonomide eksik rekabet koşulları hakimdir. Monopol piyasalarının varlığı, toplam talepteki değişikliklere rağmen toplam çıktı ve refah düzeyinde reel etkiler görülmesini engellemektedir. Neo Keynesyen iktisatçılar piyasadaki başarısızlıklarına dikkat çekmektedir. Buna göre, piyasadaki rasyonel ajanlar, toplam nominal talep yerine kendi fiyatlarını ve kendi maliyetlerini önemserler. Dolayısıyla, bir ekonomik ajan, piyasadaki diğer ajanların da kendisiyle benzer şekilde hareket edeceğine inanmadıkça, toplam talepteki değişikliklere beklenen karşılığı vermeyecektir. Bu durum konjonktürel dalgalanmaların artmasına neden olacaktır (Ball, Mankiw ve Romer, 1988).

Neo-Keynesyenlerin emek, sermaye ve mal piyasasına yönelik farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Emek piyasalarına yönelik olarak geliştirilen etkinlik ücreti teorileri, firmaların ücretleri işsizlik oranının artmasına rağmen, emek verimliliğinin azalması, işe ve firmaya bağlılığın zayıflaması, işgücü devrinin artması ve işten kaytarma gibi olumsuzluklar nedeniyle düşüremediğini ifade etmektedir. Bunun sonucunda da ücretler esnemediği için işsizlik sorunu atalet kazanmaktadır. Diğer bir yaklaşım olan içeridekiler-dışarıdakiler teorileri, firmaların eğitim görmüş tecrübe sahibi işçileri ile eğitilmemiş dışarıdaki işçileri birbirlerinin birebir ikamesi olarak görmesinin mümkün olmadığını anlatmaktadır. Bu durumda eğitim maliyetleri göz önünde bulundurmak gerekecektir. Bütün bunlardan dolayı firmalar daha düşük ücret vererek yeni işçi çalıştırmanın risklerine katlanmak istemezler. Örtük sözleşme teorisinde ise işçiler işverenlere oranla riskten daha

fazla kaçınırlar. Örtük sözleşme teorisini tam olarak anlayabilmek için asimetrik (bakışsımsız) bilgi, gereklidir. İşçiler, işverenler birbirlerinin maliyet, verimlilik, karlılık, emek dışı gelirler, çalışma imkanları vb. konularda tam bilgiye sahip değildir. Bu asimetrik bilgiler sebebiyle emek piyasasının temizleyecek optimal kararların alınması imkansız hale gelmektedir. Kısaca Neo-Keynesyenlerin emek piyasası hakkındaki görüşleri emek piyasalarının esnek olmadığını yönelik mikro teorilerden oluşmaktadır. Emek piyasasındaki benzer olarak Neo Keynesyenler sermaye piyasalarında da asimetrik bilginin varlığı üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Kredi piyasası üzerine yapılan çalışmalar borç alanlar ve verenler arasındaki asimetrik bilginin sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Piyasada şeffaflığın olmaması halinde, risk faktörü arttığı için faiz oranları da artacak ve kredi talebi olsa dahi bankalar kredi vermekten kaçınacaklardır. Böylece, emek piyasalarında olduğu gibi sermaye piyasalarında da tam bir temizlik mümkün olmayacaktır. Sermaye piyasalarındaki aksaklıklar ve kredi oranındaki düşüşler, firmaların büyük ölçüde ticari faaliyetlerinde elde edecekleri nakit akımları sayesinde kaynak sağlayabilmeleri anlamına gelmektedir. Bu durumda Firmaların nakit kaynaklarını artırarak artan toplam talebe cevap vermeleri hızlı bir şekilde mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, mal piyasalarının da emek ve sermaye piyasalarında olduğu gibi tam olarak temizlenmesi söz konusu değildir (Greenwald ve Stiglitz, 1987: 125-126).

Özetle, Neo Keynesyen iktisatçılar ekonomik ajanların rasyonel beklentilere sahip olması ve para arzındaki değişiklikleri takip etmesi halinde bile, toplam talep düzeyindeki değişmelerin reel etkiler doğurmasının zor olacağını savunmuştur. Bununla birlikte, Neo Keynesyen İktisatçılar, 1960'lı yılların ince politika ayarlarına dayalı toplam talep yönetiminin güncel ekonomi yönetiminde tekrar kullanılması gerektiğini tavsiye etmektedirler. Dolayısıyla, Neo Keynesyenler, Keynesyen iktisadı devrimci yönünden uzaklaştırma hususunda, Neo-klasik Sentez'in de ötesine geçmişlerdir. Bir başka ifadeyle, Keynesyen iktisat, Neo Keynesyen iktisatla birlikte Neo Klasik iktisada daha da yaklaşmaktadır (Kutlu ve Horváth, 2017: 95-129).

Mankiw, iktisadi düşünce tarihini ekonominin iki farklı kutubu arasında gidip gelen bir sarkaca benzetmektedir. Sarkacın sağ yönü, Klasik düşünce, sol yönü de Keynesyen görüş olarak ifade edildiğinde, 1930'larda sarkacın hızla sağdan sola doğru savrulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Genel Teorisi İktisat literatürünü zenginleştirerek ve birçok yeni akımın doğmasına sebebiyet vermiştir. 1930'lardan 1970'lere kadar Keynesyen Yaklaşımlar

birbirleri arasında farklılıklar bulunsa da ekonominin baskın teorisi olmuştur. 1970’lerde geldiğinde ise Yeni Klasikler, sarkacı sağa doğru geri çekmişlerdir. Lucas bu durumu “Keynesyen İktisadın Ölümü” olarak ifade etmektedir. 1980'lere geldiğinde ise Neo Keynesyenler sarkacı sola tekrar çevirmişlerdir. Mankiw bu sürece “Keynesyen İktisadın Re-enkarnasyonu” demektedir. Keynesyen İktisat, halen iktisat teorisinde güçlü bir ekol olarak, karşıt ekolle mücadelesine devam etmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Keynesyen akımlara tepki olarak doğan Neo Liberal yaklaşımlar üzerinde durulacaktır.

2.3.4. Neo-Klasik Yaklaşımlar

Büyük Buhran sonrasında ortaya çıkan ve tüm dünyada etkili olan Keynesyen iktisadi ekol, 1970'li yıllara geldiğinde başat ekonomi modeli olma özelliğini kaybetmiştir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve 1970'li yıllarda ivme kazanan enflasyon ve işsizlik, verimsiz üretim, büyüme oranlarında azalış gibi nedenler Keynesyen iktisadi ekolün giderek zayıflamasına neden olmuştur. Özellikle stagflasyon olarak adlandırılan işsizlik ve enflasyonun aynı anda arttığı ekonomik koşullar toplumlar için katlanılması zor bir hal almıştır. Neo-liberalizm olarak adlandırılan yeni klasik iktisadi yaklaşım, sermayenin küreselleşmesi, yeni dünya düzeni, özelleşme, serbest piyasa ekonomisi vb. gibi söylemlerle Keynesyen ekonomiyi zayıflatarak ekonomi literatürünün yeni başat modeli haline gelmiştir (McDonough, 2008). Bu bölümde monetarizm, arz yanlı iktisat, kamu tercihi teorisi, yeni klasik iktisat benzeri neo-liberal yaklaşımlar üzerinde durulacaktır.

2.3.4.1. Monetarizm

Keynesyen iktisat anlayışına en büyük eleştirilerden biri Monetarizm olarak ifade edilen teoriyi savunanlardan gelmiştir. Büyük ölçüde 1976 yılında Nobel ekonomi ödülü kazanan Milton Friedman tarafından geliştirilen Monetarizm, Irving Fisher tarafından geliştirilen Paranın Miktar Teorisini temel olarak almakta ve para stokundaki değişmelere önem vermektedir.

Monetaristlere göre serbest piyasa ekonomisi modeli istikrarlı bir modeldir ve devletin ekonomiye müdahalesi kaynak ve gelir dağılımını bozmaktadır. Bununla birlikte Keynes'in iddia ettiği gibi ekonomi sürekli tam istihdamda değildir. Monetaristler bu

durumu doğal işsizlik hipotezi ile açıklarlar. Doğal işsizlik oranı bir ekonomide tam istihdam koşulları geçerliken dahi var olan işsizlik oranıdır. Mal ve emek piyasalarının yapısal özelliklerinden, iş değiştirme maliyetlerinin yüksek oluşundan ve hatalı beklentilerden kaynaklanabilmektedir. Diğer bir ifadeyle doğal işsizlik oran friksiyonel ve yapısal işsizliğin toplamıdır (Ataç, 2013:13-17). Friedman, Phillips Eğrisine yönelik getirdiği eleştiride işsizliği azaltmaya yönelik politikaların sadece kısa dönemde etkili olabileceğini, ancak uzun dönemde işsizlik ve enflasyon arasında bir ilişkinin bulunmadığını ve işsizliğin tekrar doğal işsizlik oranına geleceğini savunmaktadır. Genişleyici makroekonomik politikalarla kısa dönemde işsizlik oranları düşürülse de, talep artışının tetiklediği üretim artışı üretim faktörlerine olan talebi arttırmakta bu da ücretlerin artmasına neden olmaktadır. Enflasyon var oldukça işçiler ücret düzeylerinin artmasını beklemektedir. Bu kapsamda uzun dönemde işsizlik ve enflasyon arasında ters bir ilişki söz konusu değildir (Öztürk, 2012:79-93).

Monetaristlere göre enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgudur. Miktar kuramında da ifade edildiği gibi ekonomideki mal ve hizmet miktarı sabitken, toplam para arzı artar ise fiyatlar toplam para arzındaki artışla orantılı olarak artar. Diğer bir ifadeyle, ekonomideki efektif para miktarı reel üretim potansiyelinden daha fazla artarsa enflasyon kaçınılmazdır. Tabi ki parasal olmayan nedenlerle de fiyat düzeyleri yükselebilir, ancak bu durum parasal artışla desteklenmediği müddetçe enflasyon gibi sürekli olmaz. Para arzını yavaşlatmak, enflasyonu yavaşlatmanın yegane yoludur (Ulusoy, 2016:73-78).

Monetaristler, Fisher'ın klasik miktar kuramını yeniden yorumlayarak, modern miktar kuramını ortaya atmakta ve para arzı ile fiyatlar genel düzeyinde dorudan ilişki kurmaktadır. Bu fikre göre 1929 dünya ekonomik bunalımının ana nedeni, para politikasındaki yanlışlıklardır. Enflasyonun asıl nedeni para arzındaki dalgalanmalardır. Para arzında bir artış, kısa vadede üretimi etkilemekte ve milli gelir düzeyini arttırmaktadır. Ancak uzun dönemde enflasyon beklentisiyle borç verilebilir fonların faiz getirisi üzerinde artış baskısı oluşmakta ve bu durum diğer sektörleri de etkileyerek fiyatlar genel düzeyini arttırmaktadır. Bunun dışında enflasyon doğuran bir neden de devletin bütçe açıklarının merkez bankası kaynakları ile finanse edilmesidir (Öztürk, 2012:79-93.)

Monetaristlere göre maliye politikası etkin bir politika aracı değildir, çünkü kamunun ekonomiye sürekli müdahale etmesi kamu harcamalarının artması ile sonuçlanmakta, bu

harcamaların finansmanı için ise her zaman kamu kaynakları yeterli olmamaktadır. Kamu harcamaları, özel sektörden borçlanarak finanse edildiğinde faiz oranları yükselmektedir. Özel sektörün yatırım için kullanacağı fonların azalması ve faiz oranlarının artması sonucunda özel yatırımlar azalmaktadır. Bu durum ekonomi literatüründe dışlama etkisi (crowding-out) olarak bilinmektedir (Ataç, 2013:13-17).

Sonuç olarak Monetaristler Neo Liberal bir yaklaşımı benimsemekte ve 1929'daki büyük buhranın talep yetersizliğinden değil yanlış parasal politikalardan dolayı yaşandığını vurgulamaktadırlar. Maliye politikasının dışlama etkisi nedeniyle efektif bir politika aracı olmadığını ve enflasyonu önlemenin sadece para politikası ile mümkün olduğunu savunurlar. Monetaristlere göre sadece para arzı, milli gelirdeki artış hızına orantılı olarak değiştiğinde enflasyon ile mücadele edilebilir (Ulusoy, 2016:73-78).

2.3.4.2. Arz yanlı iktisat

Amerika Birleşik Devletlerinde Başkan R. Reagan ve İngiltere'de Başbakan M. Thacher tarafından kabul gören ve devletin ekonomideki rolünü tümüyle tavsiye etmeyi hedefleyen Arz Yanlı İktisat, Arthur Laffer, David Stockman, MurrayWeidenbaum, Paul C. Roberts ve Mizheal Moskin gibi dönemin ünlü iktisatçıları tarafından savunulmaktadır (Keynesyen modelin itici gücü toplam talep iken arz yanlı iktisatın itici gücü toplam arzdır. Vergi indirimi gibi uygulamalar, Keynesyenlerin iddia ettiği gibi tüketimi özendirdiği için değil, yatırımı ve üretimi özendirdiği için ekonomiyi etkilemektedir. Dolayısıyla stagflasyon gibi ekonomik bir açmazı çözenin yolu arz yanlı iktisadi yaklaşımlardan geçmektedir. Verimlilik artışı ve daha çok üretim piyasadaki durgunluğu sonlandıracak ve uzun dönem fiyatları düzeylerini düşürecektir (Öztürk, 2012:70-79).

Arz yanlı iktisat ekolüne göre stagflasyonla mücadelede, firmalar vergi yükleri azaltılarak; oto finansmanları güçlendirmelerini sağlamak; amortisman maliyetlerini azaltmak; yatırım mallarına yapılan harcamaların vergi indirimine tabi tutmak; firmaların özel alanlara yatırım yapmaları durumunda vergi istinası, muafiyeti ve indirimi sağlamak veya teşvik uygulamak; ulusal sanayiye ve yerli üreticiyi korumak için dış ticarete koruyucu vergi tarifeleri uygulamak vb. bir çok yöntem bulunmaktadır (Ulusoy, 2016:82-87).

Arz yanlı iktisat ekolünün öne çıkan ve iktisat literatürüne giren görüşlerinden belki de en önemlisi Haldun Laffer Eğrisidir. Vergi oranı sıfır olduğunda vergi toplanamayacaktır, vergi oranı %100 olduğunda ise tüm gelir vergi olarak verileceğinden çalışmanın bir anlamı kalmayacaktır. Dolayısıyla vergi oranları arttıkça vergi gelirleri belli bir noktaya kadar artacak ancak sonrasında gelirin büyük çoğunluğu vergiye gittiği için çalışmaya eğilimi olacak ve toplanacak vergi azalacaktır. Dolayısıyla vergi gelirini maksimize eden optimal bir vergi oranı mevcuttur. Dolayısıyla devlet durgunluk ile mücadelede vergi oranlarını optimum seviyeye çekmeye çalışmalıdır. Bu sayede hem özel sektör vergiye vereceği fonları yatırımda kullanacak hem de emek arzı artacaktır (Öztürk, 2012:70-79).

Arz yanlı iktisat ekolünün diğer bir belirgin özelliği ise deregülasyon ve özelleştirme yanlısı olmaları, devleti mümkün olduğunca minimal bir çerçevede tutmaya çalışmalarıdır. Devletin yapısı gereği ekonomide hantal ve verimsiz olduğu savunulmakta ve bu verimsiz üretimin tüm ülkenin gelirlerinden finanse edildiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması, işgücü piyasalarının daha etkin çalışması, serbest piyasa ekonomisinin işlerliğini azaltan regülasyonların kaldırılması amacıyla kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi gerekmektedir. Bunlar yapıldığı takdirde ekonomideki kaynak israfı son bulacak ve verimlilik artışı gerçekleşerek yatırımlar ve üretim artacaktır (Ulusoy, 2016:82-87).

2.3.4.3. Kamu tercihi teorisi

19. yüzyıl liberal iktisat görüşlerinin diğer bir temsilcisi olan anayasal iktisat anlayışı James M. Buchanan, Gordon Tullock, Robert Tollison, Richard Wager ve Victor Vagberg tarafından savunulmaktadır. Anayasal İktisat ve Kamu Tercihleri Kuramı, devletin sahip olduğu yetkilerin anayasal düzenle kısıtlanmaması durumunda, devletin ekonomi üzerindeki etkisinin giderek artacağını, serbest piyasa ekonomisi üzerindeki kamusal müdahalelerin bireysel hak ve özgürlükleri ortadan kaldıracağını ve bu süreç sonunda demokrasinin anlam ve işlevini yitireceğini ileri sürmektedir (Öztürk, 2012:107-117).

Kamu Tercihi Teorisinin dayandığı temel ilkelerden biri **Metodolojik Bireyseldir**. Toplumda bütün ekonomik ve sosyal kararlar birey tercihlerine göre

belirlendiği düşünülür. Devletin tüm organlarının aldığı kararlar, temelde bireylerin tercihlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkarlar (Ulusoy, 2016:78-82).

Kamu tercihi teorisine göre; bireyler, rasyonel ve tutarlı tercihler yaparlar. Bunun sonucu olarak da faydalarını maksimize etmeyi hedeflerler. Ekonomi literatüründe bu insan tipi "Homo Economicus" olarak adlandırılır. Bu kapsamda kamu tercihi teorisi, kamu ekonomisinde temel amacın "kamu çıkarı" veya "toplumsal çıkarı" maksimize etmek olmadığını aksine seçmenlerin fayda maksimizasyonu güdüsüyle, kendilerine en fazla ekonomik faydayı sunacak olan siyasal parti için oy kullandığını vurgular. Kısaca, bireysel fayda fonksiyonlarında olduğu gibi, toplumsal tercihlerde de bireysel fayda motivasyonu geçerlidir. Bu bağlamda, siyasal karar alma sürecinde, seçmenlerin "fayda maksimizasyonu", siyasal partilerin "oy maksimizasyonu", bürokrasinin "bütçe maksimizasyonu" ve çıkar gruplarının "rant maksimizasyonu" peşinde hedefi bulunmaktadır. Bu hedefler bütünü Kamu Tercihi Teorisinde "**Maximand**" ilkesi olarak adlandırılmaktadır (Ulusoy, 2016:78-82).

Kamu tercihi teorisinde, siyasal karar alma mekanizmasının sistemde yer alan aktörler arasındaki bir "**politik mübadele (Catallaxy)**" olduğu ifade edilmektedir. Bu süreç, piyasa ekonomisinde karar alma sürecinde alıcılar ve satıcılar arasındaki piyasa mübadelesine benzetilmektedir (Öztürk, 2012:107-117).

Siyasal karar alma sürecinde çıkar odaklı hareket, beraberinde yozlaşmayı da getirmektedir. İktidar partilerinin kendi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri, ekonomide keyfilik ve popülist politikalarla sonuçlanmakta, bu uygulamaları bütçe açıkları, oy ticareti, rantçılık ve rekabeti önleyici uygulamalar takip etmektedir. Kamu tercihi teorisine göre, iktisat literatüründe hükümet başarısızlıkları olarak adlandırılan bu durumun çözümü anayasal kısıtlamalarla devletin ekonomideki varlığını azaltmaktan geçmektedir. Diğer bir ifadeyle, ekonomide iradi para ve maliye politikaları yerine anayasada belirlenen para politikalarının ve mali kuralların uygulanması toplumun faydasına olacaktır (Öztürk, 2012:107-117).

2.3.4.4. Yeni klasik iktisat

Yeni Klasik İktisat Ekolü, temel olarak monetarist ekolden doğmuş olup, farklı yöntem ve varsayımlarıyla monetarist ekolden ayrılmaktadır. Bu ekole yeni klasik iktisat denmesinin sebebi klasik iktisatçıların piyasaların kendiliğinden dengeye geleceğine olan inançlarını sürdürüyor olmalarından kaynaklıdır. Serbest ve tam rekabet koşulları altında çalışan piyasalar ücret ve fiyatların esnek olması nedeniyle otomatik olarak dengeyi sağlarlar, buna Yeni Klasik İktisat Ekolünde **market temizlenmesi** adı verilmektedir. Ekolün dayandığı bir diğer prensip ise **rasyonel beklentiler** hipotezidir (Ulusoy, 2016:87-93) Bu nedenle Yeni Klasik İktisat ifadesi yerine bazı kaynaklarda Rasyonel Beklentiler Teorisi ifadesi kullanılmaktadır (Öztürk, 2012:93-98). Teorinin öncülüğünü Thomas Sargent, Robert Lucas, Neil Wallace ve Robert Barro gibi iktisatçılar yapmıştır (Ulusoy, 2016:87-93).

Beklentiler konusu Yeni Klasik İktisat ekolünde Keynesyen ve Monetarist yaklaşımdan farklı değerlendirilmekte, iktisadi aktörlerin rasyonel beklentileri olduğu ve sistematik yanlış yapmayacakları varsayılmaktadır. Aktörler hata yapsalar dahi bu hatalar ortalaması sıfır olan rassal bir değişkendir ve sürekliliği bulunmamaktadır. Yeni Klasik İktisatçılar, uygulanacak olan para ve mali politikaların işsizlik ve üretim üzerinde sadece ilk şoklarda etkili olabileceğini, takip eden dönemlerde aktörler beklentilerini hızla revize edeceği için para ve maliye politikalarının etkisiz kalacağını savunurlar. Örneğin para arzı arttığında veya toplam talepte artış olduğunda, fiyat artışı beklentisi oluşacak ve firmalar ve işçiler pozisyonlarını bu beklentiye göre şekillendirecektir. Süreç sonunda işsizlik ve üretim artışı olmayacak sadece fiyat seviyeleri artacaktır. Bu bağlamda devletin müdahalesi tamamıyla reddedilmektedir. Piyasayı kendi haline bırakarak, devletin adalet, savunma, bürokrasi gibi temel işlevlerinin dışına çıkmaması önerilmektedir (Ulusoy, 2016:87-93).

3. MALİYE POLİTİKASI ÇARPANI

1930'larda Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan ve sanayileşmiş batılı devletler arasında hızla yayılan 20. yüzyılın en büyük ekonomik buhranı, Adam Smith'in önderliğinde oluşan ve o döneme kadar iktisat literatürünü domine eden Klasik İktisadi Ekolü temelinden sarsmıştır. John Maynard Keynes (1936), Adam Smith'in bahsettiği dengenin uzun dönemli olduğunu vurgulayarak kısa vadede piyasayı dengede tutmak için devlet müdahalesinin zorunlu olduğunu savunmuştur. Keynes'in fikirleri uzun bir süre boyunca ekonomi çevreleri tarafından destek görmüş ve 1980'li yıllara kadar varlığını farklı yaklaşımlar altında sürdürmüştür. 1980'li yıllarda liberal fikirler tekrar egemen olmuş ve büyük teknolojik ilerlemelerin yaşandığı yeni bir küreselleşme dalgası oluşmuştur. Bu dalga, 2007 – 2008 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan, akabinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye sirayet eden Mortgage krizine kadar devam etmiştir (McDonough, 2008) Mortgage krizi ile birlikte aynı 1930'lardaki büyük buhran döneminde olduğu gibi piyasalarda devlet müdahalesinin gerekliliği tekrar sorgulanmaya başlanmıştır. Birçok ülke liberal politikalarından uzaklaşarak, piyasadaki talebi canlı tutmaya gayret etmiş ve ivedi mali paketler hazırlayarak harcamalarını arttırmıştır. Ancak modern çağda ekonomideki durgunluğun önlenmesi ve işsizliğin azaltılması için devlet harcamalarının arttırılması fikri hala iyi bir çözüm olarak düşünülse de, 1930'larda olduğu gibi basit bir metot olarak algılandığını iddia etmek hatalı olacaktır (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012).

Son dönemlerde ekonomi literatüründe en çok tartışılan konulardan biri devlet harcamalarının toplam harcama üzerindeki etkisidir. Birçok ekonomist krizden çıkış yolu olarak devlet harcamalarının arttırılması gerektiği yönündeki reçetenin her ülkeye koşulsuz şartsız verilemeyeceği yönünde kaygılar taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle maliye politikası çarpanına yönelik temel yaklaşımlar üzerinde durulacak sonrasında ise 2008'deki mortgage krizi sonrasında maliye politikalarına yönelik yeni yorumlar ve mali çarpan hesaplamalarına ilişkin geliştirilen farklı metotlar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

3.1. Maliye Politikası Çarpanı İçin Temel Yaklaşımlar

Daha önce belirtildiği üzere 2008 mortgage krizi sonrasında birçok ülke piyasayı canlandırmak ve işsizliği azaltmak için mali paketler açıklamıştır. Ancak buna rağmen literatürde daha önceki dönemlerde de olduğu gibi maliye politikasının toplam çıktı

düzeyine etkisi üzerine bir fikir birliği olduğunu söylemek mümkün değildir. Literatür taramasında sırasında açıkça görülmektedir ki maliye politikalarına ve mali çarpana yönelik yaklaşımlar son dönemlerde özellikle de 2008 mortgage krizi sonrasında oldukça farklılıklar göstermektedir. 1980'lere kadar olan çalışmalarda üzerinde durulan maliye politikalarının piyasada yaratacağı etkinin pozitif mi yoksa negatif mi olacağı sorusudur. Çalışmanın birinci bölümünde detaylı olarak anlatıldığı üzere Keynesyen görüşe göre devlet harcamalarındaki artış piyasayı canlandırarak toplam çıktıyı arttırırken, neo-klasik iktisat görüşüne göre devlet harcamalarındaki artış negatif bir gelir etkisi yaratarak bireylerin harcamalarının devlet harcamalarındaki artış miktarından daha fazla azalmasına neden olarak toplam çıktı düzeyinin azalmasına yol açacaktır (Barro, 1989). Literatürde bu durum dışlama etkisi (crowding-out) olarak adlandırılmaktadır. 1930'lu yıllardan 1980'li yıllara gelene kadar temel tartışma konusu maliye politikasının etkinliği üzerinedir. 1980 sonrasında ise literatürdeki tartışma maliye politikasının mutlak etkinliği veya etkinsizliği üzerine değil mali çarpanın değeri ve bu değerın zamana ve mekana göre değişkenliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu konu özellikle 2008 mortgage krizi ile daha da önemli hale gelerek son dönemlerde ekonomi literatüründe en çok tartışılan hususlardan biri olmuştur. Giriş bölümünde belirtildiği üzere birçok iktisatçı krizden çıkış yolu olarak devlet harcamalarının arttırılması gerektiği yönündeki reçetenin her ülke için uygun olmadığı hususunda hemfikirdir (Blanchard ve Leigh, 2013). Bilindiği üzere ülkelerin ekonomileri birbirinden farklı dinamikler üzerine kurulmuştur. Bu nedenle mali çarpanın, her ekonomide aynı oranda pozitif bir etkisi olduğunu varsaymak mümkün değildir. Özetle mali çarpan her ülkede farklı bir değere sahip olabilir (Corsetti, Meier ve Muller, 2012). Bununla birlikte mali çarpan sadece farklı ülke veya bölge ekonomilerinde değil aynı ekonomi içerisinde de farklı zaman dilimlerinde farklı ölçülebilir (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012). Örneğin Türkiye ekonomisi için 1980'lerde hesaplanan bir mali çarpanın 2000'lerde hesaplanan mali çarpan ile aynı değere sahip olmasını beklemek yanılıdır. En sade şekliyle ifade edilecek olursa mali çarpan, mekana ve zamana göre farklılık gösterebilir. Tüm bu değerlendirmeler dikkate alındığında mali çarpanın değerini bilmeden ülkeler için kamu harcamalarına dayalı krizden çıkış reçeteleri oluşturmak; halihazırda kırılan olan ekonomileri daha da çıkmaza sokmak anlamına gelecektir. Dolayısıyla bu yönde bir karar verilmeden önce mali çarpanın değerinin belirlenmesi son derece önem arz etmektedir. Ancak tahmin edilebileceği üzere mali çarpanı hesaplamak oldukça zor bir işlemdir.

Mali çarpanın etkinliği ekonomideki durgunluk seviyesi, mali harcamaların finansman metodu, likidite tuzağının olup olmadığı vb. gibi birçok faktöre bağlı olarak değişmektedir. Bu durumda mali çarpanın farklı dönemlerde ve coğrafyalarda birbirinden farklı değerler alacağı açıkça görülmektedir (Blanchard ve Leigh, 2013). Devlet tarafından yapılacak harcamaların krizden kaçış yolu olarak benimsenmesi halihazırda krizde olan ülkelerde ekonominin daha da kötü bir hale gelmesine neden olabilir. Politika yapıcıların maliye politikalarına karar vermeden önce mali çarpanın değerini bilmeleri bu nedenle son derece önemlidir.

Olivier J. Blanchard ve Daniel Leigh 2013 yılında yayınladıkları çalışmalarında büyüme tahmini hataları ve kriz dönemindeki mali konsolidasyon arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmacılar, gelişmiş ekonomilerde planlanan mali konsolidasyonun beklenenden daha düşük bir büyüme ile ilişkili olduğunu savunmuştur. Çalışmada krizin ilk dönemlerinde büyüme ve mali genişleme arasındaki ilişkinin hem istatistiksel hem de ekonomik olarak özellikle güçlü olduğu belirtilmektedir. Hatta krizin ilk dönemlerinde mali çarpanların, tahminciler tarafından iddia edilenden büyük ölçüde daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Krizin ilerleyen dönemlerinde ise mali konsolidasyon ve büyüme tahmini arasındaki ilişkinin daha zayıf olduğu iddia edilmektedir. Kısaca mali çarpanın aynı ekonomi içerisinde zamana göre farklılık göstereceği vurgusu yapılmaktadır. Olivier J. Blanchard ve Daniel Leigh krizden çıkıldıkça ise mali konsolidasyon ve büyüme tahmini arasındaki ilişkinin zayıflamasının kısmi olarak tahmin edicilerin zaman içinde tecrübelerini arttırarak daha iyi tahminler üretmelerinden ve mali çarpanın krizden uzaklaştıkça küçülmesinden kaynaklı olabileceğini düşünmektedir.

Giancarlo Corsetti, André Meier ve Gernot J. Müller tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen araştırmada devlet harcamalarının etkilerinin ekonomik atmosfere göre nasıl değişiklik gösterdiği sorusu üzerinde durulmuştur. Çalışmada, 17 OECD ülkesine ait 1975-2008 yıllarını kapsayan panel data kullanılmış ve maliye politikasının makro etkilerinin kamu borç stoku, döviz kuru rejimi ve finansal sistemin güçlülüğü gibi karakteristik ekonomik özelliklere bağlı olarak ülkeler arasında farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırmacılar çalışma sonucunda elde ettikleri bulguların mali çarpanların standart tahminlerini doğruladığını ancak ekonomik ortamlar arasındaki önemli farklılıkları gizlediğini belirtmişlerdir. Çalışmanın iki ana sonucundan biri harcama şokuna verilen reel döviz kuru cevabının döviz kuru rejimine göre sistematik olarak

değiştirdiği bulgusudur. Son zamanlarda Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi değişken döviz kuru rejimi olan ülkelerde standart teorik modellerin öngörülen aksine, harcama artışının ardından döviz kuru değer kaybı olduğunu savunmuştur. Bu çalışmada ise genel görüş ve son dönemki çalışmalar arasındaki farklılıkların, farklı döviz kuru rejimleriyle sistematik olarak ilişkili olabileceği vurgulanmaktadır. Çalışmanın ikinci önemli bulgusu ise finansal kriz dönemlerinde mali çarpanlardaki belirgin artış olduğu tespitidir. Bu durum bir yandan bu, akut finansal stres dönemlerinde mali uyarımı destekleyici kanıtı olarak düşünülebileceği gibi öte yandan çoğu ülkenin mali krizler sırasında devlet harcamalarını, muhtemelen borç sürdürülebilirliği konusundaki kaygıları nedeniyle azaltmasının da göstergesi olabilir. Özetlemek gerekirse, Giancarlo Corsetti, André Meier ve Gernot J. Müller sabit kur rejimi altında, finansal krizler geçiren veya kamu borç stoku yüksek olan ülkelerde mali çarpanın diğerlerine oranla daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Mali çarpanın her ülkeye göre farklı değer aldığı destekleyen başka akademik çalışmalar da bulunmaktadır. Ilzetki, Mendoza ve Vegh (2011) 44 ülkeden oluşan veri seti ile yaptıkları ampirik analizde ve benzer sonuçlar elde etmiştir. Araştırmaya göre devlet tüketimindeki artışların orta ila uzun vadeli sonuçları, önemli ölçüde değişmektedir. Çalışmada, özellikle sabit döviz kurları altında işlem gören veya işlem yapan ekonomilerde, hükümet faaliyetlerinin ekonomik faaliyetler üzerinde uzun vadeli bir etkisi görüldüğü belirtilmekte, buna karşılık esnek döviz kurları altında alım satıma açık veya faaliyet gösteren ekonomilerde mali genişlemenin önemli bir üretim kazancına yol açmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, mali genişlemenin, borç oranı yüksek olan ülkelerde verimsiz olabileceği üzerinde durulmaktadır. Borç düzeyi GSYİH'nın yüzde 60'ına veya daha altına denk gelen ülkelerde, devletin harcama şoklarının toplam çıktıda güçlü olumsuz etkileri olduğu savunulmaktadır. Araştırmada son olarak devlet harcamalarının kompozisyonunun, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, harcamanın çıktı üzerindeki teşvik ediciliğini etkilediği belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde devletin tüketim harcamalarındaki şokların, toplam çıktı üzerindeki etkisi az olurken, devlet yatırımlarındaki artışın GSYİH'da da artışa neden olduğu iddia edilmektedir. Sonuç olarak Ilzetki, Mendoza ve Vegh (2011) uluslararası ticaretin ekonomik aktivitedeki artan önemini ve birçok ekonominin döviz kurunun esnekliğine doğru yönelmesini dikkate alarak, mali genişlemenin kamu borcu stoklarının artması nedeniyle verimsiz olabileceğini ve potansiyel uzun dönem maliyetler açısından çok az fayda sağlayacağını

savunmaktadırlar. Hatta daha da ileri giderek, yakın gelecekte özellikle de sanayileşmiş dünyada gözlenen borç oranlarının yüksek olacağı varsayımıyla, mali uyarıcıların daha da zayıflayacağını ve potansiyel olarak negatif mali çarpanların ortaya çıkabileceğini belirtmektedirler. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerde, özellikle de bir dereceye kadar kur korkusu olan büyük ekonomilerde, döngüsel mali politikaların terkedilmesi halinde mali genişlemenin toplam çıktı üzerinde olumlu etki bırakacağı düşünülmektedir.

Roberto Perotti tarafından 2004 yılında yapılan çalışmada vektör otoregresif model kullanılarak 5 OECD ülkesinde maliye politikasının GSYİH, enflasyon ve faiz oranlarına etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda maliye politikasının GSYH üzerindeki etkisinin ülkeler arasında farklılık göstermekle birlikte genellikle küçük olma eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte istisnai durumlar olduğu gözlenmiştir. ABD'de 1980 öncesi dönemde devlet harcamalarının 1'den büyük bir çarpana sahip olduğu açıkça görülmektedir. Benzer şekilde sadece 1980 sonrası dönemde devlet harcamalarının uzun vadeli faiz oranlarına olumlu etkileri olduğuna dair kanıtlar bulunduğu ifade edilmektedir.

Anja Baum, Marcos Poplawski-Ribeiro ve Anke Weber tarafından 2012 yılında yapılan çalışmada İtalya haricindeki G7 ekonomileri için ülke bazında mali çarpan ve ekonomik durum arasındaki ilişki incelenmiştir. Doğrusal olmayan tahmin tekniklerinin kullanıldığı çalışmada G7 ekonomilerinin altısı için yeni bir veri seti kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından maliye politikasının ekonomik faaliyet üzerindeki etkisinin ekonomik dalgalanmalara göre farklılık gösterdiği ve maliye politikasının GSYİH üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığı iyisi savunulmaktadır. Çalışmada analiz edilen altı ekonomi için mali çarpanlar, ekonomideki çıktı seviyesi ile o ülkenin tam kapasitede oluşturacağı çıktı seviyesi arasındaki farka yani *çıktı açığına* göre yorumlanmıştır. Gerçekleşen çıktının potansiyel çıktıdan fazla olduğu pozitif çıktı açığı durumunda mali çarpanın ortalamasının daha düşük değerlerde olduğu, gerçekleşen çıktının potansiyel çıktıdan daha az olduğu negatif çıktı açığı durumunda ise mali çarpanın ortalamasının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, çarpanların değeri ülkeler arasında gözle görülür şekilde farklılık gösterdiği vurgulanmaktadır. Harcama şoklarının, çıktı açığı negatif olduğunda özellikle harcama etki çarpanlarının istatistiksel olarak anlamlı ve büyük olduğu Almanya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde, çıktı üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olma eğilimi olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte sonuçların genellikle gelir çarpanları için daha az kesin olduğu iddia edilmektedir. Kanada,

Fransa, Almanya ve Japonya için etki istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak, Almanya'da gelir çarpanının "iyi zamanlarda" "kötü zamanlarda" olduğundan biraz daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, Kanada ve Japonya'da, gelir ölçütleri yalnızca çıktı açığı olumsuz olduğunda dengesiz bir araç olarak çalışmaktadır. Araştırmacılara göre çarpanların bu heterojenliği, maliye politikalarının özel olarak kullanılmasının ve etkilerinin ülke bazında değerlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Yazarlara göre maliye politikasının çıktı üzerindeki etkisinin ekonominin içinde bulunduğu duruma bağlı olduğunun bilinmesi, daha ivedi bir mali ayarlama ile daha kademeli bir yaklaşım arasında yapılacak seçimin doğruluğu açısından önem arz etmektedir. Negatif çıktı açığının bulunduğu bir ekonomik konjektürde ivedi bir harcama şokunun toplam çıktı üzerindeki etkisi daha yüksek olacağı düşünülmektedir.

Buraya kadar mali çarpanın farklı ekonomilerde, coğrafyalarda farklı değerler alabileceğini gösteren çalışmalar üzerinden durulmuştur. Ancak son yıllarda mali çarpan hakkında yapılan çalışmalarda, mali çarpanın ülkeler arasında farklılık gösterebildiği gibi aynı ülke için farklı zaman dilimlerinde de farklılaşabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu kısımda bu çalışmalara örnekler sunulmaya çalışılacaktır.

Auerbach ve Gorodnichenko (2012) yaptıkları ampirik çalışmada Amerikan ekonomisinde mali çarpanın durgunluk dönemlerinde daha yüksek bir değer aldığını Yumuşak Geçişli Vektör Otoregresif (STVAR - SmoothTransitionVectorAutoregression) Modeli kullanarak ortaya koymuştur. Makalede beklentiler, durgunluk ve genişleme dönemleri ile devlet alımlarının farklı bileşenler gibi değişkenler için veriler analiz edilmiş ve tüm bu değişkenlerin tahminler üzerinde önemli etkilerinin olduğu vurgulanmıştır. Özellikle, devlet alımlarını artıran politikalar durgunluk dönemlerinde olduğundan çok daha büyük bir etkiye sahiptir. Araştırmacılara göre ABD ekonomisinin tarihsel tecrübesi göz önüne alındığında, mali çarpanın genişleme dönemlerinde 0 ile 0,5 arasında, durgunluk dönemlerinde ise 1 ile 1,5 arasında olduğu iddia edilmiştir. Bu çalışma başka araştırmacılara da ilham kaynağı olmuş ve benzer yöntem ile birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için mali çarpanın değeri hesaplanmıştır.

Hernandez de Cos ve Moral-Benito (2013) İspanya için mali çarpanı VAR analizi ile tahmin etmiştir. Araştırmacılar, belirli mali programların tasarımı için karar alma sürecinde, genellikle bir çarpanın uygulanmasının beklendiğini vurgulamış ve çoğunlukla

da başka ülkelerin ve dönemlerin verileri kullanarak tahmin edilen çarpanların kullanıldığını belirtmişlerdir. Yazarlara göre mali çarpanlar ülkelere, zamana ve dönemlere göre özelleşmiştir. Bu nedenle, başka ülkelerin veya farklı dönemlerin verilerine göre tahmin edilen mali çarpanların evrensel kabul edilip sistematik olarak kullanılmasından kaçınılmalıdır. Bunun yerine, mümkün olduğu ölçüde duruma özel analizler yapılarak mali çarpanın tespit edilmesi özellikle gelişmekte olan ekonomiler için önem arz etmektedir. Bu bilinçle hareket eden araştırmacılar, Auerbach ve Gorodnichenko (2012) tarafından geliştirilen STVAR metodolojisini kullanarak, İspanya ekonomisi için duruma özel çarpanlar tahmin etmeye çalışmıştır. Çalışmada İspanya'da da Amerika'da olduğu gibi durgunluk dönemlerinde mali çarpanın diğer dönemlere kıyasla daha yüksek olacağını ve hatta 1'in üzerinde değer alacağını ifade edilmiştir. Ayrıca çalışma sonucunda İspanya için mali çarpan çalkantılı kriz zamanlarında 1,4; sakin zamanlarda ise 0,6 olarak ölçülmüştür.

Robert E. Hall 2009 yılında mali çarpan üzerine yaptığı araştırmada Klasik ekol ve Keynesyen ekol arasındaki farklılara dikkat çekerek mali çarpanın bu yaklaşımlara göre nasıl değiştiği üzerinde durmuştur. Çalışmada ABD'de II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı sırasında, reel GSYİH'nin, hükümet alımlarındaki artışın yaklaşık yarısı kadar arttığı belirtilerek, bu savaşlar sırasında GSYİH büyümesini engelleyen diğer faktörler de göz önünde bulundurularak mali çarpan, vektör otoregresif modeller aracılığıyla olan 0,7 ile 1,0 arasında tahmin edilmiştir. Araştırmacıya göre Yeni Keynesyen makro modellerde de bu aralıkta çarpanlar tahmin edilmektedir. Öte yandan, neoklasik modellerde mali çarpan için çok daha düşük değerler bulunmaktadır. Yazara göre bunun sebebi alımlar yükseldiğinde tüketimin azaldığı varsayımdır. Yazara göre daha yüksek bir çarpan sunan modellerin temel özellikleri çıktı yükseldiğinde bu fiyat seviyesinin maliyet üzerinden fiyatlama oranındaki azalma ve istihdamın talep artışına olan esnek tepkidir. Yazara göre nominal faiz oranının 2009'da olduğu gibi sıfır sınırında olduğu dönemlerde mali çarpan 1,7 civarında ölçülebilmektedir. Araştırmada, GSYİH'nin kabaca devlet alımlarındaki artış miktarıyla ve hatta para politikası pasif olduğunda bundan daha da fazla artmasının mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Yazara göre neoklasik modellerin, işsizliği içerecek şekilde genişletilse dahi böyle yüksek bir çarpanı açıklama olasılığının olmadığını belirtmektedir. Bunun aksine yazar, Yeni Keynesyen modellerdeki çarpanların, oldukça farklı modellerle ve hükümet alımlarındaki varyasyonları dikkate almayarak geliştirilmiş olmalarına rağmen gerçekte gözlemlenen çarpanı eşleştirmede daha başarılı olduklarını düşünmektedir.

Michael Woodford tarafından 2010 yılında yayınlanan bir araştırmada, yeni Keynesyen modellerde, üretimin ve istihdamın artırılmasının bir aracı olarak devlet harcamalarının etkinliğini belirleyen ve analitik olarak çözülebilen kilit faktörler para politikası üzerinden açıklanmaktadır. Diğer bir bakış açısıyla, mali çarpanın büyüklüğüne göre para politikası uygulanıp uygulanmayacağına karar verilmesi fikri tartışılmaktadır. Çalışmada diğer makalelerin aksine ampirik olarak değil teorik olarak mali çarpanın aynı ekonomide farklı konjantürlerde değişen değerler alabileceği ispatlanmaya çalışılmıştır. Araştırmacıya göre merkez bankasının politika faiz oranının sıfır sınırında bile olsa toplam talep yetersizliğinin bulunduğu Büyük Buhran dönemdekine benzer ekonomilerde mali çarpanının birden daha büyük olması gerektiğini düşünmektedir. Böylesi bir durumda para politikasının etkinliğinin zayıf olacağı bu nedenle aşırı vergi artışı anlamına gelse dahi devlet alımlarının artırılmasının diğer bir ifadeyle maliye politikasının tercih edilmesi gerektiği araştırmada vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, ekonomide henüz kriz boyutuna ulaşmamış bir durgunluk olduğu koşullarda, dengeye ulaşılması için devlet harcamalarının kullanılma olasılığı daha zayıf bir ihtimal olarak ifade edilmektedir. Böylesi bir durumda, durgunluğun geçici olacağı beklentisi sebebiyle, mali çarpanın bire yakın olsa da birin üzerine çıkmayacağı düşünölmektedir. Böylesi bir konjantürde hükümet alımlarındaki optimal artış muhtemelen çıktı açığına doldurmak için gerekenlerin sadece küçük bir kısmıdır. Çıktı açığının dengelemesini büyük ölçüde para politikasına bırakmak daha mantıklı bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası literatürün yanı sıra ölkemizde de az sayıda da olsa mali çarpan hakkında çalışan araştırmacılar bulunmaktadır. Cem Çebİ tarafından 2017 yılında yapılan çalışmada Türkiye ekonomisindeki mali çarpanın değeri 2002-2014 yıllarını kapsayan veri setiyle Yapısal Vektör Otoregresif Modeli (SVAR – Structural Vector Auto Regression) kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, büyük ölçüde mevcut uluslararası literatürün bulgularıyla paraleldir. Devlet harcamalarındaki pozitif şoklar, toplam çıktı düzeyi, vergi ve reel faiz oranlarındaki artışla ilişkili olduğunu göstermektedir. Çalışmada mali çarpanın ikinci çeyrekte en büyük değerini alarak, 1,5 değerine ulaştığı belirtilmektedir. Zirve etkisinin ardından, hükümet harcama çarpanlarının büyüklüğü azalmaya başladığı gözlenmiştir. İkinci çeyreğin ardından çarpanın değeri azalmış ve istatistiksel olarak önemsiz hale gelmiştir. Bir yıllık birikimli çarpan 0,9 olarak hesaplanmıştır. Çebi'ye göre 1'den büyük bir harcama çarpanı, 2001 sonrası finansal kriz döneminden sonra Türkiye'de dışlama etkisinin varlığını desteklemektedir. Bu sonuç

kısmen, devlet harcamalarının arttırıldığı genişleyici maliye politikasının ardından faiz oranlarının artması sonucunda maliye politikasının etkisinin azalmasıyla açıklanabilmektedir. Ayrıca, çalışmanın bulguları devlet harcamalarının tipinin önemine de işaret etmektedir. Bu çalışmanın en çarpıcı sonuçlarından biri, devletin yatırım harcamalarının çarpan etkisinin ilk birkaç çeyrekte devlet tüketim harcamalarından çok daha yüksek olduğu bulgusudur. Bununla birlikte, bir yıllık kümülatif devlet yatırım çarpanının devlet tüketim çarpanını aştığına dair hiçbir kanıt bulunmadığı da araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma ülkemizde de mali çarpanın farklı dönemlerde farklı değerler aldığı kanıtlanmaktadır.

Cem Çebi ve K. Azim Özdemir (2016) tarafından yapılan diğer bir araştırmada ise Türkiye ekonomisi için 1990-2015 zaman aralığındaki mali çarpan yerel projeksiyon yöntemi ile düşük ve yüksek büyüme rejimleri altında incelenmiştir. Zaman serisi analizi sonucunda elde edilen bulgular, maliye politikasının etkinliğinin yüksek büyüme zamanlarına kıyasla düşük büyüme zamanlarında artış gösterdiğini doğrulamaktadır. Bu sonuç literatürle uyumludur. Ayrıca araştırmacılar her iki rejimde de devlet yatırım çarpanının devlet tüketim çarpanından daha büyük olduğunu göstermektedirler. Bu kanıt, kamu yatırımları yoluyla genişleyen maliye politikasının, kamu tüketimine kıyasla çıktı üzerinde daha derin bir etkisi olduğu görüşünü desteklemektedir. Bununla birlikte, araştırmacılar devlet harcamalarının GSYİH'ye etkisinin düşük büyüme dönemlerinde önemli ölçüde arttığına da değinmişlerdir. Sonuç olarak araştırmacılar, politika yapıcılara genişleme dönemlerinde kamu tüketimi yerine kamu yatırımını kullanmalarını; ekonomik yavaşlama dönemlerinde ise kamu tüketimini arttırmalarını tavsiye etmektedirler.

Görüldüğü gibi özellikle 2008 sonrasında hem dünyada hem de ülkemizde maliye politikasının önemi giderek artmıştır. Bununla birlikte iktisat literatüründe maliye politikasına bakış açısı da evrilmiştir. 1930'lu yıllarda olduğu gibi maliye politikasının mutlak etkinliği sorusu yerini devlet harcamaları çarpanının zamana ve mekana göre değişkenliği tartışmasına bırakmıştır. Bu bölümde özlenen çalışmalar, mali çarpanın farklı dönemlerde ve coğrafyalarda birbirinden farklı değerler alabildiğini bilimsel olarak ispatlama gayreti içerisindedir. Araştırmacıların hemfikir olduğu konu mali çarpanın değerinin ekonomideki durgunluk seviyesi, mali harcamaların finansman metodu, para politikasının mevcut durumu benzeri birçok faktöre bağlı olmasıdır. Bu sebeple politika yapıcıların maliye politikalarına karar vermeden önce mali çarpanın değerini bilmeleri

son derece önemlidir. Bu bilinç düzeyinden yoksun politikalar halihazırda kırılgan olan ekonomilerin daha da zor günler yaşamasına yol açabilir. Ancak tahmin edilebileceği üzere mali çarpanı hesaplamak oldukça zor bir işlemdir. Sonraki bölümde mali çarpanın hesaplanması için güncel literatürde sıklıkla kullanılan metotlar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

3.2. 2008 Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikasında Değişimler ve Mali Çarpan

Bilindiği üzere ülkelerin ekonomileri birbirinden farklı dinamikler üzerine kurulmuştur. Bu sebeple bir önceki bölümde özetlenen akademik çalışmalarında ispatlamaya çalıştığı üzere her ekonomide aynı oranda pozitif bir etkisi olduğunu varsaymak mümkün değildir. Mali çarpan her ülkede farklı bir değere sahip olabilir, hatta aynı ülke içinde dahi birbirinden ayrı zaman dilimlerinde farklı değerler alabilir (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012). En sade şekliyle izah edilecek olursa mali çarpan, mekana ve zamana göre farklılık gösterebilmektedir. Bütün bu akademik uğraşlar dikkate alındığında mali çarpanın değerini bilmeden ülkeler için kamu harcamalarına dayalı krizden çıkış reçeteleri oluşturmanın ne derece tehlikeli olabileceği bariz olarak görülmektedir. Dolayısıyla mali çarpanın değerinin gerçeğe yakın olarak tahmin edilmesi son derece önemli bir konudur. Bununla birlikte bu karmaşık tahmin sürecinin içinden çıkabilmek oldukça zahmetlidir. Araştırmacılar mali çarpanı hesaplamak için farklı metotlar geliştirmiştir. Bu bölümde araştırmacılar tarafından en sık kullanılan iki yöntem hakkında bilgi verilmeye gayret edilecektir.

3.2.1. Doğrusal Stokastik Denge Modelleri

Mali çarpanın hesaplanmasında en sık kullanılan bilimsel yöntemlerden biri indirgenmiş form denklemlerine ve model tabanlı tahminlere dayalıdır. Özellikle Neo Keynesyen modellerde yaygın olarak Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE – Dynamic Stochastic General Equilibrium Models) analizi tercih edilmektedir. Bu metot, ekonomi teorisinin kurumsal çerçevesine yakın olduğundan; saf istatistiksel analizlerde karşılaşılan yorum güçlüklerinden uzak durulmasını sağladığı için tercih edilmektedir. DSGE modellerinde reel ekonomiye dayalı varsayımlar kullanıldığından bulguların yorumlanmasında oldukça güçlü sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Ganelli ve Tervala, 2016).

Maliye politikası şoklarının etkilerini Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE) modelleri kullanarak modelleyen son teorik literatür, bu ampirik kanıtlara cevaben iki farklı perspektif boyunca gelişmiştir. Bu literatürün ilk perspektifi devlet harcamalarındaki artışa özel tüketimin ve reel ücretin olumsuz yanıt verdiği, istihdamın ise olumlu yanıt verdiği varsayımına dayalıdır. Bu modelde, götürü vergilerle finanse edilen devlet harcamalarında dışsal bir artış, ekonomik ajanların servetini düşürmekte ve bu da ajanların daha az tüketmesine ve daha fazla çalışmasına neden olarak reel ücreti düşürmektedir (Eichenbaum ve Fisher, 2005).

Bu literatürün ikinci dalı, bunun yerine, özel tüketimin devlet harcamalarındaki artışa olumlu yanıt verdiğini göstermektedir. Bazı yazarlar, tahminlerini özel tüketimdeki artışla tutarlı kılmak için standart modelde değişiklikler yapmıştır. Linnemann (2006), tüketim ve istihdamın tamamlayıcı olduğu değiştirilmiş bir fayda fonksiyonunu kullanarak ampirik olarak makul parametreler için, özel ücret ve istihdamın, reel ücretin olumlu bir devlet harcama şokuna cevaben düştüğü, özel tüketimin ve istihdamın arttığını göstermektedir. Morten Ravn, Stephanie Schmitt-Grohé ve Martín Uribe (2006), tekeli rekabete sahip bir modele alışkanlık sürekliliği parametresi ekleyerek özel tüketiminin büyük değerleri için, reel ücret ve istihdamın bir devlet harcama şokuna cevaben arttığını göstermektedir. Jordi Galí, J. David López-Salido ve Javier Vallés (2007), birinci sınıf tüketicileri nominal katılıkları olan bir modele dahil etmişler ve bu birinci sınıf tüketici grubunun yeteri kadar büyük bir kısmı için özel tüketimin devlet harcamalarındaki artış sonrasında yükseldiğini göstermişlerdir.

Sebastian Gechert ve Henner Will 2012 yılında farklı yaklaşımlara sistematik bir genel bakış sağlamak amacıyla, çarpan etkileri üzerine yapılan 89 çalışmaya meta regresyon analizini uygulamıştır. Yapılan çalışmada mali çarpan üzerine yazılan literatür kullanılan metodolojiye göre yorumlanmıştır. Araştırmacılar, mali çarpanlar üzerine yapılan en güncel araştırmalarda, fayda fonksiyonuna dayalı standart yeni klasik modeli yapışkan fiyat ve ücretleri doğuran tekeli rekabet ile genişleten DSGE modellerini kullandığını belirtmektedir. Bu Yeni Keynesyen değişiklikler, Ricardian denklik tutsa dahi kısa vadede bir çıktı açığına ve maliye politikasının olası talep taraflı yan etkilere neden olmaktadır. Bununla birlikte, bu modellerde çarpanın etkileri, büyük ölçüde para otoritesinin reaksiyon fonksiyonuna veya daha kesin olarak gerçek faiz oranının tepkisine bağlıdır. Bir enflasyon hedefinin veya bir tür Taylor kuralının varlığı, azalan çıktı açığına

karşı bir önlem oluşturarak, faiz oranının yatırım ve tüketim üzerinde dışlama etkisi yaratması ile sonuçlanmaktadır. Araştırmacılara göre DSGE modelleri, kalibrasyona ve/veya parametrelerin tahminine bağlı olarak biraz değişiklik gösterse de, genel olarak $0 < k < 1$ aralığında kamusal harcama çarpanları tahmin ederler. Bununla birlikte, ilgili literatürdeki güncel gelişmeler muhtemel çarpanları her iki yönde de genişletme eğilimindedir. Ayrıca, kamu istihdamının ücret düzeylerini arttırması veya kamu borçları üzerindeki risk primi gibi Keynesyen olmayan etkiler, söz konusu olduğunda, çarpan $k < 0$ olabilir. Öte yandan, Ricardian olmayan tüketicilerin payını (Galí, López-Salido ve Vallés; 2007, Cwik ve Wieland 2011). veya sıfır alt sınırda çalışan bir merkez bankasının modele tanıtılması halinde (Woodford, 2011). DSGE modellerde daha yüksek çarpan değerleri elde edilmektedir.

Sonuç olarak DSGE modelleri mali çarpanın büyüklüğünü tahmin etmeye çalışan araştırmacılar için özellikle Neo Keynesyen modellerde önemli bir araç olarak literatürdeki yerini korumaktadır. Ekonomi teorisinin kurumsal çerçevesine olan yakınlığı sebebiyle model bazlı tahmin birçok araştırmacı için saf istatistiksel analizlerde karşılaşılan yorum güçlüklerinden kaçınmak anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte birçok araştırmacının farklı metotlar geliştirmeye çalıştığını belirtmek gerekir. Bir sonraki bölümde DSGE modelleri yerine en sık kullanılan varyans analizi üzerinden durulacaktır.

3.2.2. Vektör Otoregresif Modeller

Mali çarpanı tahmin etmek için araştırmacıların sıklıkla kullandığı bir başka metot ise varyans (Vector Auto Regression - VAR) analizidir. Mortgage krizi öncesinde maliye politikalarının toplam çıktı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların birçoğunda doğrusal (linear) VAR modelleri kullanılmıştır. Vektör otoregresyon (VAR) modelleri çoklu zaman serileri arasındaki ilişkiyi ve karşılıklı bağımlılığı gösteren ekonometrik bir analizdir. Bir VAR'daki tüm değişkenler, modeldeki değişkenin kendi gecikmeleri ve diğer tüm değişkenlerin gecikmelerine bağlıdır. VAR analizinin teoriden bağımsız bir metot olarak düşünülmektedir. Yapısal modellerin tanımlama kısıtlarının yol açtığı zorluktan kaçınmak için araştırmacılar sıklıkla VAR analizine başvurmaktadır. Mali çarpanla ilgili yapılan araştırmalarda Doğrusal VAR, Threshold VAR (TVAR) ve Yumuşak Geçişli VAR (STVAR-Smooth Transition Vector Autoregression) analizlerine sıklıkla başvurulmaktadır. Bu bölümde bu yaklaşımlar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

2008 mortgage krizi sonrasında önceki maliye politikasının toplam çıktı düzeyi üzerindeki etkisi araştırılırken daha ziyade doğrusal VAR modellerinin kullanıldığı gözlenmektedir. Kriz sonrasındaki çalışmalarda ise mali politika araçları ve toplam çıktı arasındaki doğrusal ilişki varsayımı sorgulanmaya başlanmıştır. Bu bölümde önce doğrusal VAR analizlerine ilişkin farklı yaklaşımlar üzerinde durulacak sonrasında ise doğrusal olmayan VAR modelleri tartışılacaktır.

DarioCaldara ve Christophe Kamps 2008 yılındaki çalışmalarında doğrusal VAR analizine yönelik yapılan çalışmaları dört gruba ayırmıştır Bunlardan ilki mali politika şoklarını Cholesky sıralamasına dayanarak tanımlamaktır (Fatas ve Mihov, 2001). Bu yaklaşımda, VAR vektöründeki değişkenlerin sıralamasına önem verilmektedir. Bu yaklaşımda sezgisel olarak, ilk değişkenin VAR'da kalan diğer değişkenlere eksojen olduğu varsayılır; bu nedenle de genellikle önce biraz gecikmeyle tepki veren değişkenleri yerleştirilir. Örneğin, ilk olarak mali değişkenin vektöre yerleştirilmesi halinde Cholesky sıralaması yardımıyla mali politikaların cari çeyrekte GSYH'ye tepki göstermediğini öngörülmektedir. Bunun yerine, önce çıktı vektöre yerleştirilirse, bunun tersi olacağını varsayılmaktadır. Caldara ve Kamps'a göre Fatas&Mihov'un 2001 yılındaki çalışmaları ile ve Favero'nun 2002 yılındaki araştırması mali çarpan literatüründe Cholesky sıralamasının kullanımına yönelik en dikkat çeken örnekleridir. Bununla birlikte, mali değişkenlerin sıralaması her iki makalede de tam tersidir; Favero (2002) mali değişkeni (devlet harcamaları) en son sırada verirken, Fatas ve Mihov (2001) mali değişkene birinci sırada kullanmıştır.

İkincil yaklaşım Blanchard ve Perotti (2002) tarafından ortaya atılan maliye politikasındaki şokları karar mekanizmalarındaki gecikmeler ile vergi ve kamu harcamalarındaki esnekliği hesaba katarak tanımlayan yaklaşımdır. Araştırmacılara göre bir mali değişken ve toplam çıktıyı içeren bir VAR analizinde mali değişkene verilen şok üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar ilki mali değişkenin çıktıdaki yeniliklere vereceği otomatik yanıttır. Vergi oranlarındaki bir yükselişin vergi gelirlerinde oluşturduğu otomatik artış buna örnek gösterilebilir. İkinci bileşen, maliye politikasının şoklara karşı gösterdiği ihtiyarî tepkisidir. Örneğin, durgunlukta vergi oranındaki azalış. Sonuncu bileşen ise herhangi bir diğer yapısal değişiklik ile ilişkili olmayan mali değişkende kendiliğinden oluşan rastgele şoktur. Blanchard ve Perotti (2002) yaklaşımındaki ilk adım, mali şokun ilk bileşenini yani, mali değişkenin çıktıdaki yeniliklere otomatik yanıtı

dışlamaktır. Bu amaçla, araştırmacılar ekonomik faaliyete yönelik döngüsel olarak ayarlanmış bir mali şok inşa etmiştir. Çalışmada, döngüsel olarak ayarlanmış mali şok $e^{CA}_{1t} = e_{1t} - \eta e_{2t}$ formülasyonu ile gösterilmektedir. Burada, η , mali değişkenin (vergilerin veya harcamaların) çıktıya göre esnekliğini ifade etmektedir. Ayrıca Bu değer modelde tahmin edilmemekte, kurumsal bilgilerden hesaplanmaktadır. Hatta, Caldara ve Kamps 2012'deki çalışmalarında Blanchard ve Perotti'nin yaklaşımını bir adım öteye taşıyarak, alternatif esneklik değerlerini dikkate almanın mali çarpan tahmininde doğurduğu sonuçlarını araştırmışlardır. Son olarak, Blanchard ve Perotti'nin VAR analizinde aynı anda vergiler ve harcamalar birlikte yer aldığından, her iki değişken arasındaki nedensellik ile ilgili ekstra bir varsayıma ihtiyaçlar duyulmuştur. Araştırmacılar, vergilerden harcamalara yönelik eş zamanlı tepkilerin küçük olduğunu varsaymaktadırlar. Bu nedenle, Blanchard ve Perotti'nin VAR analizinde mali değişkenlerin göreceli sıralaması sonuçlar için ehemmiyetsiz gibi görünmektedir. Bu durum Cholesky Sıralaması yaklaşımına uymamaktadır. Sonuç olarak Blanchard ve Perotti'nin maliye politikasının çıktı şoklarına isteğe bağlı tepkisinin çeyreklik verilerde mevcut olmadığı ortaya koymaktadır.

Caldara ve Kamps'a göre üçüncü yaklaşım, kukla değişkenler yardımıyla askeri harcamalardaki ani artış gibi beklenmedik senaryolarda mali çarpanı hesaplaya çalışan anlatı yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda yapısal (dışsal) mali şoklar, diğer yaklaşımlardaki gibi tahmin edilmemekte, aksine büyük tarihsel olaylar gibi hadiselere dayandırılarak tanımlanmaktadır. Ramey ve Shapiro (1998) ve Ramey (2011), Amerikan ekonomisinde makroekonomik gelişmelere bağlı olmayan nedenlerle ortaya çıkan askeri alımlardaki ve diğer hükümet alımlarındaki değişiklikleri belirlemek için çeşitli yayın kuruluşlarındaki haber raporlarını kullanmıştır. Christina D. Romer ve David H. Romer 2010 yılındaki çalışmalarında anlatı yaklaşımını kullanarak vergi değişikliklerinin ekonomik faaliyet üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmada savaş sonrası vergi politikası eylemlerinin tümünün büyüklüğünü, zamanlamasını ve temel motivasyonunu belirlemek için başkanlık konuşmaları ve Kongre raporları gibi öykü kayıtlarını kullanılmıştır. Araştırmacılara göre bu method, yasal ekonomik değişiklikleri kendi içinde olası ekonomik koşullarla ilgili nedenlerle yapılanlar ve daha dış nedenlerle yapılanlar olarak ayırabilmeye yaramaktadır. Christina D. Romer ve David H. Romer üç aylık verileri kullanarak vergi çarpanını tahmin etmek için tek bir denklem spesifikasyonu belirlemiştir. Araştırmacılara göre daha dışsal değişiklikler sonrasında çıktının davranışı vergi artışlarının oldukça daraltıcı olduğunu ima etmektedir. Caldara ve Kamps'a göre alternatif olarak, tahmin edilen çarpanların farklı

tanımlama programları içinde karşılaştırılabilirliğini sağlamak için anlatı şoklarını bir VAR ortamına yerleştirmek de mümkündür.

Dördüncü ve son yaklaşım modellemedeki doğrusal kısıtlar yerine etki-tepki ilişkisi üzerine işaret kısıtı getirmektedir. Andrew Mountford Ve HaraldUhlig 2009 yılında yayınladıkları çalışmalarında VAR modeli kullanarak maliye politikasının etkilerini analiz etmek için işaret kısıtlamaları kullanmıştır. Araştırmada Özellikle, genel bir iş döngüsü şokunu ve bir para politikası şokunu kontrol ederken, bir hükümet gelir şokunu ve aynı zamanda devlet harcama şokunu tanımlamak için işaret kısıtlamaları kullanılmıştır. Çalışmada şu anki bir mali politika şokunun gelecekte mali politika değişkenlerini değiştirdiğini ancak şu an için değiştirmeyeceği varsayılmaktadır. Araştırmacılar mali şokların üç lineer kombinasyonu üzerinde durmaktadır. Bunlar açığa dayalı harcama, açık ile finanse edilen vergi indirimleri ve dengeli bir bütçe harcama genişlemesi olarak ifade edilmektedir. Araştırmada Amerikan ekonomisinin ait 1955'ten 2000'e kadar her üç aylık veriler kullanılmıştır. Araştırmacılar etki - tepki analizi sonucunda bütçe açığının finanse ettiği vergi indirimlerinin GSYİH üzerindeki etkisinin diğer senaryolara göre daha pozitif olduğunu tespit etmişlerdir. Caldara ve Kamps'a göre bu yaklaşımın temel avantajı, diğer yaklaşımlar tarafından benimsenen dışsallık varsayımının dayatılmasını önlemektir. Dezavantajı ise, değişkenler arasındaki etki-tepki ilişkisine ayrıntılı kısıtlamalar getirmenin zorluğudur. Adaylar arasında en iyi yapısal parametre setinin nasıl seçileceği süreci oldukça karmaşıktır.

2008 mortgage krizi sonrasında ise önceki VAR analizlerindeki mali politika araçları ve toplam çıktı arasındaki doğrusal ilişki varsayımı sorgulanmaya başlanmıştır. Konu hakkında yapılan güncel araştırmalarda doğrusal olmayan VAR modellerine ağırlık verildiği oldukça barizdir. Bu çalışmalarda doğrusal olmayan ilişki varsayımının yanısıra mali çarpanın büyüme döngüsüne göre içerisinde durgunluk ve yüksek büyüme dönemlerinde farklı değerler alabileceği savunulmuştur (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012). Bununla birlikte mali çarpanın sadece durgunluk ve yüksek büyüme dönemine göre değişmediği, çarpanın alacağı değeri etkileyen başka makroekonomik faktörlerin de olabileceği fikri giderek yaygınlık kazanmıştır. Bu konudaki güncel literatür ayrıntılarıyla bir önceki başlık altında incelenmiştir. Bu bölümde ise mali çarpanın zaman ve mekana göre farklılaştığını ispatlamaya gayret eden araştırmacıların kullandığı metodolojinin üzerinde durulacaktır.

Bilindiği üzere bu çalışmalarda doğrusal olmayan VAR metotlarına sıklıkla rastlanmaktadır. 2008 krizi sonrasında yapılan akademik çalışmalarda en çok Yumuşak Geçişli VAR (STVAR - Smooth Transition Vector Autoregression) analizi kullanılmıştır. Bununla birlikte bazı araştırmalarda Treshold VAR (TVAR) analizi de kullanılmaktadır. Pablo Hernández de Cos ve Enrique Moral-Benito, 2013 yılındaki çalışmalarında İspanya ekonomisi için mali çarpanı hesaplamaya çalışırken neden STVAR analizini tercih ettiklerini bu iki metottukıyaslayarak açıklamışlardır. Araştırmacılara göre TVAR bir rejimden diğerine şeklinde ayrı ana hatlar üzerinden devam eden bir metotken, STVAR analizi uygulanırken bir rejimden diğerine geçişkenlik sağlamaktadır. Pratik bir bakış açısıyla, STVAR yaklaşımı içerisinde, örneklemdaki tüm gözlemler, her iki rejimdeki parametrelerin tahmini için kullanılabilir. Pablo Hernández de Cos ve Enrique Moral-Benito STVAR'ın geçişli yapısını araştırmalarındaki sonuçlarda açıkça göstermektedir. Araştırmada üç adet “kriz” rejimi (ekonomik durgunluk / mali stres / bankacılık stresi) tek bir rejimde birleştirdiğinde İspanya ekonomisindeki mali çarpan kriz dönemlerinde 1,4 civarında ve sakin zamanlarda ise 0,6 değerlerini almaktadır. Bu bölümde benzer analizleri içeren makalelere bir önceki bölümde detaylı olarak değinildiği için yer verilmeyecektir.

Anja Baum ve Gerrit B. Koester tarafından 2011 yılında yapılan çalışmada Almaya ekonomisine ait 1976'dan 2009'a kadar devam eden 3 aylık veri setine Treshold VAR (TVAR) analizi uygulanmıştır. Araştırmada, zaman serilerinin doğrusal olmayan modellemeleri için kullanılan Treshold VAR metodu bir eşik değişkenine dayalı gözlemlerin farklı rejimlere ayrılması ile karakterize edilmiştir. Her rejimde, zaman serisinin doğrusal bir model tarafından tanımlandığı varsayılmaktadır. Araştırmacılar bir ekonominin gerçekleşen çıktısı ile potansiyel çıktısı arasındaki farkın ekonomik ölçüsü olan çıktı açığına eşik (threshold) değişkeni olarak kullanmıştır. Bu değişken aracılığıyla ekonomik konjonktür mali çarpanın farklılaşmasının beklendiği iki farklı rejime ayrılmıştır. İradi maliye politikası şoklarını belirlemek için, otomatik stabilizatörlerin çalışmasını sağlayan dışsal olarak belirlenmiş esneklikler kullanılmıştır. Araştırmacılar analizleri sonucunda Almanya'daki kısa vadeli mali çarpanların genel olarak pozitif olduğunu ve işletme döngüsünün maliye politikası şoklarının etkileri üzerinde önemli sonuçlar doğurduğunu tespit etmiştir. Vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarındaki düşüşün ve devlet harcamalarının kısa vadede yaklaşık 0.7'lik bir mali çarpana tekabül ettiğini iddia edilmektedir. Araştırmacılara göre threshold VAR modeli mali şokların iş döngülerine

etkileri üzerinde yeni görüşler ortaya çıkarmaktadır. En önemlisi mali harcama çarpanları, negatif çıktı açığı zamanlarında çok daha büyüktür, tersi durumlarda ise etkisi sınırlıdır. Diğer yandan, isteğe bağlı gelir politikalarının genellikle daha sınırlı bir etkisi olduğu savunulmuştur.

Görülebileceği üzere DSGE ve VAR modelleri oldukça kapsamlı analizlere dayalı karmaşık metotlardır. Araştırmacıların hangi metotdan yararlanacaklarına karar verirken oldukça fazla düşünceleri gerekmektedir. Seçilen metoda göre sonuçların değişiklik gösterme olasılığı da bulunmaktadır. Şüphesiz ki metotların birbirlerine üstünlüğü olduğunu iddia etmek bir yanılgı olacaktır, ancak bununla birlikte metotlar arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurmamak da hatalı olur. SebastianGechert ve Henner Will tarafından 2012 yılında farklı yaklaşımlara sistematik bir genel bakış sağlamak ve yöntemle özgü etkilerden ayırmak için meta regresyon analizi ile çarpan etkileri üzerine yapılan 89 çalışmayı incelenmiştir. Bu sayede çalışma özellikleri arasındaki nispi farklar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacılar DSGE ve VAR analizlerinden elde edilen mali çarpanların birbirlerinden farklı değerler aldığını ancak bununla birlikte çalışmaların politika analizlerinin birbirlerinden çok farklı olmadığını savunmuştur. Ayrıca harcama tipinin de çarpanın büyüklüğü üzerinde etkisi olduğu belirtilmiştir. Doğrudan kamu alımlarını, vergi indirimleri ve transferlerden daha yüksek çarpanlara sahip olma eğiliminde olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte en etkili harcama tipinin kamu yatırımları olduğu belirtilmektedir. Askeri harcamalarla ilgili ise daha ziyade DSGE modellerinde analiz edildiği ve kamu harcamaları benzeri sonuçlar verdiği dile getirilmektedir. Araştırmacılara göre çalışmalarda elde edilen çarpanların ortalama değeri genellikle ilgili çalışmada elde edilen en yüksek çarpan değerinin altındadır. Daha uzun zaman serileri ve daha yüksek frekansa verilerle yapılan çalışmalarda daha yüksek çarpanlara rastlanırken, daha kısa frekanslı zaman serilerinde daha düşük çarpanlar tahmin edilmektedir. Diğer bir dikkat çeken husus ise ekonominin ithalat kanalı ne kadar açık olursa, o kadar düşük çarpanlar tahmin edildiğidir. Bunların dışında, çarpanın etkisinin merkez bankası maliye politikasına uyduğunda veya faiz oranı sıfır bandında olduğunda daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Araştırmacılar genel bir sonuç olarak, rapor edilen çarpanların büyük ölçüde seçilen varsayımlara ve yöntemle bağlı olduğunu söylemektedir. Bu nedenle, ekonomideki çarpana ilişkin bir politika önerisinde bulunulacağı zaman, sonuçları ne kadar spesifikasyonu etkilediğiyle ilgili açıkça bilgi verilmelidir.

Sonuç olarak son dönemlerde mali çarpanın zamana ve makana göre farklılık gösterdiği birçok araştırmacı tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bu durumun ispatında kullanılabilcek birçok analiz yönetimi mevcuttur. Bu bölümde bunlardan en sık kullanılan ikisi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. nceki paragraflarda detayları anlatıldığı üzere DSGE ve VAR modelleri oldukça kapsamlı analizlere dayanan zorlu metotlardır. DSGE modellerinde tanımla / varsayımsal zorluluklar yaşanırken, VAR modellerinde ise istatistiki verilerin kapsamlılığı sorun oluşturabilmektedir. Bu sebeple IMF tarafından 2014 yılında Kova Yaklaşımı (Bucket Approach) ortaya atılarakzellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde son derece basit bir şekilde mali çarpanın hesaplanabilmesi hedeflenmişti (Batini, Eyraud ve Weber, 2014). Bu yaklaşımla ilgili detaylı bilgiler bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sunulacaktır.

4. TÜRKİYE'DE MALİYE POLİTİKALARI VE MALİ ÇARPAN

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ekonomisindeki mali politikalar hakkında bilgi verilmesi ve genel bir çerçeve çizilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar Türkiye ekonomisi üç ayrı döneme ayrılarak incelenektir. Sonrasında ise çalışmanın odak noktası olan mali çarpan üzerinde durulacak ve 2002-2016 aralığı için Türkiye ekonomisindeki mali çarpan Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber (2014) tarafından ortaya atılan Kova Yaklaşımı kullanılarak ölçülmeye çalışılacaktır. Tezin son bölümünde elde edilecek olan bulguların yorumlanması ve Türkiye ekonomisi için yapılan diğer çalışmalarla kıyaslanması hedeflenmektedir.

4.1. Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikalarının Genel Yapısı

Türkiye ekonomisinde Cumhuriyetin kurulduğu ilk günlerden günümüze kadar olan süreçte dünyadaki trendlerle paralel olarak liberal ve devletçi görüşler arasında gitgeller yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte yapısal bazı özellikler dikke alınarak Cumhuriyet tarihi üç bölüm altında incelenecektir. Bunlardan ilki 1923-1980 dönemi, ikincisi 1980-2002 dönemi sonuncusu ise 2002-2014 dönemidir. Temel olarak hedef maliye politikalarını incelemek olsa da ekonomimizin yapısal durumunun ve geçirdiği krizlerin doğru anlaşılabilmesi için diğer ekonomi politikaları hakkında da bilgi verilmekten kaçınılmamıştır.

4.1.1. 1923-1980 Dönemi

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllardındaki ekonomik durumunu analiz edebilmek için şüphesiz ki Osmanlı Devletinin 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarındaki ekonomik durumunu göz önünde bulundurmak zorundayız. Osmanlı Devleti son dönemlerinde sadece siyasi olarak değil, ekonomik olarak da bir çöküş içerisindeydi. Son yıllardaki savaşların getirdiği finansman sorunları iç kaynaklar ile çözülememekte ve yüksek oranda borçlanma ihtiyacı başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun ilk dış borçlanması 1854 yılında Kırım savaşının mali kaynaklarını karşılamak üzere gerçekleştirilmiştir. Ancak savaş sonrasında da mali durum daha da kötü gitmeye devam etmiş, imparatorluk 1874 yılına kadar 15 ayrı dış borç almak durumunda kalmıştır. 1874 yılında Osmanlı devleti iflasın eşiğine gelmiş ve vadesi gelen borç taksitlerinin yarısı için

ödeme yapamayacağını belirten bir kararname yayınlamıştır. 1877-1877 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşı sırasında mali durum daha da kötüye gitmiştir. Savaşın getirdiği mali yük ile iç borçların dahi karşılanması güçleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu en 1879 yılında alacaklıları ile uzlaşma yoluna gitmiştir. Alkollü içecek, tuz, tütün, ipek gibi mamüllerden toplanan vergi gelirleri, borç ödemelerine ayrılmıştır. Bu vergileri toplama ve alacaklılara olan sorumlulukları yerine getirme görevi için günümüz Türkçesinde "Genel Borçlar" anlamına gelen Düyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur. Kurum Lozan anlaşmasının kadar gelirlerin toplanması ve alacakların ödenmesi görevlerini yürütmüştür. Lozan ile vergi gelirlerini üzerindeki yetkileri alınmış, borçların ödenmesi görevi ise devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra takip eden borçlar, imparatorluğun toprakları üzerinde kurulan devletlere paylaştırılmıştır. Bununla birlikte en ağır borç yükü Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde kalmıştır (Kalabak, 2014).

Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarındaki girdiği savaşların mali olduğu kadar diğer ekonomik alanlarda da negatif etkileri bulunmaktadır. Şühesiz ki en büyük etki işgücü piyasasındadır. Uzun soluklu savaşlar, iş sahalarının kapanmasına ve üretim faaliyetlerinin başında olan erkek nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Savaşların neden olduğu göçler hem sosyo ekonomik yapıyı olumsuz etkilemiş hem de işsizliğin artmasına ile sonuçlanmıştır. Ülkenin endüstriyel kaynaklarında da ciddi bir azalış olmuştur. Sayısal veriler durumu daha net açıklamaktadır. 1915 yılında 858 büyük işletmede sadece 30.000 sanayi işçisinin bulunduğu ve sanayide kullanılan tüm motorların toplam gücünün 20.977 beygir gücünde olduğu bilimsel yayınlarda ifade edilmektedir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004). Dönemin sanayi devi olan İngiltere ise aynı yıl içinde bu rakam 200.000 dolaylarındadır. Özetle Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında sanayi üretimi kapasitesi oldukça düşüktür. Aralıksız devam eden savaşlar sonucunda ekonomi daralmış, kalifiye iş gücü kaybedilmiş ve işsizlik artmıştır.

Kurtuluş savaşı bu depresif ekonomik ortamda başlamıştır ve ülkenin beşeri ve fiziki kaynaklarının son haddine kadar kullanılması ile sonuçlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında ekonomik olarak zor bir dönem başlamıştır. Üretim faktörlerinin azalması ve özel sektördeki sermaye tutarının azlığı sebebiyle ekonomik anlamda herşeyin devlet tarafından üstlenilmesi gerekmiştir. Devlet bir taraftan sağlık, güvenlik, adalet ve eğitim gibi temel fonksiyonlarını yerine getirmeye çalışırken bir taraftan da genç cumhuriyeti yeni ekonomik temeller üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki iktisat

politikalarını inceleyen literatürde genel olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar devam eden süreç iki kısım altında incelenmektedir. Bunlar, 1923-1929 yılları arasındaki kısmi liberal dönem ve 1929-1938 yılları arasındaki devletçi politikalar olarak özetlenmektedir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi ile ilgili yapılan çalışmalarda maliye ve para politikalarının ayrı ayrı işlenmediği gözlenmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada genel olarak mali yönetime yönelik politikalar üzerinde durulacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki en büyük iktisadi olay şüphesiz 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresidir. Genç cumhuriyetin ekonomi yönetiminin üzerine kurulacağı temellerin (Misak-ı İktisadi) belirlenmesi için önemli bir adım olan kongreye işçi, sanayici, çiftçi ve tüccar gruplarının temsilcilerinden oluşan toplam 1135 delege katılmıştır (Parasız, 1998: 3). Kongrenin temel amacı, milli sanayi üretimini canlandırmak, özel mülkiyete ve girişime dayanan bir ekonomik sistem oluşturmaktır. İzmir İktisat Kongresinde ekonomin farklı alanlarında birçok karar alınmış olmakla birlikte mali yönetimi doğrudan etkileyen kararlar da bulunmaktadır. Örneğin kararlardan biri tütün tarımın ve ticaretinin serbestleştirilmesi üzerinedir. Kara doğrultusunda, sadece işlenmiş tütünün ihracatı serbest bırakılmış ve tütün üzerindeki aşar vergisi kaldırılarak yerine tüketiciden alınan bir verginin uygulanması kararlaştırılmıştır. Diğer bir karar ile temmüttü vergisinin gelir vergisi olarak uygulanması öngörülmüştür. Bununla yanısıra yerli üretime ehemmiyet veren birçok karar alınmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çağın gereklerine göre düzenlenmesi ve beş yıl sonra gelecek 25 yıla yayılacak şekilde uzatılması uygun görülmüştür. Sanayi üreticilerinin kredi ihtiyaçlarını dikkate alınarak bir sanayi bankasının kurulması öngörülmüştür. Benzer şekilde tarımsal kalkınmayı arttırmak için ziraat bankasının güçlendirilmesi kararı alınmıştır. Kalkınmaya katkısı bulunması suretiyle yabancı sermayenin ülkeye girişine izin verilmiştir. Bununla birlikte yerli üretimi gözeterek koruyucu gümrük tarifeleri getirilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan kararların çoğu üretimi arttırmayı hedeflese de işgücü piyasasına yönelik de uygulamalar başlatıldığı görülmektedir. Örneğin işçilere sendika kurma hakkı tanınmış, 18 yaşından küçüklerin çalışması yasaklanmış ve haftada bir gün çalışanlara tatil imkanı sağlanmasına karar verilmiştir (Vural, 2008).

İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar genel itibariyle dönemin hakim iktisadi görüşü olan liberal anlayışla paraleldir. Dolayısıyla, Cumhuriyetin ilk yıllarında liberal anlayışın benimsendiğini ifade etmek yalnız olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle, genç

cumhuriyet devletin temel işlevleri olarak kabul edilen, savunma, adalet, güvenlik ve eğitim gibi alanlara yönelmiş, bunun dışında kalan faaliyetlerin özel sektör tarafından üstlenilmesini desteklemiştir. Bununla birlikte özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda ve doğal tekel piyasalarında devlet ek sorumluluklar olarak iktisadi faaliyetlerini sürdürmüştür. Ekonomi yönetimine yönelik liberal yaklaşımlar, klasik iktisatçıların "altın kural" olarak adlandırdığı maliye politikasını da beraberinde getirmiştir. Bu kurala göre devlet bütçesi denk olmalı ve altyapı yatırımları için gereken finansman haricinde borçlanılmamalıdır. Cumhuriyet ilk yıllarında, bu ilkeye bağlı kalınarak mali disiplin uygulanmıştır. Cumhuriyetin ilk bütçesi olan 1924 bütçesi, mali yönetimin temel bütçe ilkelerine uygun olarak hazırlanmıştır. Bunlar tahin, tahdit, tevzin ve tastik ilkeleridir. Tahmin, bütçenin önümüzdeki yıldaki harcamaları planlıyor olması; tahdit gelir ve giderlerin sınırlı bir zamanda tahakkuk etmesi; tevzin, gelirlerin giderlere eşit olması; tastik ise bütçenin mecliste onaylanıyor olması anlamını taşımaktadır. Denk bütçe ilkesinin 1923-1929 yılları arasında büyük ölçüde uyulmuştur. Sadece 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılmasından kaynaklanan gelir azalışı nedeniyle bütçe dengesi açılmıştır. Bunun dışındaki yıllarda bütçenin küçük oranda açıklar verdiği görülse de mali disiplinde ciddi bir ihlal bulunmamaktadır (Vural, 2008).

Dönem vergi uygulamaları konusunda en önemli gelişme, aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Osmanlı döneminde vergi gelirlerinin en önemli kalemi olan ve tarımsal üretimden alınan aşar vergisi 1925 yılında kaldırılmıştır. Aşar vergisi devletin gelirlerinin yaklaşık %25'ini karşılayan bu verginin kaldırılması büyük bir mali gelişmedir (Türk, 1998: 35-100). 1926 yılında aşar vergisinden kaldırılmasından kaynaklanan gelir kaybını engellemek için, Kazanç Vergisi alınmaya başlanmıştır. Hem şahısların hem de kurumların kazançları üzerinden toplanan bu vergi bir bakıma günümüzdeki gelir ve kurumlar vergisinin birleştirilmiş hali gibidir. Araştırmacılara göre, ilk yıllarda beyan usulü ile alınmaya başlanan Kazanç Vergisi, bazı hükümlerin belirsiz olması, beyan usulünün getirdiği problemler, vergi denetiminin yetersiz olması gibi sebeplerle başarısız bir uygulama olarak değerlendirilmektedir (Türk, 1998: 35-100). Aşar vergisinin arkasından kayıpları engellemek için uygulamaya alınan bir diğer vergi ise Yol Vergisidir. Yetişkin erkeklere, belli bir süre ile yol inşaatında çalışmayı veya bunun yerine nakdi olarak bedelini ödemeyi yükümlü tutan yol vergisi modern bir vergi olarak değerlendirilmemektedir (Parasız, 1998:14). Aynı dönemde uygulamaya konulan bir diğer

vergi ise günümüze kadar uygulaması devam eden Veraset ve İntikal Vergisidir (Vural, 2008).

1929 yılında Amerika'da başlayan ve diğer ülkelere hızla sirayet eden Büyük Buhran, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi politikasını da derinden etkilemiştir. O döneme kadar özel sektör eliyle liberal politikaları benimseyerek kalkınmayı hedefleyen yaklaşım global etkiler sonucunda yön değiştirmiştir. Yönetim kademeler, özel sektörün kendisinden beklenen kalkınma hamlelerini yapabilecek tecrübeye ve sermayeye sahip olmadığı görüşündedirler. Klasik iktisat anlayışı yerini Keynesyen yaklaşımlara bırakmıştır. Bununla birlikte 1929-138 dönemine hakim olan devletçilik ilkesinin, özel sektörü tamamıyla elimine eden bir boyutta olduğu düşünülmemelidir. Devlet, temel görevlerinin yanı sıra fiyat istikrarını sağlamak, cari açığı dengelemek, büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmek gibi ek iktisadi görevler üstlenmiştir. Devletin, özel sektöre rakip olacak veya ikame edecek herhangi bir faaliyeti öngörülmemiştir. Bu kapsamda, dev özet özel sektörde bilgi, tecrübe, teknoloji ve sermaye eksikliği bulunan alanlarda devreye girecek ve özel sektörü destekleyecektir. 1934 ve 1936 yıllarına uygulama konulan sanayi planları aracılığıyla belirlenen hedefler yerine getirilmeye çalışılmıştır (Eroğlu, 2007).

1929-1938 döneminde temel ekonomik doktrinlerde farklılaşma olsa dahi denk bütçe anlayışından sapılmadığı görülmektedir. Bir önceki dönemde olduğu gibi az miktarda bütçe açıkları görülse de temel olarak altın kural uygulanmış ve borçlanma sadece yatırımların finansmanında kullanılmıştır. İlgili dönemin vergi politikalarına bakıldığında kazanç vergisinin güncellenmesi, bina vergisinin ve maaşlı çalışanlardan alınan iktisadi buhran vergisinin zamlanması, arazi vergisinin güncellenmesi gibi gelişmeler görülmektedir (Vural, 2008).

1940'lı yıllara doğru gelindiğinde ikinci dünya savaşının ekonomi üzerindeki ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır. Türkiye, ikinci dünya savaşında taraf olarak yer almamasına rağmen savaşın yıkıcı etkilerini özellikle ekonomik olarak hissetmiştir. Savaşa girilmemiş olmasına rağmen, tedbir amaçlı ordu güçlendirilmiş, nüfusun büyük kısmı üretim faaliyetlerini bırakmak durumunda kalmıştır. Savunma harcaları artmış, dış ticaret olanakları kısıtlanmış, hammadde ve ara mal alımı azalmıştır. Ortaya çıkan ekonomik daralma ve enflasyonist ortam savaş sırasındaki ve sonrasındaki politikaları etkilemiştir. Savaş döneminde iki adet önemli ekonomik gelişme bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1940'da

yürürlüğe giren Mili Korunma Kanunudur. Kanun hükümete, üretim tesisleri, üreticiler ve işçilerle ilgili imtiyazlar vermektedir. Kanunun uygulamasında birçok aksaklıklar yaşanmış ve kanun birçok kez revize edilmiştir. Birçok temel gıda ürünlerinin üretimi uygulanan kısıtlamalar nedeniyle yetersiz kalmıştır. Savaş şartları nedeniyle uygulanmak zorunda kalsa da kanun mevcut ekonomik zorlukları daha da arttırmış ve toplumda nezdinde tepki çekmiştir (Koçtürk ve Gölalan, 2010). Savaş sırasında dikkat çelen diğer bir mali gelişme ise Varlık Vergisi uygulamasıdır. Olağanüstü bir vergi olan ve sadece bir kez alınan varlık vergisi, uygulaması bakımından birçok eleştiri almıştır. Vergi, savaş ekonomisinin koşullarından faydalanarak karaborsacılık ve vurgunculuk sonucu olağanüstü kazançlar elde edenleri hedef almaktadır. Ceza amacı güden bir vergi uygulaması olarak da değerlendirilmektedir. Kısaca varlık vergisinden Türkiye ekonomisi tarihinin en tartışmalı vergisi olarak söz etmek hatalı olmayacaktır (Yalçın, 2012).

Savaşın bitimi ile 1930'lu yıllarda uygulanan sanayi planlarının benzeri olan 1946 İvedili Sanayi Planı gündüme gelmiştir. Ancak yaşanan hükümet değişikliği ile plan uygulanamamış yerine yeni Vaner Planı olarak adlandırılan 1947 tarihli yeni sanayi planı devreye girmiştir. Planda, tarım, enerji, ulaşım ve haberleşme sektörlerine öncelik verilmektedir. Plana dair ekonomik olarak dikkat çeken husus, büyüme hızından bahsediyor olması ve hedefler belirlemesidir. Plan uygulaması için gerekli finansman bulunmadığı için devreye girmemiştir (Koçtürk ve Gölalan, 2010).

1950'li yıllara doğru ilerlerken, Türkiye ekonomisinde liberal fikirlerin tekrar sahneye çıktığını görülmektedir. Savaş koşullarının getirdiği seferberlik hali ve yaşanan ekonomik darboğaz sonucunda mevcut devletçi politikalara yönelik artan eleştiriler, Türkiye ekonomisinde yeni bir liberal bir dönemin başlamasına ön ayak olmuştur. Aynı dönemde ülke siyasal olarak da dönüşüm içerisindedir. Çok partili hayata geçilmesi,, savaş sonrası yeni ekonomik düzenin aktörleri olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi kurumlara üye olunması gibi önemli siyasal gelişmeler görülmektedir. Uzun süredir savaş tehdidi nedeniyle dışa kapalı bir görüntü sergileyen Türkiye, tekrar dünya ile bütünleşme adımları atmaktadır. Tabii ki bütünleşme çabasının altındaki asıl motivasyon savaş sonrası Avrupa'yı kalkındırmayı hedefleyen Marshall yardımlarından yararlanma gayretidir. 1950 ile 1953 yılları arasında 237 milyon dolarlık yardım alınmıştır. Bu rakam ilerleyen yıllarda daha yükselmiştir. Alınan yardımların tümü hibe olmayıp bir kısmı kredi olarak alınmıştır. Kısaca 1950'li yıllara Cumhuriyetin ilk yıllarında en temel

ekonomik prensip olan denk bütçeden feragat edildiği görülmektedir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004).

1950'li yıllar Türkiye açısından hem ekonomik hem de siyasal olarak liberalizasyon anlamı taşımaktadır. Türkiye, hem maliye hem de para politikası olarak genişleyici uygulamalar içerisindedir. Sanayiden beklenen atılımın gelmemesi ülkenin tarımsal potansiyeline yönelik bir beklenti doğurmuştur. Tarıma teşvik paketleri uygulanmış ve tarımsal üretimin modernizasyonu (makineleşmesi) hedeflenmiştir. Traktör sayısı kısa sürede yaklaşık 10 katına çıkmıştır. Bu dönemde devletin topraklarının bir kısmı tarım yapılması için çifçiye dağıtılmış, gizli işsiz olarak görünen toplumun bir kısmı işgücüne dahil edilmişti. Tarımsal üretimi arttıracak ve çiftçinin karını dengeleyecek kooperatifleşme, depolama vb. faaliyetler desteklenmiştir. Ziraat bankası aracılığıyla çiftçinin kredi ihtiyacı büyük oranda karşılanmıştır. Bu politikaların sonucu olarak 1950'li yıllarda tarımsal üretim ve verimlilik büyük ölçüde artmıştır (Takım, 2012) Bu dönemde sanayi yatırımlarında da bir artış olduğu görülmektedir, tarımdaki artışın etkisi ile dokuma ve şeker fabrikalarındaki üretim de artmıştır. Ayrıca, demir ve bakır üretiminde de artış gözlenmektedir. Bu dönemde dikkat çeken bir husus bulunmaktadır. Her ne kadar liberalizasyonu hedefleyen bir dönem olsa da devlet ekonomideki payının azalmadığı görülmektedir. Özellikle tarım alanında açılan Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ile devlet ekonomideki payını sürdürmektedir (Şener, 2005).

1950'li yılların maliye politikasını para politikasından bağımsız olarak incelemek uygun olmayacaktır. Bu dönemde uygulanan genişleyici maliye politikalarının finansmanını genişleyici para politikaları ve dış krediler karşılamaktadır. Bu doğrultuğu maliye politikaları ve para politikasını beraber ele almak uygun olacaktır. İkinci dünya savaşı sırasında yükselen enflasyon 1945-1950 yılları arasında dizgineşmiş olsa da, 1950'li yıllarda tekrar baş göstermiştir. 1954 sonrasında Türkiye ekonomisinde uzun süre kalıcı bir enflasyon sorunu yaşanacağı belli olmaya başlamıştır. Kötüye giden ekonomik durum 1958'deki istikrar programı ile dizginlenmeye çalışılmıştır, özellikle enflasyon üzerine durulduğu görülmektedir. Bu dönemdeki enflasyon sorununun asıl sebebi, emisyon ve dış krediler aracılığıyla arttırılan para arzının negatif etkilerini dizginleyecek olan üretim artışına 1954 sonrasında ulaşılamamış olmasıdır (Eroğlu: 2003: 147-206). Bu dönemde toplam krediler arasında devletin payı hızla artmış, KİT'lerin zararları kredilerle karşılanmaya çalışılmıştır. Artan enflasyon sonucunda karaborsacılık, mal kıtlıkları ve

kuyruklar boy göstermiştir. Bu dönemde yaşanan bir diğer sorun ise ithal ürünlere olan talebin artması sonucunda dış ticaret açığının oluşması ve son dönemlere doğru giderek artmasıdır (Takım, 2012).

Sonuç olarak, 1950'li yıllar Türkiye ekonomisi tarımsaldaki makineleşme ve teşvik politikalarının getirdiği üretim artışı ile iyi bir başlangıç yapmış ancak bu politikaların getirdiği mali baskıların etkisiyle ağır bir ekonomik bunalım ile sonuçlanmıştır. Liberal politikalara verilen öneme rağmen devlet harcamalarının azalmadığı, beklenen dış sermayenin ülkeye çekilemediği, ithal ürünlere olan talebin devamlı arttığı, genişleyici maliye politikalarının emisyon artışları ve dış kredilerle karşılanmaya çalışıldığı bir atmosferde kaçınılmaz olarak enflasyon ve dış ticaret açığı ile yüzleşilmek durumunda kalmıştır. Bu dönemde ülke ekonomisi iki tane devalüasyon atlatmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004).

1960'lara ilerlendiğinde dünyada tekrar konuşulmaya başlanan Keynesyen politikaların etkisiyle ülkemizde de "sosyal devlet" anlayışının hakim olmaya başladığı görülmektedir. Anayasa değişikliğinde dahi vurgulanan bu kavram, ekonomik anlamda karma bir anlayış taşımaktadır. 1960'lı ile 1980 arasındaki dönem ekonomik olarak benzer politikalar izlendiği için beraber değerlendirilmelidir. Bu dönemde 10 yılda bir (1960, 1970 ve 1980) devresel krizlerin olduğu ve istikrar tedbirleriyle ekonomin düzenlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Her krizin peşinden bir devalüasyon olduğu bu dönemde enflasyon iyice kronikleşmiştir. Bununla birlikte, 1961 yılında 5 milyar dolar civarlarında olan gayrisafi milli hasıla, 20 yılın sonunda 81 milyar dolar düzeylerine çıkmıştır. Yıllık ortalama büyüme rakamı %5,5 dolaylarındadır. Bununla birlikte enflasyon %1.6'lardan, %56.8 kadar ulaşmıştır. Bu fiyat artışının altında 1970'lerdeki genişleyici para politikası ve tüm dünyada hissedilen petrol krizi yatmaktadır. 1950'lerde olduğu gibi 1960'larda da dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. 1977 yılında 4 milyar dolar ile rekor bir seviyeye ulaşmıştır. 1960'larda 558 milyon dolar olan dış borç stoğu, 1979'da 9 milyar doları aşmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004).

1960-1980 döneminin ekonomik olarak bir diğer belirleyici ögesi, kalkınma planlarıdır. Türkiye bu dönemde tekrar planlı ekonomiye geçmiş ve 1963 yılında ilk plan uygulamaya konulmuştur. Toplamda 4 adet plan bulunmaktadır. Bu planlardan ilk ikisi nispeten başarılı olmuş, enflasyonu dizginlerken aynı zamanda %7 gibi hızlı bir büyüme

oranı yakalanmıştır. Bu iki plan sırasında daraltıcı maliye politikası uygulanmış ve denk bütçe ilkesine sağdık kalınmıştır. Üçüncü plan sırasında da genel olarak denk bütçe ilkesine sağdık kalınsa da dönemin konjantürel sorunları nedeniyle devlet harcamaları artış eğilimindedir. Son plan döneminde vergi gelirlerinin yetersiz kalmasına rağmen kamu harcamalarının azaltılamıyor olması bütçe açığının önlenememesi ile sonuçlanmıştır. Hazırlanan planlarda sosyal adalet ön planda tutulmuş olsa da uygulanan maliye politikaları sonucunda ücretli çalışanlar üzerindeki vergi yükü giderek artmakta ve gelir dağılımındaki adaletsizlik yükselmektedir. Özellikle 1970'lerde emlak vergisi gibi yeni vergiler uygulamaya konulsa da, vergi gelirlerinde gereken artışa ulaşılması mümkün olmamış ve denk bütçe yaklaşımı bir kez daha terk edilerek borçlanma yeni bir kamu kaynağı olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, son iki planı başarılı kabul edilmemektedir. Özellikle son plan döneminde uluslararası ekonomik konjantürün de etkisiyle bütçe açığı her geçen gün tırmanmakta ve açığın finansmanı için Merkez Bankası kaynaklarına ve dış borçlara bel bağlanmaktadır. Sonuç olarak genişleyici maliye politikasına geçilen son iki plan döneminde bütçe açığını finanse eden birinci kaynak olan genişleyici para politikası rekor enflasyon ile sonuçlanmış, ikinci kaynak olan dış borç ise devasa bir büyüklüğe ulaşmıştır (Takım, 2012).

1960-1980 dönemi Türkiye ekonomisini yorumlarken, maliye politikasının devletin sosyo-ekonomik hedeflerinin gerçekleştirilmesinin en önmeli aracı olarak değerlendirildiğini vurgulamak gerekir. Planlı kalkınmanın devlet müdahalesi olmadan gerçekleştirilmesi oldukça zor bir süreçtir. Bu nedenle sosyal adalet ve kalkınma hedefine yönelik maliye politikaları uygulanmaya çalışılsa da vergi yükündeki adaletsizlik ve enflasyonun tırmandığı bu dönemde politikaların hedeflenene ulaşmaktan çok uzak olduğu görülmektedir.

Sonuç itibarıyla Cumhuriyetin ilk yıllarından 1980'lere kadar Türkiye ekonomisinin ve özelden de maliye politikalarının uluslararası ekonomi literatüründeki gelişmelerle paralel gittiğini söylemek mümkündür. İlk yıllarda dünyadaki politikalarla da uyumlu olarak liberal görüşler / klasik iktisat anlayışı hakim olmuş ve devlet mali disiplini sağlayarak, yatırımlar haricinde dış kaynaklara başvurmamıştır. 1929 yıllara gelindiğinde büyük buhranın etkisiyle devletçi politikalar ön plana çıkmaya başlamış, devlet eliyle sanayileşme hamleleri görülmüştür. Bununla birlikte aynı dönemde mali disipline uyulmaya gayret edilmiştir. İkinci dünya savaşı yıllarına gelindiğinde artan savaş tehdidi

devlet harcamalarının ve vergi yükünün artması ile sonuçlanmıştır. Devletin ekonomide yoğun olarak etkili olduğu görülen bu dönemin sonunda dünya konjantürü ile uyumlu olarak liberal politikalar izlenmeye başlanmıştır. 1950'lilerin başında tarım teşvikleri ve gelen dış yardımlar aracılığıyla ekonomi refaha kavuşsa da akabinde tüm liberal eğilimlere rağmen devam eden mali genişleme parasal genişleme ile finanse edilmiş ve enflasyon tırmanmıştır. 1960'lara gelindiğinde dünyadaki trendlerin de etkisiyle kalkınma planları ve devletçi anlayış tekrar benimsenmiştir. 1960-1970'li yıllarda nispeten başarılı bir ekonomik performans sergilense de ikinci 10 yıllık dönemde, kalkınma planlarının getirdiği mali yükler, vergi gelirlerinde gerekli artışlar sağlanamadığı için emisyon ve dış borç ile karşılanmaya çalışılmış. Petrol krizi gibi uluslararası gelişmelerin de etkisiyle ekonomik kötüleşme artmış, enflasyon ve dış borç rekor rakamlara tırmanmıştır. Özetle Türkiye ekonomisi 1923-1980 döneminde iktisat literatürüne paralel olarak liberal ve keynesyen dönemlerden geçmiştir. Bununla birlikte denk bütçe anlayışının benimsendiği liberal dönemlerde dahi maliye politikasının önemini koruduğunu söylemek hatalı olmayacaktır.

4.1.2. 1980-2002 Dönemi

Küreselleşme kavramının ortaya çıktığı ve hızla yaygınlaştığı bir dönem olarak 1980'ler hem Türkiye hem de dünya açısından oldukça kaydadeğerdir. Türk lirasının konvertibilitesinden, IMF ile imzalaanan istikrar anlaşmalarına, KİT'lerin özelleştirilmesinden ihracat teşviklerinden kadar bu dönemde rastlanan politikalar liberal temellere dayanmaktadır. Temel hedef dünya ile entegre olmuş, ihracat ile kalkınan bir Türkiye'dir. 2001 krizi ile sonuçlanan bu dönemin ekomi politikaları maliye poltikalarına özel bir önem atfedilerek bu kısımda incelenecektir.

1980-2002 dönemi iktisadi olarak şühesiz ki 24 Ocak kararları ile başlamıştır. Temel felsefesi devlet müdahalesini en aza indirmek olan bu istikrar programı idari kararlarla değil piyasa mekanizması aracılığıyla işleyen bir ekonomi hedeflemektedir. Dışa kapalı olan değil, dünya sermayesi ile bütünleşen bir ekonomi arzulanmakta, yabancı sermayeye girişleri için kapılar sonuna kadar açılmaktadır. İthal ikameci politikalar yerine ihracata dayanan politikalar önemsenmekte, büyümenin temel unsuru ihracat olarak belirlenmektedir. Kamunun fiyat denetimlerinden uzak durması ve ekonomideki payının küçülmesi istenmektedir. 24 Ocak istikrar programı aslında IMF destekli bir program olup; o dönemlerde dünyada uygulanan faizlerin yükseltilmesi, sıkı para ve maliye politikası

uygulanması, ücretlerinin kontrol altında tutulması, kamu mallarına zam yapılması, kamunun piyasadaki varlığının azaltılarak özel sektörün ön plana çıkarılması gibi politikalar içermektedir. 24 Ocak kararlarından sonra türk lirası önemli ölçüde devalüe edilmiş, kamu malları zamlanmış, bankacılık faaliyetleri serbestleştirilmiş ve diğer finansal faaliyetler teşvik edilmiş, sendikal faaliyetler ve işçi hareketleri kontrol altına alınmaya çalışılmış, ihracat teşviki amacıyla vergi indirimleri ve sübvansiyonlar uygulanmış kredi kolaylıkları sağlanmış, yabancı sermaye desteklenmiştir. Bu dönemde Türkiye'deki finansal piyasalarında geliştiği görülmektedir. 1981 yılında Sermaya Piyasası Kurulu, 1986'da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kuruldu. Aynı yıl Merkez Bankası tarafından bankalar arası piyasa açılmış ve açık piyasa işlemleri başlatılmıştır (Öztürk ve Yakışır, 2005).

1980'li yıllarda Türkiye ekonomisinde dönemin modern iktisat yaklaşımları takip edilerek, ekonomik sorunlar azaltılmaya çalışılsa da yeni yapısal problemlerin doğduğu görülmektedir. 1990'lara doğru gelindiğinde güçlü olmayan ekonomik yapıya rağmen aşırı liberalleşme ülke ekonomisini dışsal etkilere daha hassas hale getirmiştir. 1990'lara doğru kamu kesimi açıkları artmış, uygulanan teşvik programları sonrasında vergi gelirleri iç borçları dahi karşılamayacak seviyelere inmiş, likidite açıkları görülmüştür. Merkez bankası kaynaklarına sıkça başvurulması sonucunda kronikleşen enflasyon daha da ciddi boyutlara ulaşarak üç haneli rakamlara doğru tırmanmıştır. IMF ile 3 adet stand-by anlaşması yapılan bu dönemde ayrıca vergi yükü ücretli çalışanlar üzerine binmiş, ciddi sosyal sorunlar oluşmuştur. Özel sektör kendisine tanınan tüm imkanlara rağmen verimli yatırımlar yapamamıştır. Piyasada yüksek oranda dolarizasyon görülmektedir. Bu kapsamda kötüleşen ekonomiyi krizden kurtarmak amacıyla 5 Nisan 1994'de yeni bir istikrar programı açıklanmıştır (Yeldan, 2013: 150-202).

5 Nisan Kararları olarak adlandırılan ekonomik istikrar programı kapsamında, KİT'lerin ürettiği mal ve hizmetler yüksek oranda zamlanmış, %139 devalüasyon yapılmış, tarımda destek alımları azaltılmış, tekel ürünleri ve akaryakıtta vergiler yükseltilmiş, bir defaya mahsus emlak vergisi vb.ek vergi uygulamaları başlatılmıştır. 5 Nisan kararları sonrasında kamu açıkları azalmış, döviz kurundaki yükselme ihracatı arttırmış ve cari denge fazla vermiştir. Ekonomide bu dönemde kısa süreli bir toparlanma yaşanmış olsa da genel bir başarı elde edilememiş, Türkiye yapısal sorunları ile birlikte yol almaya devam etmiştir (Öztürk ve Yakışır, 2005).

1990'lı yılların devamı Türkiye benzeri gelişmekte olan ülkeler için likidite krizleri ile geçmiştir. Dış finansman bulmanın zor olduğu bu yıllarda, kamu kesiminin finansman açığını karşılamak imkansız hale gelmiş, enflasyon sebebiyle para politikasının kullanımı da kısıtlanmıştır. Asya ve Rusya krizleri, enflasyonun %100'e ulaşması, iç borcun döndürülemez duruma gelmesi gibi gelişmelerin akabinde 1997 yılının ekonomik olumsuzlukların doruk noktasına ulaştığı bir yıl olmuştur. 1999 yılına gelindiğinde, enflasyon %70'lerde, bütçe açıkları katlanılmaz boyutlarda, faiz oranları ise %100'ün üzerindedir. Görüleceği üzere türkiyedeki ekonomik atmosfer boğucu olmanın ötesine geçmiş katlanılmaz bir boyut almıştır. Bu doğrultuda IMF ile "Yakın İzleme Anlaşması" yapılmış, sıkı para ve maliye politikası bir kez daha hedeflenmiştir. Bu program ile enflasyonu düşürme amacıyla birbiriyle uyum içinde para, maliye ve kur politikalarının uygulanmasına geçilmiştir. Diğer bir ifadeyle klasik daraltıcı para ve maliye politikalarının yanında enflasyonist beklentileri azaltmaya yardımcı araç olarak kur çapası kullanılmıştır. 2000 li yılların başında enflasyon %35'lere çekilmeye başlanmışsa da hedeflenen %25'e ulaşması mümkün olmamıştır. Kur çapası nedeniyle enflasyon oranı altında değerlendirilen kur türk lirasının değerlendirilmesine neden olmuş bu da cari işlemler açığını arttırmıştır. Aynı dönemde sıcak paranın kaçıışı sonrasında likidite ihtiyacı tekrar tırmanmış, IMF'in 7,5 milyar dolarlık ek rezervi bir miktar rahatlama sağlanmıştır. Ancak 2001 yılına geldiğinde hem siyasal hem de spekülasyon bir likidite krizi daha yaşanmış ve Türkiye ekonomisi ekonomi daha fazla dayanamayarak tarihinin en büyük kızı ile yüzleşmek durumunda kalmıştır (Yeldan, 2013: 150-202).

4.1.3. 2002-2016 Dönemi

Hiç kuşkusuz ki 2001 krizi Türkiye ekonomisinde önemli bir milattır. İkinci Dünya savaşı sırasında başlaya ve birtürlü sonu gelmeyen ekonomik sıkıntıların büyük bir biçimde yaşandığı kriz Türkiye tarihinde sadece ekonomik olarak değil, sosyo kültürel olarak da derin izler bırakmıştır. Bu bölümde kriz sonrası yaşanan toparlanma süreci ve günümüzde kadar gelen ekonomik politilalar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Bu çalışmanın genel konusu maliye politikası olsa da dönem sadece maliye politikası özelinde değil, genel bir ekonomik bakış açısıyla ele alınacaktır.

2001 krizi sonrasında Türkiye'de IMF in gösterdiği hedefler doğrultusunda Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmıştır. Bu programın temel hedefi Kriz sonrasında

temel hedef ekonomiyi stabilize etmektir. Araştırmacılar, bu stabilizasyon hedefinin üç ayağı olduğunu belirtmektedir. Bunlar, neredeyse son 20 yıldır açık veren devlet bütçesini kontrol altına almak, bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve son olarak da para politikasının devletin bütçe açığının kontrolü yerine enflasyon hedeflemesinde kullanılması olarak özetlenebilir (Akkay ve Gürkaynak, 2012) Görüleceği üzere bu dönemde sadece para politikası veya sadece maliye politikası üzerinden hedefler konulmamıştır. Topyekün bir düzenleme ve düzeltme hedefi güdülmüştür. Şüphesiz ki Türkiye ekonomisi bu dönemde en iyi performansı sergilemiş ve bu üç hedefin üçüne de ulaşmayı başarmıştır.

2001 ve 2006 arasındaki dönemi yapısal reform dönemi olarak düşünebiliriz. Türkiye bu dönemde yıllardır devam sorunlarının üzerine gitmiş ve uzun süredir ihtiyaç duyduğu yapısal reformları hayata geçirmiştir. Bu reformlardan ilki merkez bankasının bağımsızlığıdır. Kriz öncesinde merkez bankası kanununda amacı üç sayfadan oluşmaktadır. Kriz sonrasında merkez bankasına sadece fiyat istikrarı hedefi konulmuştur. Bununla birlikte merkez bankasını araç bağımsızlığı tanınmıştır. Araç bağımsızlığı fiyat istikrarı hedefi doğrultusunda alınacak önlemleri yönelik kararı merkez bankasına bırakmaktadır. Ayrıca önceki yıllarda enflasyon hedeflemesi sırasında çapa olarak kullanılan döviz kuru, bu dönemde serbest bırakılmıştır (Özatay, 2009).

Diğer bir reform bankacılık sektöründe gerçekleşmiştir. Bankacılık kanununda yapılan değişikliklerle, banka hortumlamalarının önüne geçmek için holding bankacılığı engellenmiş, kamu bankaları bankacılık kanuna tabi olmuştur. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Ayrıca kamu bankalarının devletin teşvik programlarını zararına yürütmesinin ve enflasyon hedeflemesinin kamu bankaları aracılığıyla yapılmasını önüne geçilmiştir. Bu düzenlemeler sonrasında Türkiye'de bankacılık sektörü hem büyümüş, hem de karlılığı artmıştır. Ayrıca bu sıkı bir şekilde denetlenen bankacılık piyasası Türkiye'nin morage krizi gibi kredilerden kaynaklanan finansal krizleri rakip ülkelere göre daha hafif atlatmasına ön ayak olmuştur (Yiğitoğlu, 2005).

Son reform maliye politikasında gerçekleşmiştir. Son 20 yıldır düzenli açık veren devlet bütçesinin disipline edilmesi gerektiği aşikardır. Ayrıca devletin inandırıcılığının ve şeffaflığının artırılması gerektiği kriz sonrasında daha da belirgin hale gelmiştir. Bu kapsamda yapılan düzenlemelerden biri KİT'lerin zarar etmesinin yasaklanmasıdır. Bu

uygulama KİT'lerin fiyatlarını kendilerinin belirlemesi anlamını taşımaktadır. Bir başka uygulama borçlanma ile ilgidir. Kriz öncesinde borçlar Hazine'nin yönetemeyeceği boyuta ulaşmıştır. Yapılan değişiklik ile Hazinesinin altı ayda bir meclise hesap vermesi ve borçlanma yapacağını 3 ay öncesinde duyurması zorunlu tutulmuştur. Ayrıca bedelleri ödenmemiyorsa kamusallaştırma yapılmamasına karar verilmiştir. Bütçe dışındaki fonlar kapatılmış ve bürçeler orta vadeli planlara dayandırılmıştır. Hükümetlerin bütçe üzerindeki esneklik payları azaltılmış, kalemler arasındaki geçişler yasaklanmıştır. Bütçenin yılbaşında kurumlara dağıtılması uygulamasından vazgeçilmiş ve bütçe hazinede tutulmuştur. Bu durum Hazineye vade avantajı sağlamıştır. Son olarak kamu ihale kanunu güncellenerek şeffaflık arttırılmaya çalışılmıştır (Erdönmez, 2003). Maliye politikasında ki değişiklikler sadece politikaların işleyişiyle alakalı değildir. Devletin ekonomi içindeki payı da azaltılmaya çalışılmıştır. Bazı büyük kamu iktisadi teşebbüsleri özelleştirilmiş, tarım ürünlerinin fiyatlarına devletin müdahalesi önlenmiştir. Kısaca devletin piyasalarda aktör olarak değil, rekabeti düzenleyen üst kurullar aracılığıyla kontrolü sağlayan bir mekanizma olarak yer alması için çaba gösterilmiştir.

Ekonominin ihtiyaç duyduğu yapısal reformlar sonucunda 2002-2006 dönemi Türkiye için çok iyi gitmiş, ülke ortalama %7 büyümüştür. 2007 sonrasında aynı yüksek büyüme performansı devam etmemiştir. 2007-2011 arasında büyüme oranı %4'e gerilemiştir. Tabi ki bu süreçte tüm dünyayı etkisi altına alan mortgage krizinin yansımaları atlanmamalıdır. Bu dönemin dikkat çeken bir diğer ekonomik özelliği ise cari açık problemidir. Aslında cari açık diğer birçok yapısal problem gibi uzun süredir, Türkiye ekonomisinin belirgin bir özelliğidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, Türkiye'nin yapısal reformları sonrasında birçok problemini çözmüş olduğu halde cari açık probleminin devam ediyor olmasıdır. Yıldız Akkay ve Refet S. Gürkaynak (2012) araştırmalarında cari açığın önceki dönemlerde bütçe açığı nedeniyle oluştuğunun düşünülüğünü ancak son yıllarda bütçe disiplinine rağmen cari açığın önlenmesi konusunda ilerlenememiş olmasını bir belirsizlik olarak değerlendirmektedir. Aynı araştırmada cari açığın ayrıca bir vergi geliri doğurduğu da vurgulanmaktadır. Cari açığın artışı ile birlikte, ithalat üzerindeki vergiler de artmakta bu sayede vergi gelirleri yükselmektedir. Özetle kronikleşen bir ekonomik problem aynı zamanda mali kaynak yaratmaktadır. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer ekonomik unsur ise bankaların kredi hacimlerindeki genişlemedir. Devletin denk bütçesini koruduğu bu dönemde, özel sektörün borçlarının yükseldiği yorumu yapılabilir. Günümüze çok yakın bir dönem olduğu için bu

dönemin ekonomik analizini yapmak çok kolay değildir, bununla birlikte ülkemizin dikkat çeken bir cari açık ve borç problemi olduğu söylenebilir.

Özetle, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar Türkiye ekonomisinin oldukça zorlu sınavlardan geçtiğini söylemek doğru olacaktır. İkinci Dünya savaşı yıllarından 2002'ye gelene kadar kısmen baharlar yaşasa da ekonomideki genel atmosferin karamsar olduğunu söylenebilir. Tarihimizin en büyük sosyo-ekonomik olaylarından biri olan 2001 krizi sonrasında ekonomimizde uzun süredir çözüm aranan yapısal sorunlarla başa çıkılmış ve rahat bir nefes alınmış olsa da, son dönemlerde nedeni tam olarak tespit edilemeyen ve daha önce karşılaşmadığımız ekonomik olumsuzluklar gözlenmektedir. Bu süreçte yeni yapısal sorunlar doğması ihtimaline karşı gerekli tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisinde Cumhuriyetin kurulduğu ilk günlerden günümüzde kadar olan süreçte dünyadaki politika döngüleriyle uyumlu olarak liberal ve devletçi görüşler arasında gitgeller yaşandığı görülmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Her ne kadar liberal ekonomik politikaların sıkı sıkı benimsendiği dönemler olsa da, Türkiye ekonomisinde devletin mali politikaları hiçbir zaman önemini yitirmemiştir. Devlet ekonominin en önemli liberal olduğu dönemlerde bile piyasada aktif bir aktör olarak görülmektedir. Bu nedenle ülkemizde maliye politikalarının etkilerini doğru analiz edebilmemiz son derece elzemdir. Son dönemlerde ekonomi literatüründe mali genişlemelerin çıktığı düzeyinde yarattığı etkinin ülkelere ve ekonomik konjonktüre göre değişiklik gösterdiği konusu üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Doğru maliye politikaları uygulayabilmemiz için maliye politikalarının etkilerinin mühendisliğini doğru yapıyor olmamız gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın son bölümünde 2002-2016 yılları için Türkiye ekonomisindeki mali çarpanın değeri Nicoletta Batini, Luc Eyraud ve Anke Weber (2014) tarafından ortaya atılan Kova Yaklaşımı ile ölçülmeye çalışılacaktır. Bulguların Türkiye için yapılan diğer çalışmalarla kıyaslanması ve metodun işlevliliğinin yorumlanması hedeflenmektedir.

4.2. Türkiye’de Mali Çarpan ve Kova Yaklaşımı

1930’larda sanayileşmiş batılı devletlerarasında hızla yayılan 20. yüzyılın en büyük ekonomik buhranı, Adam Smith’in başlattığı Klasik İktisadi Ekolü temelinden sarsmıştır. John Maynard Keynes (1936), Adam Smith’in bahsettiği dengenin uzun dönemli olduğunu

vurgulayarak kısa vadede piyasayı dengede tutmak için devlet müdahalesinin zorunlu olduğunu savunmuştur. Keynes'in fikirleri uzun bir süre boyunca ekonomi çevreleri tarafından destek görmüş ve 1980'li yıllara kadar varlığını farklı yaklaşımlar altında sürdürmüştür. 1980'li yıllarda liberal fikirler tekrar egemen olmuş ve büyük teknolojik ilerlemelerin yaşandığı yeni bir küreselleşme dalgası başlamıştır. Bu dalga, 2007 - 2008 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan, akabinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye sirayet eden mortgage krizine kadar devam etmiştir (McDonough, 2008). Mortgage krizi ile birlikte aynı 1930'lardaki büyük buhran döneminde olduğu gibi piyasalarda devlet müdahalesinin gerekliliği tekrar sorgulanmaya başlanmıştır. Birçok ülke liberal politikalarından uzaklaşarak, piyasadaki talebi canlı tutmaya gayret etmiş ve ivedi mali paketler hazırlayarak harcamalarını arttırmıştır. Ancak modern çağda ekonomideki durgunluğun önlenmesi ve işsizliğin azaltılması için devlet harcamalarının artırılması fikri hala iyi bir çözüm olarak düşünülse de, 1930'larda olduğu gibi basit bir metot olarak algılandığını iddia etmek hatalı olacaktır (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012).

Maliye politikalarına ve mali çarpana yönelik yaklaşımlar son dönemlerde özellikle de 2008 mortgage krizi sonrasında oldukça farklılaşmıştır. 1980'lere kadar olan çalışmalarda üzerinde durulan konu, maliye politikalarının piyasada yaratacağı etkinin pozitif mi yoksa negatif mi olacağı sorusudur. Keynesyen görüşe göre devlet harcamalarındaki artışın piyasayı canlandırarak toplam çıktıyı arttıracak, neo-klasik görüşe göre ise negatif bir gelir etkisi yaratarak bireylerin harcamalarının devlet harcamalarındaki artış miktarından daha fazla azalması ile sonuçlanacak ve toplam çıktı düzeyinin azalmasına yol açacaktır (Barro, 1989). Literatürde bu durum dışlama etkisi (crowding-out) olarak adlandırılmaktadır. Maliye politikasının etkinliği, iktisat literatüründe 1930'lu yıllardan 1980'li yıllara kadar temel tartışma konusu olmuştur. 1980 sonrasında ise literatürdeki tartışma maliye politikasının mutlak etkinliği veya etkinsizliği üzerine değil mali çarpanın değeri ve bu değerın zamana ve mekana göre değişkenliği üzerine odaklanmıştır. 2008 mortgage krizi ile tartışma daha da derinleşmiş ve son dönemlerde ekonomi literatüründe en çok araştırılan konulardan biri haline gelmiştir.

Birçok iktisatçı krizden çıkış yolu olarak devlet harcamalarının artırılması yönündeki reçetenin her ülkeye doğrudan uygulanamayacağı hususunda hemfikirdir (Blanchard ve Leigh, 2013). Ülkelerin ekonomilerinin birbirinden farklı dinamikler üzerine

kurulu olduğu dikkate alındığında mali çarpanın, her ekonomide aynı oranda pozitif bir etkisi olduğunu varsaymak mümkün değildir (Corsetti, Meier ve Muller, 2012). Ilzetzki, Mendoza ve Vegh (2011) 44 ülkeden oluşan veri seti ile yaptıkları ampirik analizde mali çarpanın ülkelere göre farklılaştığını göstermiştir. Roberto Perotti tarafından 2004 yılında yapılan araştırmada vektör otoregresif model aracılığıyla 5 OECD ülkesinde maliye politikasının GSYİH, enflasyon ve faiz üzerindeki etkisi incelenmiştir. Anja Baum, Marcos Poplawski-Ribeiro ve Anke Weber tarafından 2012'de İtalya haricindeki G7 ekonomileri için ülke bazında mali çarpan ve ekonomik konjantür arasındaki ilişki araştırılmıştır. Tüm bu çalışmalarda mali çarpanın farklı ülkelerde farklı değerler aldığı ispatlanmaktadır.

Bununla birlikte mali çarpanın sadece farklı ülkelerde değil aynı ekonomi içerisinde dahi farklı ölçülebildiği son dönemdeki akademik çalışmalarda ispatlanmaktadır. Auerbach ve Gorodnichenko (2012) yaptıkları ampirik çalışmada Amerikan ekonomisinde mali çarpanın durgunluk dönemlerinde daha yüksek bir değer aldığını Yumuşak Geçişli Vektör Otoregresif (STVAR - Smooth Transition Vector Autoregression) Modeli kullanarak ortaya koymuştur. Hernandez de Cos ve Moral-Benito (2013) İspanya için mali çarpanı VAR analizi kriz dönemlerinde 4; normal zamanlarda ise 0.6 olarak tahmin etmiştir. Benzer başka bir çalışmada, Robert E. Hall (2009) ABD'de II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı sırasında mali çarpanı vektör otoregresif modeller aracılığıyla 0.7 ila 1.0 aralığında tahmin etmiştir.

Görüleceği üzere, güncel literatür mali çarpanın mekana ve zamana göre farklılık göstereceğini kanıtlama gayreti içindedir. Bu doğrultuda mali çarpanın değerini bilmeden ülkeler için kamu harcamalarına dayalı krizden çıkış reçeteleri uygulamak; halihazırda kırılgan olan ekonomilerin daha da çıkmaza girmesiyle sonuçlanabilir. Dolayısıyla mali çarpanın değerinin belirlenmesi ekonomi yönetimi açısından son derece önemlidir. Bununla birlikte, mali çarpanı hesaplamak oldukça zor ve karmaşık bir işlemdir.

Güncel akademik çalışmalarda, mali çarpanın değeri tahmin edilmeye çalışılırken model tabanlı yaklaşımların veya varyans analizine dayalı istatistiksel metotların kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Neo Keynesyen modellerde sıklıkla Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE - Dynamic Stochastic General Equilibrium Models) analizi kullanıldığı gözlenmektedir. Bu yöntem, ekonomi teorisinin kurumsal çerçevesine yakın

olduğundan ve saf istatistiksel analizlerde ortaya çıkan yorumlama güçlüklerinden uzak durulmasını sağladığından birçok araştırmacı tarafından tercih edilmektedir. Araştırmacılar, Dinamik Stokastik Genel Denge modellerinde reel ekonomiye dayalı varsayımlar kullanıldığından bulguların yorumlanmasında oldukça güçlü sonuçlar ortaya çıktığını vurgulamaktadırlar (Ganelli ve Tervala, 2016) Bununla birlikte, Mortgage krizi öncesinde maliye politikalarının toplam çıktı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların birçoğunda doğrusal (linear) VAR modelleri kullanıldığı gözlemlenmektedir. Vektör otoregresyon (VAR) modelleri çoklu zaman serileri arasındaki ilişkiyi ve karşılıklı bağımlılığı ekonometrik olarak analiz etmektedir. Bir vektör otoregresyon modelinde yer alan tüm değişkenler, modeldeki değişkenin kendi gecikmeleri ve diğer tüm değişkenlerin gecikmelerine bağlıdır. Vektör otoregresyon analizinin teoriden bağımsız olması sebebiyle yapısal modellerin tanımlama kısıtlarının yol açtığı zorlukları bertaraf ettiği düşünülmektedir. Mali çarpanla ilgili yapılan araştırmalarda Doğrusal VAR, Threshold VAR (TVAR) ve Yumuşak Geçişli VAR (STVAR - Smooth Transition Vector Autoregression) analizlerine sıklıkla başvurulmaktadır.

Birçok avantajları bulunmasına rağmen Dinamik Stokastik Genel Denge ve Vektör Otoregresyon Modelleri oldukça detaylı analizlere dayanan zorlu yöntemlerdir. Dinamik Stokastik Genel Denge Modellerinde tanımlama ve varsayımsal zorluluklar yaşanırken, Vektör Otoregresyon (VAR) Modellerde ise istatistiki verilerin yetersizliği sorun oluşturabilmektedir. Bu metotlarda araştırma yapabilmek için ekonomi literatürünün kurumsal çerçevesine hakim olmak ayrıca istatistiki verilerin mevcut ve sağlıklı olması gerekli koşullardır. Ancak her ekonomide istatistiki verilerin kapsamlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu makroekonomik göstergelerin ne kadar kapsamlı olduğu tartışmalı bir husustur. Bu sebeple Uluslararası Para Fonu (IMF) 2014 yılında Kova Yaklaşımı'nı (Bucket Approach) ortaya atarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde son derece basit bir şekilde mali çarpanın hesaplanmasını sağlamaya çalışmıştır (Batini, Eyraud ve Weber, 2014).

Bu çalışmada, Kova Yaklaşımı kullanılarak 2002-2016 yıllarında Türkiye ekonomisindeki mali çarpanın büyüklüğü ölçülecek ve bulgular farklı yöntemler kullanan araştırmaların sonuçları ile kıyaslanacaktır. Kova yaklaşımın tercih edilmiş olmasının

sebebi hem kolay bir metot olması hem de daha önce Türkiye için bu yaklaşımı kullanarak bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

4.2.1. Kova Yaklaşımının Birinci Adımı: Göstergelerin Ölçülmesi

Son dönemlerdeki bilimsel çalışmaların gösterdiği üzere mali çarpan zamana ve ülkeye göre farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle, evrensel çarpanların sistematik kullanımından kaçınılması ve bunun yerine, her ülke ve dönem özelinde incelenen ve tespit edilen mali çarpan değerleri baz alınarak politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte istatistiki verilerin yetersizliği ve tanımlama zorlukları gibi nedenlerle mevcut bilimsel yöntemlerle mali çarpanı hesaplamak özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için oldukça güç bir süreçtir. Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber (2014) yılında yayınlanan çalışmalarında, bu sorun için "Kova Yaklaşımı" adıyla basit bir çözüm önermektedir. Araştırmacılar, Kova Yaklaşımını üretirken mali çarpanın değerinin ülkelerin karakteristik ve konjonktürel özelliklerine göre değiştiğini ortaya koyan diğer bilimsel çalışmalardan esinlenmişlerdir.

Bu kapsamda hesaplama üç ana adımda tamamlanmaktadır. Birinci adımda ülkelerin belli başlı karakteristik özellikleri verilen ölçütler altında incelenmekte ve varlıklarının tespiti halinde her özellik için ülkeye bir puan atanmaktadır. Sonraki adımda ülkeler, karakter özelliklerine göre aldıkları toplam puanlar dikkate alınarak kovalara / gruplara ayrılmaktadır. Bu aşamada her grup için normal dönem çarpan değeri atanmaktadır. Üçüncü ve son adımda ise ülke için atanan normal dönem çarpan değerleri ülkenin içinde bulunduğu konjenktürel duruma (iş döngüsü ve para politikası duruşu) göre ölçeklendirilmektedir. Bu sayede büyüme ve kriz dönemlerinde mali çarpanın alacağı değerlerin farklılığı ortaya koyulmaktadır.

İlk adımda ülkelere ekonomilerinin bazı karakteristik özelliklerine göre puan verilmektedir. Bu özellikler Ticaret Serbestliği, İşgücü Piyasası Katılığı, Otomatik Dengeleyicilerin Büyüklüğü, Döviz Kuru Rejiminin Serbestliği, Kamu Borç Stoğunun Büyüklüğü ve Kamu Mali Yönetimin Verimliliğidir. Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber (2014) çalışmalarında her bir karakteristik için ölçütler sunmaktadır. Bu

aşamada söz konusu ölçütler dikkate alınarak, Türkiye ekonomisinin 2002-2006 dönemindeki karakteristiği incelenecektir.

4.2.1.1. Ticaret serbestliği

İthalat eğilimi daha düşük olan ülkeler (yani, yalnızca kısmen ticarete açık olan ülkeler) daha yüksek mali çarpanlara sahip olma eğilimindedir, çünkü ithalat yoluyla yapılan talep kaçığı daha az belirgindir (Barrell ve diğerleri, 2012; Ilzetki ve diğerleri, 2013) Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber (2014) çalışmalarında İthalatın iç talebe oranı yüzde 30'un altında olan ekonomilerin ticaret serbestliğinin düşük olduğunu belirtmektedir. Yaklaşımına göre, ticaret serbestliğinin düşük olması durumunda ülkeye bir puan atanması beklenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Türkiye'nin 2002-2006 yılları arasında harcama yöntemi ile hesaplanan gayrisafi yurtiçi hasıla istatistiği dikkate alınarak, aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Yurtiçi talep devletin nihai tüketim harcamaları, yerleşik hane halkı ve hane halkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların nihai tüketim harcaması, gayrisafi sabit sermaye oluşumu ve stok değişmeleri sütunlarının toplamına eşittir.

Çizelge 4.1. Harcama yöntemiyle gayrisafi yurtiçi hasıla (cari fiyatlarla)

	Gayrisafi yurtiçi hasıla (Bin TL)	Devletin nihai tüketim harcamaları (Bin TL)	Yerleşik hanehalkı ve hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların nihai tüketim harcaması (Bin TL)	Gayrisafi sabit sermaye oluşumu (Bin TL)	Stok değişimleri (Bin TL)	Yurtiçi Talep (Bin TL)
2002	359 358 871	46 479 185	231 290 817	70 474 243	5 864 931	354 109 176
2003	468 015 146	59 448 404	308 606 620	97 573 332	7 606 120	473 234 476
2004	577 023 497	71 779 491	374 914 073	146 656 800	- 1 216 233	592 134 131
2005	673 702 943	82 898 243	431 595 428	179 547 342	2 578 464	696 619 477
2006	789 227 555	102 712 569	491 457 673	226 412 643	6 924 358	827 507 244
2007	880 460 879	118 862 212	551 480 230	247 402 873	5 410 313	923 155 628
2008	994 782 858	136 337 707	612 911 888	267 077 456	20 771 958	1 037 099 009
2009	999 191 848	157 576 388	619 462 058	223 566 234	6 432 113	1 007 036 794
2010	1 160 013 978	173 684 929	731 460 489	288 473 760	24 414 075	1 218 033 253
2011	1 394 477 166	191 075 146	880 851 522	391 383 400	44 651 396	1 507 961 463
2012	1 569 672 115	223 401 702	979 068 044	428 831 788	15 450 556	1 646 752 091
2013	1 809 713 087	255 615 056	1 120 356 921	516 209 715	22 599 973	1 914 781 666
2014	2 044 465 876	288 096 259	1 242 228 534	590 742 457	2 835 013	2 123 902 263
2015	2 338 647 494	324 551 507	1 411 800 255	694 786 860	- 31 499 083	2 399 639 539
2016	2 608 525 749	386 976 636	1 560 518 475	764 661 719	- 28 362 562	2 683 794 268

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Çizelge 4.2. İthalat / yurtiçi talep oranı

	Mal ve hizmet ithalatı (Bin TL)	Yurtiçi talep (Bin TL)	İthalat / Yurtiçi Talep Oranı
2002	51 553 797	354 109 176	0.15
2003	69 339 692	473 234 476	0.15
2004	97 539 766	592 134 131	0.16
2005	116 774 151	696 619 477	0.17
2006	139 576 174	827 507 244	0.17
2007	170 062 715	923 155 628	0.18
2008	201 963 574	1 037 099 009	0.19
2009	140 928 421	1 007 036 794	0.14
2010	185 544 332	1 218 033 253	0.15
2011	240 841 676	1 507 961 463	0.16
2012	236 545 141	1 646 752 091	0.14
2013	251 661 250	1 914 781 666	0.13
2014	242 177 117	2 123 902 263	0.11
2015	207 234 359	2 399 639 539	0.09
2016	198 618 235	2 683 794 268	0.07
Ortalama	170 024 027	1293 717 365	0.13

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Çizelge 3.2'de görüldüğü üzere, Türkiye ekonomisinde 2002-2016 yılları arasında yıllık bazda veya ortalamada toplam ithalat tutarının, yurtiçi talebe oranı eşik olan değerlendirilen %30 rakamının çok altındadır. Bu sebeple ticaret serbestliği karakterine 1 puan atanması gerekmektedir.

4.2.1.2. İşgücü piyasası

Kova yaklaşımında incelenen ikinci özellik işgücü piyasasının esnekliğidir. Araştırmacılara göre daha katı işgücü piyasasına sahip olan ülkelerde, ücretlerdeki esneklik de düşük olacağı için üretimin talep şoklarına vereceği cevap artış eğilimindedir (Cole ve Ohanian, 2004) İşgücü piyasasının katılığını anlayabilmek için ülkedeki işçi sendikalarının gücüne ve işgücü piyasasının hukuki olarak düzenlenmiş olup olmadığına bakılmalıdır. Araştırmacılara göre işgücü piyasasına yönelik endeksler aracılığıyla bu kriter hakkında yorum yapılabilir. Milan Deskar-Škrbić ve Hrvoje Šimović tarafından (2015) yapılan araştırmada, Hırvatistan, Sırbistan ve Slovenya için Kova Yaklaşımı kullanılarak mali çarpan tahmin edilmeye çalışılmıştır. Araştırmacılar bu makalede söz konusu ülkelerdeki işgücü piyasasının esnekliğini, Dünya Bankasının yayınladığı "İşgücü Piyasası Etkinliği"

endeksi ile ölçmüşlerdir. Yazarlara göre endekste 4'ün altında yer alan ülkelerde işgücü piyasası katıdır. İlgili çalışma referans alınarak, Türkiye için ilgili endeksin sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Çizelge 4.3. Dünya bankasının işgücü piyasası etkinliği endeksi

	Dünya Bankası İşgücü Piyasası Etkinliği Endeksi
2002	3.58
2003	3.58
2004	3.58
2005	3.58
2006	3.58
2007	3.60
2008	3.57
2009	3.65
2010	3.57
2011	3.51
2012	3.79
2013	3.74
2014	3.48
2015	3.46
2016	3.39
Ortalama	3.58

Kaynak: Dünya Bankası

Dünya Bankası tarafından yayınlanan endekste, 2002-2006 yıllarında Türkiye'nin skoru yer almamaktadır. Bununla birlikte diğer yıllar incelendiğinde endekste büyük ölçekte değişiklikler olmadığı görülmektedir. Bu sebeple ilgili yıllar için alınacak değer, ortalama olarak kabul edilmiştir. Görüleceği üzere, yıllar bazında da ortalama da Türkiye'nin endeks puanı 4'ün altındadır. Dolayısıyla işgücü piyasası katılımı kriterine 1 puan atanması gerekmektedir.

4.2.1.3. Otomatik dengeleyiciler

Diğer bir karakteristik özellik ise otomatik dengeleyicilerin büyüklüğüdür. Araştırmalara göre daha büyük otomatik stabilizatörler mali çarpanları azaltır, çünkü mekanik olarak transferlerin ve vergilerin otomatik tepkisi başlangıçtaki mali şokun bir kısmını dengeler, böylece GSYİH üzerindeki etkisini azaltır (Dolls, Fuest, ve Peichl, 2012) Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber'e göre (2014) otomatik dengeleyiciler, kamu

harcamalarının nominal GSYİH'ye oranı ile ölçülebilir ve dengeleyiciler oran 0.40'ın altında olduğunda düşük olarak kabul edilmelidir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınan Türkiye'nin 2002-2006 yılları arasında harcama yöntemi ile hesaplanan gayrisafi yurtiçi hasılası istatistiği kullanılarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Çizelge 4.4. Cari fiyatlarla GSYİH ve kamu harcamaları

	Gayrisafi yurtiçi hasıla (Bin TL)	Devletin nihai tüketim harcamaları (Bin TL)	Devlet harcamaları / GSYİH oranı
2002	359 358 871	46 479 185	0.13
2003	468 015 146	59 448 404	0.13
2004	577 023 497	71 779 491	0.12
2005	673 702 943	82 898 243	0.12
2006	789 227 555	102 712 569	0.13
2007	880 460 879	118 862 212	0.13
2008	994 782 858	136 337 707	0.14
2009	999 191 848	157 576 388	0.16
2010	1 160 013 978	173 684 929	0.15
2011	1 394 477 166	191 075 146	0.14
2012	1 569 672 115	223 401 702	0.14
2013	1 809 713 087	255 615 056	0.14
2014	2 044 465 876	288 096 259	0.14
2015	2 338 647 494	324 551 507	0.14
2016	2 608 525 749	386 976 636	0.15
Ortalama	1 244 485 271	174 633 029	0.14

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Yıllar bazında da ortalama da Türkiye'nin devlet harcamalarının GSYİH içindeki payı oldukça düşüktür. Bu karakteristik özellikten de Türkiye ekonomisine 1 puan atanması gerekmektedir.

4.2.1.4. Döviz kuru rejimi

Araştırmalara göre esnek döviz kuru rejimi olan ülkeler daha küçük çarpanlara sahip olma eğilimindedir, çünkü döviz kuru hareketleri isteğe bağlı maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisini dengeler (Born, Juessen ve Mueller, 2013) Bu özellikte döviz kuru rejiminin kontrol edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de 2001 yılında esnek kur rejimine

geçilmiş ve bu rejim günümüze kadar uygulanmıştır. Dolayısıyla bu karakteristikten Türkiye'ye puan verilmeyecektir.

4.2.1.5. Kamu borç stoğu

Kova yaklaşımının önem gösterdiği diğer bir yaklaşım ise kamu borç stokudur. Kamu borcu yüksek olan ülkelerde mali çarpanlar daha düşüktür çünkü ek mali genişleme risk priminde artışa neden olabilir ve özel sektör güvenini azaltabilir, böylece tüketimi ve yatırımı negatif etkiler (Kirchner, Cimadomo ve Hauptmeier, 2010) Araştırmacılara göre gelişmekte olan ülkeler için kamu borç stokunun GSYİH'ya oranı %40'ın altındaysa borç stoku düşük kabul edilebilir. Gelişmiş ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde bu oran değişiklik gösterebilir. Hazine ve Maliye Bakanlığının yayınladığı istatistiklerde yıllık olarak bu oran sunulmaktadır.

Çizelge 4.5. Cari fiyatlarla GSYİH / kamu harcamaları

	Devlet Harcamaları / GSYİH Oranı		Devlet Harcamaları / GSYİH Oranı
2002	59.90	2010	27.37
2003	53.58	2011	20.77
2004	47.57	2012	15.32
2005	40.10	2013	10.90
2006	32.68	2014	9.14
2007	28.16	2015	6.88
2008	26.85	2016	8.40
2009	30.92	Ortalama	27.90

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Görüldüğü üzere borç stokunun GSYİH'ya oranı 2002 ve 2005 yılları arasında %40'ın üstünde seyretmektedir. Ancak ortalamada %27.90 değerine ulaşmaktadır. Kova Yaklaşımında konjenktürel faktörler son adımda dikkate alındığı için bu istatistik yorumlanırken ortalama değer üzerinde durulacaktır. Bu sebeple Türkiye'ye borç stoku karakteristik puanı olarak 1 atanacaktır.

4.2.1.6. Kamu harcaları

Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber (2014), kamu harcama ve gelir yönetiminin etkinliğinin mali çarpanın değerini etkilediğini düşünmektedir. Vergilerin toplanmasındaki zorluklar ve harcama yetersizliklerinin maliye politikasının çıktı üzerindeki etkisini sınırlayabileceği bu sebeple de mali çarpanın düşük olacağı çalışmada vurgulanmaktadır. Ancak bu kriterin ölçümü için, araştırmacılar tarafından net bir endeks oluşturulmuş veya mevcut endeksler referans gösterilmemiştir. Çalışmada Amerika ekonomisi için yapılan örnekte ilgili kriter net bir veri setine dayanarak değil yorumlanarak analize dahil edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda ulusal veya uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulan ve mali yönetimin etkinliğini ölçen bir veri seti / endeks bulmak mümkün olmamıştır. Benzer şekilde Milan Deskar-Škrbić ve Hrvoje Šimović tarafından (2015) Hırvatistan, Sırbistan ve Slovenya için Kova Yaklaşımı kullanılarak mali çarpanın hesaplandığı çalışmada, araştırmacılar bu kriteri ölçecek net bir ölçüt olmadığını savunarak kriter için bir puan ataması yapmamıştır. Bu araştırma da mali yönetimin etkinliği net bir endekse dayandırılmadığı için kriter için puan ataması yapılmaması uygun görülmüştür.

4.2.2. Kova Yaklaşımının İkinci Adımı: Mali Çarpanın Belirlenmesi

Kova yaklaşımının ikinci aşamasında, birinci yıl çarpanının "normal" zamanlardaki muhtemel seviyesini (düşük, orta veya yüksek) belirlemek için karakter özelliklerine atanan puanların toplanması istenmektedir. Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber (2014), çarpanın seviyesini belirleyen faktörlerin göreceli önemine dair sınırlı ampirik kanıt olduğu göz önünde bulundurarak, tüm yapısal özelliklere eşit ağırlık vermektedir. Toplama işlemi sonucunda 0-3 arasında puan alan ülkelerde mali çarpanın 0.1-0.3 arasında değer aldığı dolayısıyla düşük bir çarpanın olduğu düşünülmektedir. Eğer skor 3 veya 4 ise orta seviyede bir çarpan söz konusudur ve değeri 0.4-0.6 arasındadır. Yüksek seviyeli bir çarpan için ülkenin 4-6 arasında skor alması gerekmektedir. Bu durumda da çarpanın değeri 0.7-1 aralığında olacaktır. Kısaca, araştırmacılar tarafından ülkeler karakteristik özelliklerinden aldıkları puanların toplamına göre kategorize edilerek, normal dönem çarpanının değeri için bir tahmin yapılmaktadır. Toplam puanları 3 veya 4 olan ülkeler birden fazla kategoride sonuçlanabilmektedir, araştırmacılar bu durumu ülkeye özgü yapısal özellikler ile ilgili yargılarda bulunmak için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Araştırmada, her ülke grubuna bir puan değeri yerine çarpan aralığı tanımlanmıştır. Bunun

sebebi, aynı gruptaki ülkeler arasındaki farklılıkları hesaba katmak ve çarpanları seçerken araştırmacılara yorumlama hakkı tanımaktır. Aşağıdaki çizelgede araştırmacıların alınan puanlara göre belirledikleri çarpan aralıkları yer almaktadır.

Çizelge 4.6. Çarpan aralıkları

Toplam Skor	Kategori	Çarpan Aralığı
0-3	Düşük	0.1–0.3
3-4	Orta	0.4–0.6
4-6	Yüksek	0.7–1.0

Kaynak: Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber (2014)

Çizelge 4.7. Türkiye'nin karakteristik puanı

Kriter	Atanan Puan
Ticaret Serbestliğinin Azlığı	1
İşgücü Piyasası Katılığı	1
Otomatik Dengeleyicilerin Küçüklüğü	1
Döviz Kuru Rejiminin Serbestliği	0
Kamu Borç Stokunun Azlığı	1
Kamu Harcamaları / Gelirleri	belirsiz
Toplam	4

Bir önceki bölümde detaylandırılan analizler sonucunda, Türkiye ekonomisi ticaret serbestliğinin düşük olması, işgücü piyasasının katı olması, otomatik dengeleyicilerin küçük olması ve kamu borç stokunun az olması sebebiyle ilgili kriterlerden 1'er puan almıştır. Döviz kuru 2001 sonrasında serbest olduğu için 0 puan almıştır. Kamu harcamalarının ve gelirlerinin verimliliği kriteri literatürde diğer ülkeler için yapılan araştırmalarda olduğu gibi geçerli bir endeks tespit edilemediği için puanlamaya dahil edilmemiştir. Sonuç olarak Türkiye'nin karakteristik puanı 4 olarak hesaplanmıştır. Bu puan orta ve yüksek çarpanlı ülkelerin olduğu kategorilere dahildir. Kısaca Türkiye için Kova yöntemi ile hesaplanan normal dönem çarpan değeri, 0,4 ve 1 aralığındadır.

4.2.3. Kova Yaklaşımının Üçüncü Adımı: Mali Çarpanın Ölçeklendirilmesi

Kova yaklaşımının ilk aşamasında mali çarpanı etkileyeceği düşünülen karakteristik özellikleri üzerinde durulup bu özellikler analiz edilerek ülkelere puan atanmaktadır. İkinci aşamada bu puanlar toplanarak ülkeler düşük, orta ve yüksek çarpanların bulunduğu kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategorilerde yer alan çarpanlar ülkelerin normal dönemlerdeki yani krizin ve yüksek büyümenin görülmediği, çıktı açığının sıfır olduğu dönemlerdeki çarpan tahmini olarak ifade edilmektedir. Üçüncü ve son aşamada ise güncel literatürde de sıklıkla vurgulandığı üzere ekonominin içinde bulunduğu konjektürel durum mali çarpan hesabına dahil edilmekte bu sayede ülke özelinde inceleme yapılması sağlanmaktadır.

Son dönemlerde yapılan araştırmalar maliye politikasının daralma dönemlerinde genişleme dönemlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Auerbach ve Gorodnichenko, 2012). Araştırmacılar bu bulgulara kova yaklaşımında yer vererek ekonominin içinde bulunduğu iş döngüsünü birinci ölçeklendirme faktörü olarak metodolojiye eklemiştir. Ekonomide durgunluk söz konusu ise çarpan için tahmin edilen alt ve üst sınırların %60 oranında arttırılması, ekonomide hızlı bir büyüme söz konusu ise çarpan için tahmin edilen alt ve üst sınırların %40 oranında azaltılması gerektiği öngörülmüştür.

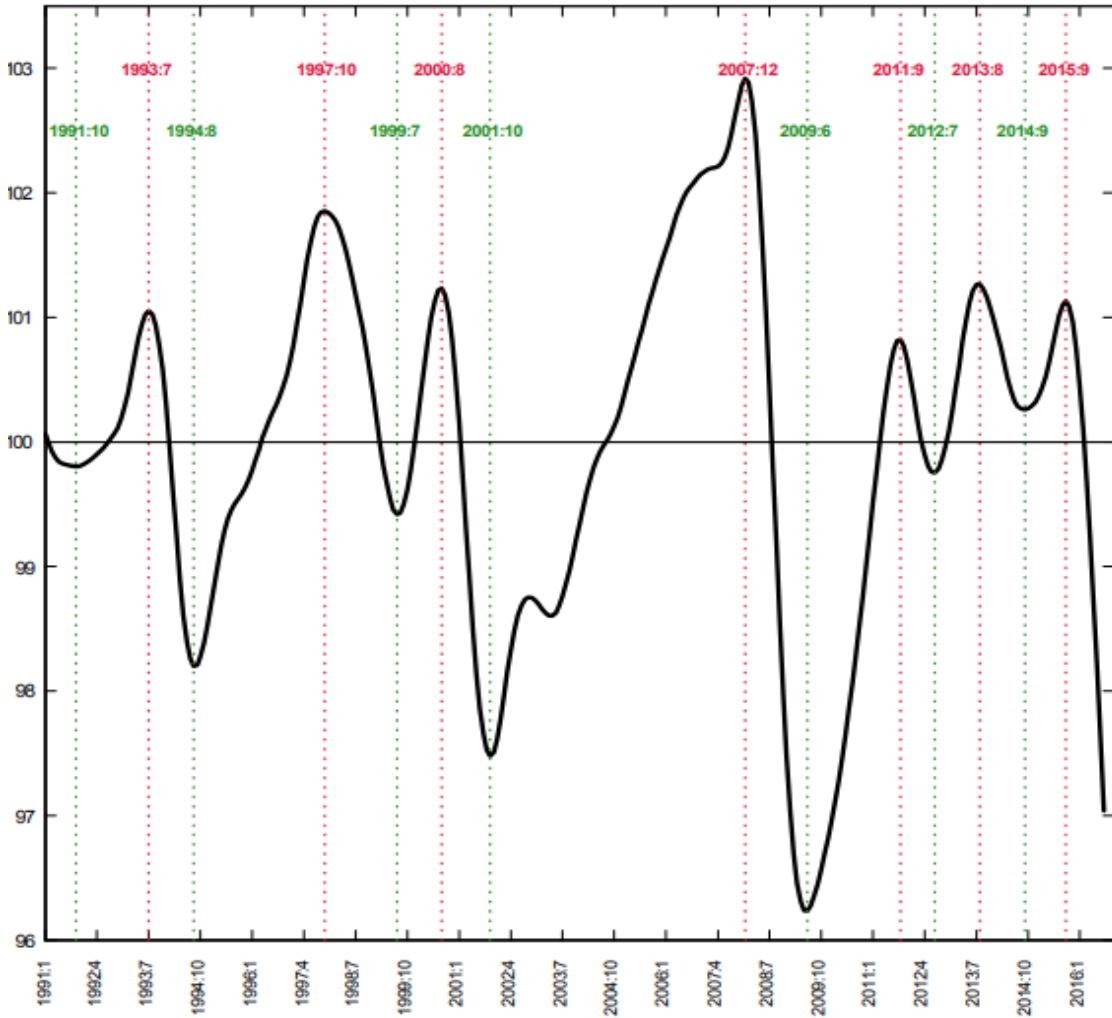
İkinci ölçeklendirme faktörü ise para politikasının durumudur. Genişleyen para politikası ve faiz oranlarının düşürülmesi, mali daralmanın talep üzerindeki etkisini hafifletebilmektedir. Buna karşılık, para politikasının kullanımı ve/veya aktarımının bozulmasına (nominal faizin sıfır alt sınırında olması gibi) bağlı olarak, çarpanlar potansiyel olarak daha büyük olabilir. Diğer bir ifadeyle, para politikası iletim mekanizmaları aracılığıyla veya nominal faizin sıfır alt sınırında olması sebebiyle kısıtlanmışsa maliye politikasının etkinliği (mali çarpan) daha yüksektir (Erceg ve Lindé, 2010) Araştırmacılar, para politikası etkin bir alt sınırdaysa ve tamamen kısıtlıysa, çarpan aralığının her iki sınırını da %30 arttırılması gerektiğini belirtmektedir. Para politikası diğer hususlarla sınırlandırılmışsa, %0-%30 aralığında bir enterpolasyon önerilmektedir.

Aşağıdaki formülde normal dönem çarpanının ölçeklendirilmesi anlatılmaktadır. "M_{nt}" kova yaklaşımının ikinci aşamasında hesaplanan normal zamanlarda gözlemlenen

mali çarpanı ifade etmektedir. "Cycle" ise -0.40 ile 0.60 arasında değer alan iş döngüsü faktörünü; "M_{on}" ise para politikası duruşunu göstermekte ve 0 ile 0.30 arasında değer alabilmektedir.

$$M = M_{nt} * (1+Cycle) * (1+M_{on})$$

Bu aşamada öncelikle Türkiye ekonomisinin 2002-2016 yılları arasındaki iş döngüsü incelenmelidir. H. Murat Özbilgin'in (2017) çalışmasında Türkiye'nin 1999 - 2016 yılları arasındaki iş döngüsü grafiği oluşturmuştur.

Şekil 4.1. Türkiye için iş döngüleri

Kaynak: H. Murat Özbilgin (2017)

Yukarıda yer alan şekil incelendiğinde, 2009 ve 2016 yıllarında negatif çıktı açığının dip noktada olduğu, 2007 yılında ise pozitif çıktı açığının verilen tarih aralığındaki en

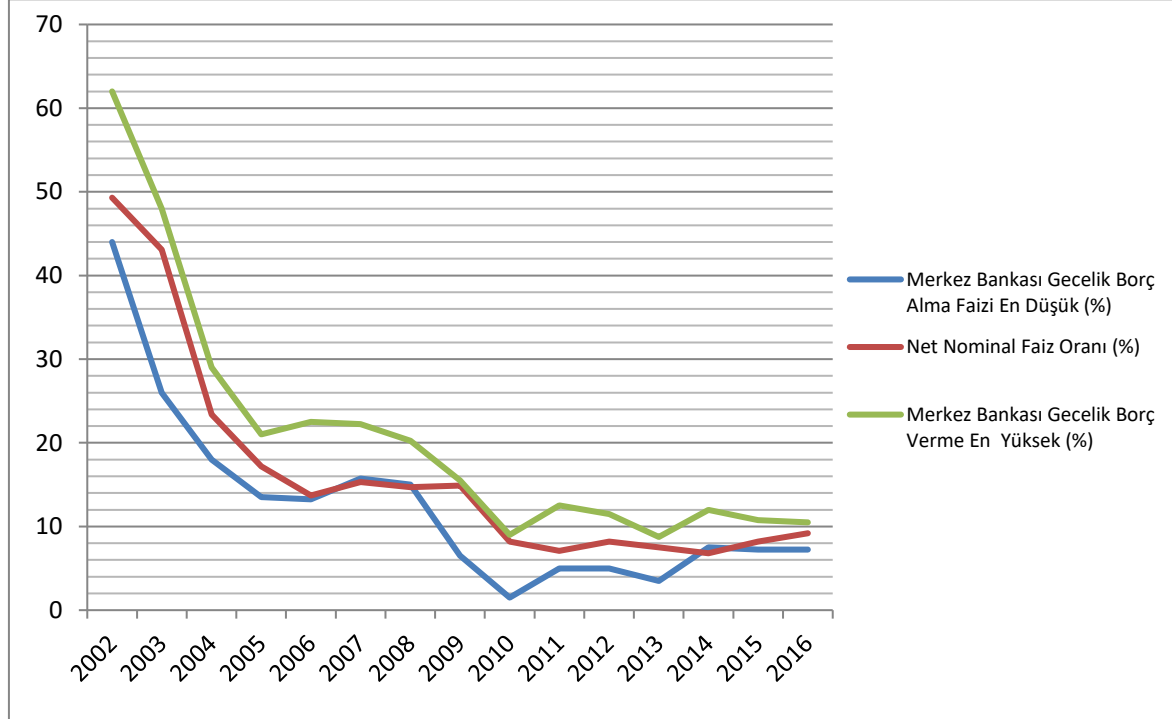
yüksek değere ulaştığı gözlenmektedir. 2004 ve 2012 yıllarında ise negatif veya pozitif çıktı açığı görülmemektedir. Bu kapsamda Türkiye için 2009 ve 2016 yılları için %60 arttırılması, 2007 yılındaki çarpanın %40 azaltılması ve 2004 ile 2012 yılları için ise herhangi bir ölçeklendirilme yapılmaması uygun görülmüştür. Diğer yıllar için ise maksimum ve minimum noktalara olan uzaklıklara göre yaklaşık bir ölçek değeri atanmıştır. Örneğin 2003 yılındaki iş döngüsü, negatif çıktı açığını göstermekle birlikte, aralıktaki en düşük değer yarısı civarındadır. Bu sebeple 2003 yılındaki ölçek maksimum değer olan %60'ın yarısı olacak şekilde %30 olarak atanmıştır. Aşağıdaki tabloda yıl bazında atanan iş döngüsü ölçeği değerleri gösterilmektedir.

Çizelge 4.8. İş döngüsü dikkate alınarak atanan ölçek değeri

	İş Döngüsü Dikkate Alınarak Atanan Ölçek Değeri (-0.4 - 0.6)
2002	0.4
2003	0.3
2004	0
2005	-0.1
2006	-0.2
2007	-0.4
2008	0.4
2009	0.6
2010	0.4
2011	-0.1
2012	0
2013	-0.2
2014	-0.1
2015	-0.2
2016	0.6

Batini, Eyraud ve Weber'e göre ülkenin konjantürel durumu göz önünde bulundurulurken dikkate alınacak ikinci ölçeklendirme faktörü para politikasının duruşudur. Daha önce ifade edildiği üzere eğer para politikası nominal faizin sıfır alt sınırında olması sebebiyle kısıtlanmışsa maliye politikasının etkinliği (mali çarpan) daha yüksektir. Bu durumu ölçmek için Merkez Bankası gecelik borç alma ve verme faizinin oluşturduğu faiz koridorunda nominal faiz oranının denk geldiği sınırlara dikkat etmek gerekecektir. Eğer nominal faiz alt sınırlara yakın ise para politikasının kısıtlandığı yorumunda bulunulabilir. Merkez bankasından alınan veriler ile 2002-2016 yılları arasında

gecelik borç alma ve verme faizinin ve nominal net faizin grafikleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

Şekil 4.2. Türkiye için faiz koridoru ve nominal faiz oranı

Kaynak: Merkez Bankası

Görüleceği üzere 2006, 2007, 2008, 2014 ve 2015 yıllarında net nominal faiz, gecelik borç alma faizinin en düşük seviyesine yakın seyretmektedir. Bu sebeple ilgili yıllar için para politikasının kısıtlı olduğu yorumu yapılabilir. Dolayısıyla, bu yıllar için %30 ölçek atanması uygun görülmüştür. Net nominal faiz oranının borç verme üst sınırına yakın olduğu 2009, 2010, 2013 ve 2016 yılları için ise %10 ölçek atanacaktır. Net nominal faiz oranının faiz koridorunun ortasında seyrettiği yıllarda ölçeklendirme yapılmaması uygun görülmüştür. Aşağıdaki tabloda yıllara göre atanan para politikası çarpan değerlerine yer verilmektedir.

Çizelge 4.9. Para politikası duruşu için atanacak ölçek değerleri

	Para Politikası Duruşu için Atanacak Ölçek Değerleri (-0.4 - 0.6)
2002	0
2003	0
2004	0
2005	0
2006	0.3
2007	0.3
2008	0.3
2009	0.1
2010	0.1
2011	0
2012	0
2013	0.1
2014	0.3
2015	0.3
2016	0.1

Son olarak atanan konjenktürel değerler dikkate alınarak normal dönem çarpan aralığının üst ve alt sınırlarının aşağıdaki formüle uygun olarak güncellenmesi gerekmektedir.

$$M = M_{nt} * (1+Cycle) * (1+M_{on})$$

Aşağıdaki Tabloda bu işlem sonrasında ulaşılan yeni çarpan aralığı gösterilmektedir. Bu aralıklar ilgili yılın ekonomik koşulları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Tabloda görüleceği üzere Türkiye ekonomisinde işlerin yolunda olmadığı 2002, 2003, 2006, 2008, 2009, 2010, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında mali çarpan değeri 1'in üzerine doğru hareketlenmektedir. Normal dönemler olarak adlandırılabilir olan diğer yıllarda mali çarpanın üst sınırı 1 sınırında görülmektedir. Sonuçlar genel literatürdeki beklentilerle uyumlu olup, detaylı olarak aşağıdaki bölümünde analiz edilmiştir.

Çizelge 4.10. Ölçeklendirme sonrası yıllara göre mali çarpan aralığı

	Normal Dönem Mali Çarpan Aralığı	İş Döngüsü Dikkate Alınarak Atanan Ölçek Değeri (-0.4 - 0.6)	Para Politikası Duruşu için Atanacak Ölçek Değerleri (-0.4 - 0.6)	Ölçekleme Sonrası Mali Çarpan Alt Sınırı	Ölçekleme Sonrası Mali Çarpan Üst Sınırı
2002	0.4-0.1	0.4	0	0.56	1.4
2003	0.4-0.1	0.3	0	0.52	1.3
2004	0.4-0.1	0	0	0.40	1
2005	0.4-0.1	-0.1	0	0.36	0.9
2006	0.4-0.1	-0.2	0.3	0.42	1.04
2007	0.4-0.1	-0.4	0.3	0.31	0.78
2008	0.4-0.1	0.4	0.3	0.73	1.82
2009	0.4-0.1	0.6	0.1	0.70	1.76
2010	0.4-0.1	0.4	0.1	0.62	1.54
2011	0.4-0.1	-0.1	0	0.36	0.9
2012	0.4-0.1	0	0	0.40	1
2013	0.4-0.1	-0.2	0.1	0.35	0.88
2014	0.4-0.1	-0.1	0.3	0.47	1.17
2015	0.4-0.1	-0.2	0.3	0.42	1.04
2016	0.4-0.1	0.6	0.1	0.70	1.76

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

5.1. Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuç

Türkiye hem orta hem de yüksek çarpan aralığına girdiği için hesaplanan mali çarpan aralığı oldukça geniştir. Bununla birlikte bazı yıllarda çarpan aralığı ekonominin içinde bulunduğu konjenktürü yansıtacak şekilde genişlemektedir. 2001 krizi etkilerinin görüldüğü 2002 yılında çarpan değeri 1.4'e kadar artmıştır. 2003 yılında benzer şekilde ufak düşüklüklerle birlikte krizin etkisi devam ederek aralık 0.52 ile 1.3 olarak ölçülmüştür. Krizin etkisini yitirmeye başladığı 2005 ve 2006 yıllarında çarpanın da etkisi azalmaktadır. Bu dönemde değer 0.3 ile 0.9 aralığına gerilemektedir. Türkiye'nin zımni enflasyon hedeflemesinden açık enflasyon hedeflemesine geçtiği 2006 yılında Asya krizinin etkisiyle görülen ithal enflasyon para politikası üzerinde baskı oluşturmuş ve son beş yıl içerisinde ilk kez para politikasının sınırlandığı görülmüştür. Bu durum mali çarpan değerinde bir yükseliş trendi oluşturmuştur. Bununla birlikte büyük bir sıçrama olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye'nin 15 yıllık aralıkta iş döngüsünün en yüksek seviyeye çıktığı 2007 yılında çarpan değeri en düşük aralığa ulaşmaktadır. Ekonominin iyi gittiği dönemlerde dışlama etkisi nedeniyle çarpanın düşük çıkacağı görüşü Türkiye ekonomisi için de sağlanmış görünmektedir. 2008 yılında ise tüm dünyayı sarsan mortgage krizinin etkileri sert bir şekilde çarpan değerini değiştirmiştir. Mali çarpanın üst ve alt sınırlarında ciddi bir sıçrayış ölçülmektedir. Bu yıl çarpan aralığı 0.8 ve 1.82 arasında ölçülerek 15 yıllık projeksiyonun en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu bulgu çalışmanın ilk kısımlarında özetlenen güncel akademik literatürün öngördüğü şekilde kriz dönemlerinde mali çarpanının normal dönemlere oranla çok daha yüksek olduğunu ve dışlama etkisinin azaldığını kanıtlar şekildedir. 2009 ve 2010 yıllarında kriz etkisini azaltmakla birlikte hala çarpan yüksek seviyelerde seyretmektedir. Sonuçlar sayısal olarak değerlendirilecek olursa, 2009 yılında Türkiye Devletinin yaptığı 157.576.388.000 TL değerindeki harcamanın GSYİH'yi 110.303.471.600 TL ile 277.334.442.880 TL arasında değişen bir tutarda etkilemiştir. Normalleşme süreci olarak adlandırılabilir olan 2011 - 2013 döneminde mali çarpan, 2004 ve 2005 yıllarındaki düzeylere gerilemektedir. 2011-2013 yılları arasında devlet GSYİH'da 2009 yılındaki gibi bir yıllık artış yaratmak için bahsi geçen tutarların yaklaşık 2 katı harcamak yapmak durumundadır. 2014 yılına gelindiğinde Merkez Bankasının enflasyonu dizginlemek amacıyla likiditeyi azaltmaya yönelik yaptığı hamleler ve doğrudan yabancı yatırımlardaki azalış para politikasının kısıtlanması ile

sonuçlanmış ve mali çarpan değeri tekrar yükselmiştir. 2015 yılında küçük bir toparlanma yaşanmış olsa da 2016 yılında negatif çıktı açığı 2009 olduğu gibi en alt noktaya doğru hareketlenmiş ve derinleşen krizin etkisi mali çarpanın büyüklüğüne yansımıştır.

Bulunan sonuçlar, güncel uluslararası literatüründeki araştırmaların sonuçları ile benzerlik taşımaktadır. Kriz dönemlerinde mali çarpanın etkisi artmakta, normal dönemlerde ise dışlama etkisinin varlığı ortaya çıkarak çarpan değeri azalmaktadır. Bununla Türkiye'nin karakteristik özelliklerine atanan puanlar nedeniyle orta ve yüksek olmak üzere iki ayrı kategoride yer alması çarpan aralığının geniş ölçülmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber'in (2014) belirttiği üzere yorumlamaya açık bir pencere bırakmaktadır. Cem Çebi tarafından (2017) yapılan çalışmada Türkiye ekonomisindeki mali çarpanın değeri 2002-2014 yıllarını kapsayan veri setiyle Yapısal Vektör Otoregresif Modeli kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, büyük ölçüde mevcut uluslararası literatürün bulgularıyla paraleldir. Çalışmada mali çarpanın ikinci çeyrekte en büyük değerini alarak, 1,5 değerine ulaştığı belirtilmiş, bir yıllık birikimli çarpan 0,9 olarak hesaplanmıştır. Çizelgede bulunan çarpan değerleri dikkate alındığında bulunan aralıkların normal dönemlerde 0.9'u, yoğun kriz dönemlerinde ise 1.5 değerini içerdiği görülmektedir. Bununla birlikte ülke puanının yüksek kategoride yer alınmasından dolayı üst limitler 1.5 bandının daha da üstünde yer almaktadır. Burada Nicoletta Batini, Luc Eyraud, ve Anke Weber'in (2014) dile getirdiği ülkeler özelinde yorumlama ihtiyacı doğmaktadır. Türkiye'nin gelişmekte olan bir ekonomi olmasına rağmen dünyanın önde gelen ilk 20 ekonomisi içinde yer alıyor olması ülkeye özel bir konum kazandırmaktadır. Bu sebeple orta ve yüksek çarpan kategorilerinden herhangi birini tercih etmek doğru olmayacaktır. Her iki kategorinin de özellikleri Türkiye ekonomisinde görülmektedir. Bununla birlikte orta ve yüksek çarpan kategorilerine atanan 0.4 ile 1 aralığı özelinde Türkiye için ayrı bir yorumlama yapılabilir. Bu aralık, Türkiye'ye özel olarak 0.6 ile 0.8 bandına çekilebilir. Bu durumda ortalama çarpan 0.8'lerde seyredecek, maksimum 1.45'e kadar yükselecektir. Böylelikle sonuçlar Türkiye ekonomisi ile ilgili diğer araştırmaların sonuçları ile daha iyi uyum sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akkaya, Y. ve Gürkaynak, R.S (2012). "Cari Açık, Bütçe Dengesi, Finansal İstikrar Ve Para Politikası: Heyecanlı Bir Dönemin İzi". *İktisat İşletme ve Finans* 27 (315), 93-119.
- Akyıldız, H. ve Erolu, Ö (2004). "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları". *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 43-62
- Alada, D (2000). *İktisat Felsefesi ve Belirsizlik*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 78.
- Ataç, B (2013). *Maliye Politikası Gelişimi Amaçları, Araçları Ve Uygulama Sorunları*. Ankara: Turhan Kitapevi, 5-78.
- Auerbach, A.J. ve Gorodnichenko, Y (2012). "Measuring the Output Responses to Fiscal Policy". *American Economic Journal*, 4 (2), 1-27.
- Ball, L., Mankiw, N. G. ve Romer, D (1988). "The New Keynesian Economics And The Output- Inflation Trade-off". *Brookings Papers On Economic Activity*, 1, 1-65.
- Barber W. J., (2009). *A History of Economic Thought*. Connecticut: Wesleyan University Press, 223-259.
- Barrell, R., Holland D., ve Hurst I (2012). "Fiscal Consolidation: Part 2. Fiscal Multipliers and Fiscal Consolidations". *OECD Economics Department Working Paper*, 933, 1-43.
- Barro, R (1989). "The Neo Classical Approach to Fiscal Policy: Modern Business Cycle Theory". *Harvard University Press*, 178-235.
- Batini, N., Eyraud L. ve Weber, A (2014). "A Simple Method To Compute Fiscal Multipliers". *IMF Working Paper*, 14 (93), 1-33 .
- Baum, A., ve Koester, G. B., (2011). "The Impact of Fiscal Policy on Economic Activity Over the Business Cycle - Evidence from a Thres hold VAR Analysis", *Bundesbank Series Discussion Paper*, 3, 2-61.
- Baum, A., Poplawski-Ribeiro, M., ve Weber, A., (2012). "Fiscal Multipliers and the State of the Economy". *IMF Working Paper*, 12 (286), 2-81.
- Blanchard, O. ve Leigh, D (2013). "Growth Forecast Errors and Fiscal Multipliers". *IMF Working Paper*, 13 (1), 2-5.
- Blanchard, O. ve Perotti, R (2002). "An Empirical Characterization Of The Dynamic Effects Of Changes in Government Spending And Taxes On Output". *The Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1329-1368.
- Bleaney, M (1985), *The Rise and Fall Of Keynesian Economics, An investigation of its contribution to capitalist development*, New York: St. Martin's Press, 2-3.

- Born, B., Juessen, F., ve Mueller, G .J., (2013). "Exchange rate regimes and fiscal multipliers". *Journal of Economic Dynamics and Control*, 37 (2), 446–465.
- Caldara, D. Ve Kamps. C (2008). "What are the Effects of Fiscal Policy Shocks? A VAR-Based Comparative Analysis". *European Central Bank Working Paper*, 877, 4-32.
- Coddington, A (1976). "Keynesian Economics: The Search for First Principles". *Journal of Economic Literature*, 14 (975), 1258-1273.
- Corsetti, G., Meier, A., ve Muller, G (2012). "What Determines Government Spending Multipliers". *Economic Policy* 27(72), 521-565.
- Cole, H. L., ve Ohanian L. E., (2004). "New Deal Policies and the Persistence of the Great Depression: A General Equilibrium Analysis". *Journal of Political Economy*, 112(4), 779–816.
- Cwik, T. ve Wieland, V., (2011). "Keynesian Government Spending Multipliers and Spillovers in The Euro Area". *Economic Policy*, 26(67), 493–549
- Çebi, C., (2017). "The Government Spending Multiplier in Turkey". *Journal of Emerging Markets Finance and Trade*, 15(15), 1-22.
- Çebi, C. ve Özdemir, K. A., (2016). "Cyclical Variation of Fiscal Multiplier in Turkey". *Working Papers of Central Bank of the Republic of Turkey*, 16(19), 1-22.
- Davidson, P (2002), **Financial Markets, Money and the Real World**. Cheltenham: Edward Elgar, 50- 51.
- Deskar Škrbić, M., ve Šimović, H., (2015). "The Size and Determinants Of Fiscal Multipliers in Western Balkans: Comparing Croatia, Slovenia and Serbia". *EFZG Working Paper Series*, 10, 1-21.
- Dolls, M., Fuest, C., ve Peichl A., (2012). "Automatic Stabilizers and Economic Crisis: US vs. Europe". *Journal of Public Economics*, 96, 279–94.
- Dow, S (1991). "*The Post-Keynesian School*", *A Modern Guide to Economic Thought: An Introduction to Comparative Schools of Thought in Economics*. Aldershot: Edward Elgar, 176-206
- Eichenbaum, M. ve Fisher, J., (2005). "Fiscal Policy in the Aftermath of 9/11.". *Journal of Money, Credit and Banking*, 37, 1-22.
- Ekelund, R. B.ve Hebert, R. F (2014). *A History of Economic Theory & Methods*. Illionis: Waveland Press, 6, 107-183.
- Erceg, C. J., ve Lindé, J., (2010). "Is There a Free Lunch in a Liquidity Trap?". *International Finance Discussion Papers*, 1003.
- Erdönmez, A. P (2003). "Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma". *Bankacılar Dergisi*, 47, 1-20.

- Eroğlu, N., (2007). "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (2), 63-71.
- Eroğul, Cem (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi (Dördüncü Baskı)*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 147-206.
- Fatas, A. ve Mihov, I (2001). "The Effects of Fiscal Policy on Consumption and Employment: Theory and Evidence". *CEPR Discussion Paper*, 2760, 1-32.
- Favero, C. A., (2002). "How Do European Monetary and Fiscal Authorities Behave?". *CEPR Discussion Paper*, 3426, 1-37.
- Galí J., López-Salido J.D. ve Vallés J (2007), "Understanding the Effects of Government Spending on Consumption". *Journal of the European Economic Association*, 5(1), 227–270.
- Ganelli G. ve Tervala J (2016). "The Welfare Multiplier Of Public Infrastructure Investment". *IMF Working Papers*, 16(40), 1-27.
- Gechert, S. ve Will, H (2012), "Fiscal Multipliers: A Meta Regression Analysis". *IMF Working Papers*, 97, 1-30.
- Gerrad, B (1995). "Keynes, *The Keynesians and The Classics: A Suggested Interpretation*". *The Economic Journal*, 105, 445-458.
- Greenwald, B. ve Stiglitz, J. E (1993). "New and Old Keynesians". *Journal of Economic Perspectives*, 7(1), 23-44.
- Hall R.E., (2009). "By How Much Does GDP Rise If the Government Buys More Output?". *Brookings Papers on Economic Activity*, 40(2), 183-185.
- Hernández de Cos, P. ve Moral-Benito, E., (2013). "Fiscal Multipliers in Turbulent Times: The Case of Spain". *Banco de Espana Working Paper*, 50(4), 1586-1623.
- Holt, R.P.F. ve Pressman, S (2001). *What is Post Keynesian Economics? A New Guide to Post Keynesian Economics*. London: Routledge, 1-10.
- Ilzetzki, E., Mendoza, E.G. ve Vegh C.A (2011). "How Big (Small?) Are Fiscal Multipliers?". *IMF Working Paper*, 11(52), 26-27.
- İnternet: <https://evds2.tcmb.gov.tr/> Son Erişim Tarihi: 15/05/2019
- İnternet: <https://www.hmb.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri> Son Erişim Tarihi: 13/05/2019
- İnternet: <http://tuik.gov.tr/Start.do> Son Erişim Tarihi: 12/05/2019
- İnternet: <https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr> Son Erişim Tarihi: 12/05/2019
- Kalabak, A (2014). "Osmanlı'nın Son Döneminin Sosyo Ekonomik Buhranları ve Mali Emperyalizm". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (27), 304-326.

- Kazgan, G (1991), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 270.
- Keynes, M. J (1936). *The General Theory of Employment, Interest And Money*. London: Macmillan, 235-241.
- Kirchner, M., Cimadomo, J. ve Hauptmeier, S., (2010). "Transmission of Government Spending Shocks in The Euro Area: Time Variation and Driving Forces". *ECB Working Paper Series*, 1219, 4-32.
- Koçtürk, O. M. ve Gölalan, M (2010). "1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi". *3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 45(2), 48-65.
- Kutlu, S., ve Horváth L (2017). "Post Keynesyen Makro İktisadın Metodolojik Temelleri Üzerine Bir İnceleme". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 95-29.
- McDonough, T (2008). "Social Structures of Accumulation Theory: The State of the Art". *Review of Radical Political Economics*, 40, 153-173.
- Meltzer, A. H (1988). *Keynes's Monetary Theory A Different Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 122-256.
- Mountford, A. ve Uhlig, H (2009). "What Are The Effects Of Fiscal Policy Shocks?". *Journal of Applied Econometrics*, 24(6), 960-992.
- Özatay, F (2009). "Türkiye'de 2000-2008 Döneminde Para Politikası". *İktisat İşletme ve Finans*, 24(275), 37-65.
- Özgün, H. M., (2017). "Forecasting the Growth Cycles of the Turkish Economy" *TCMB Working Papers*, 17(15), 1-34.
- Öztürk, N (2012). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi, 10-116.
- Öztürk, S. ve Özyakışır D., (2005). "Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret Ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi". *Mezuar Dergisi*: 94, 1-17.
- Perotti, R., (2004). "Estimating the Effects of Fiscal Policy in OECD Countries". *IGIER Working Paper*, 276.1-62.
- Palley, T.I (1996). *Post Keynesian Economics: Debt, Distribution and the Macro Economy*. London: Macmillan, 71
- Ramey, V. A., (2011). "Can Government Purchases Stimulate the Economy?". *Journal of Economic Literature*, 49(3), 673-685.
- Ramey, V. A. ve Shapiro, M.D (1998). "Costly capital real location and the effects of government spending". *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 48(1), 145-194.

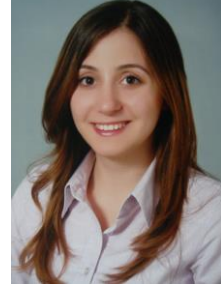
- Parasız, İ (1998). *Türkiye Ekonomisi, 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 3-14.
- Ravn M., Schmitt-Grohé S. ve Uribe M., (2006). "Deep Habits". *The Review of Economic Studies*, 73 (1), 195–210.
- Romer, C. D., ve Romer, D. H., (2010). "The Macroeconomic Effects of Tax Changes: Estimates Based on a New Measure of Fiscal Shocks". *American Economic Review*, 100 (3), 763-801.
- Savaş, V (1984). *Keynezyen İktisat Yıkılırken*. İstanbul: Fatih Yayınevi, 154-155.
- Stewart, M (1986). *Keynes and After*, Snowdon: Penguin Books,116
- Şener, S (2005). "Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 141-148.
- Takım, A., (2012), "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları Ve Sonuçları". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 67: 157-187.
- Tobin, J (1993), "Price Flexibility and Output Stability an Old Keynesian View". *Journal of Economic Perspectives*, Vol.7(1), 45-65.
- Türk, İ (1998). *Maliye Politikası*. Ankara: Turhan Yayınevi, 12, 7-14.
- Ulusoy, A (2016). *Maliye Politikası*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları,13-93.
- Vural, İ. Y., (2008). "Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 77-111.
- Woodford M., (2010). "Financial Intermediation and Macroeconomic Analysis". *Journal of Economic Perspectives*, 24 (4), 21-44.
- Woodford, M., (2011). "Simple Analytics of the Government Expenditure Multiplier". *American Economic Journal: Macroeconomics*, 3(1), 1-35.
- Yalçın, O., (2012). "Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması". *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1(2), 313-354.
- Yeldan, E., (2013). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İstanbul: İletişim Yayıncılık: 150-202.
- Yiğitoğlu, A. İ., (2005). "2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi". *Sosyo- Ekonomi Dergisi* 1(1), 115–125.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı :YAVUZ BAHADIR, Nagihan Demet
 Uyuğu :Türkiye Cumhuriyeti
 Doğumtarihi ve yeri :05.01.1988 / Boğazlıyan
 Medenihali :Evli
 Telefon :05066282419
 Faks :-
 e-mail :nagihan.yavuz@tubitak.gov.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi İktisat Bölümü	Aralık, 2010
Lisans	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü	Aralık, 2010
Lise	Vali Erol Çakır Lisesi	Haziran, 2005

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-2019	TÜBİTAK	Uzman

Yabancı Dil

İngilizce
İspanyolca

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

